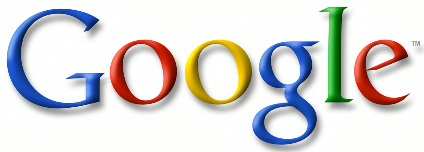

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

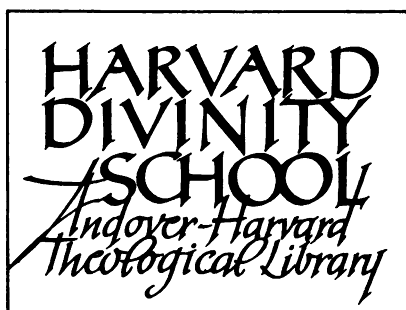
+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

AH 2454 M

Harvard
Depository

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

DUPLUM 6054

MULT JELEN JÖVŐ

DEMOCRATIAI

RÖPIRAT.

IRTA

ERDÉLYI ARTHUR.

JELSZÓ:

Vigyázatok nehogy Magyarország történeteinek nagyságában hasonló legyen a pyramisekhez, melyeket a vándor bár megcsudál, de midőn üregeikbe bocsájtkozik nem talál egyebet mint hideg hamut elporhadott emlékeket.

ára egy forint.

DUPLUM 6054

Erdélyi, arthur

Ő

Jegyzés: Azon sajtói hibák végett melyek e röpiratban böven találhatók, meg kell jegyeznem, hogy valamint az író elveiért magát a közönség birálata előtt felelőssé teszi, azon betű hibák melyek e röpiratban foglaltatnak, ugy az is hogy e munka öt héti nyomást igényelt ama körülményeknek tulajdonithatók, melyek jelen időben nyomasztó hatásukat a polgári életbe csak ugy mint az irodalom mezején gyakorolják.

Ohajtható volna s ezt elvileg kivánom értetni hogy az irók és közönségeik türelmét polyp karokkal nyüggesztő hibák registerjei, miveltebb nemzetek példájára sajtói viszonyok czélszerűbb rendezésével nálunk is elenyésztetnének.

Egyébberánt háborús időben midőn az iró eléggé boldognak tarthatja magát ha munkája kinyomattatik, bár gyakran szellemi présbe tétetvén elnézni kéntelen elvei a közidő alatt miként párolognak el, a közbajt egyenlően kelvén viselni az olvasó részérül is a potolandók potolását megnyerhetni reményli a szerző.

NYOMT. AZ EVAN. REF. COLLEGIUM betuivel.

DUPLUM 6054

Erdélyi, Arthur

MULT JELEN JÖVŐ

DEMOCRATIAI

RÖPIRAT.

TARTALOM:

Vezèrszó.

KOLOZSVÁRT 1849.

NYOMT. AZ EVAN. REF. COLLEGIUM betüivel.

Vigyázatok nehogy Magyarország történeteinek nagyságában hasonló legyen a pyramisekhez, melyeket a vándor bár megcsudál, de midőn üregeikbe bocsájtkozik nem talál egyebdet mint hieghamut elporhad ott emlékeket.

BR 817 .H8 E74

2260 114

Vezérszó.

Azt mondják az iró első munkájával ugy tálálja magát mint az apa első szülöttével. Az apa elkényeztetve bevezeti a világba gyermekét, az izzadásig futja le magát hogy fiát hivatalba behelyhezze, elmondja mennyi oskolákat végzett, a tudományok és szépművészetek minden nemeiben mennyire járatos, hány nyelveket beszél, hol utozott, erkölcse egészen az apjáé, ügyes gazda, jól tánczol, talán még kedvesen is udvarol. Ezt is megmondja, mert azon osztály főnök, elnök, szóval kinek az ajánlat történik, meglehet néhány jó nevelésű de szegény eladó leányoknak gondos apja az ajánlott pedig gazdag örökös. Egy kézszorítás a bemutatott

nagy reményü ifiunak találtatik. Két holnap alatt talán már meg is történt a hivatalbeli házasság.

Szegény öreg ha hallanád mit beszéllenek fiadrul, hogy egy valóságos csikos szamár (zebra) minden utazása mellett mit sem tapasztalt, beszél külömböző nyelveken de nem képes egy értelmes gondolatot teremteni, a tudományokat csak megízlelte de tudatlan, az elmívelt világnak egy divatos arszlánja a ki még nagy apai örökségét is elpazarolta, elkártyázta, hitelét még ott is elveszítette hol egésségét jó korán elfecsérelte.

Az író is eldicséri munkáját gyakran midőn a könyv nem foglal egyebet meddő sorokban üres szavaknál.

Én azomban író nem vagyok, s e röpiratot csak annyiban tarthatnám munkának, a mennyiben egésségem gyengesége miatt a hadipályárul leszorítva bajaim nem kevés gyötrelmei között írtam.

Az igéretekkel való hizlalásnak ideje lejárt, vagy legalább lelkelletett volna járnia. Mondani valom e röpirat tartalmárul mentül kevesebb, minémüsége iránt a birálatot nyugodtan várom el, csak azon figyelmeztetést kell megtennem hogy a tartalom elegendő tárgyat adott volna több kötetes munkának, de mértem gondolataimat az idő körülményeihez azon hiszembe lévén hogy e röpirat mely kevésbé politikai, mint társadalmi viszonyainkkal fog-

talkozik, s így a politikai gazdászat elveinek alapos ösmeretét ugy a socialis reform körébe való tájékozást kívánja meg, e tudományokban járatos férfiak olvasmánya leend, s ezért sok helyen nem kevesebbet foglaltam a fehér mint fekete sorokba. Továbbá improvisáltatott e röpirat még februar hónak elején, azomban a nyomtatási akadályok miatt melyek háborús időkben a sajtó tulajdonosokra háramlanak hamarébb aprilis havánál meg nem jelenhetett, ezen megyjegyzéssel a szerző ön maga iránt tartozik.

Egyébberánt nehogy az olvasó nagyobbszerü reménységekkel ketsegtesse önmagát a tartalom felett, s ez csak csalodását nevelje következendőket kell még előterjesztenem.

Lesznek kik előtt ha e füzet érdektelen olvasmány nem leend is, véleményeket abban fejezendik ki, hogy az író nem magyarázta meg elléggé elveit több helyeken homályosak maradtak állításai.

Meglehet egy vagy másik földbirtokos ki felületesen olvasván el e röpiratot, mind a mellett is hogy nyakig adósságba van azt fogja mondani, földét az író elakarja rabolni, proletáriusok között felosztani az egész polgári társaságbul tabula rasát csinálni.

A gyárnok álítandja, hogy az író nem olvasta soha Smith Ádámot, balul fogta fel List Frid-

riknek status politikai gazdászati tanját, sokat olvasott de keveset emésztett, nem is lehet másképen hiszen a mit az időnek adni kell a tapasztalást geniálitásokkal sem lehet megelőzni, mit onnan tud hogy az író neve a mult követ választások alkalmával szönyegen volt, de még törvényes korát elnem érvén választói magok is által látták hogy nem képes a törvényhozás teremébe helyet foglalni, mit annál is inkább hajlandó elhinni, mert az írónak bizonyos fixa ideái vannak ilyen példának okáért hogy a gyárnoknak elakarja sajátítani jövodelmét s ebben a munkásokat részesíteni.

A kereskedő becsmérelni fogja e röpiratot nevetségeseknek találandja az elveket, oda irányzottaknak hogy minden forgalom megszüntessék, elakar a kereskedőnek ugymond nyereségéből venni minek az lenne következése hogy minden kelmék és termesztmények drágaságot eszközölnének, de az író ezzel meg nem elégszik hanem az álladalom hivatalnokainak egy nagy részét megfosztja kenyerétől melyek ha egy nem de más alakba minden polgárzatba megvoltak, s itt hívatkozni fog a bírákra, ügyvédekre, külömböző hivatalnokokra, melyek különösen a rendőrség körébe tartoznak, s ezek nagy részben mellette fognak tanúskodni, azon pénztözsérrel együtt ki épen a városháza szegletének tesz bizonyossá egy jó követ urat, hogy e röpirat nem foglal egyebet mint megsemmisítését a fenálló intézményeknek, oly helyzet rendszeresíté-

sét hol az élet minden költészetét elveszítvén prosaiságában leölti érdekét, magasztosabb élvezetek helyett a társalgás gyönyöreit egy monoton élettel. váltja fel.

A polgári élet ezen fajainak olvasóm jó szaglásuk de rosz keresetük van.

Mit tehetek én arrul hogy az idő az aristocratiának sírt ásott, melybe ha igazságtalanul bitorlott előjogaikat le nem teszik magok fognak eltemettetni. Eddig a forradalmak csak öltönyét változtatták az aristocratiának mely az uj törvények palástja alá ismét elrejtezett, hasonló volt azon jégczövekhez melyet mentül erössebben szorítunk annál nagyobb erővel sikamlik ki kezeink közül. Nem így ezután. A democratiai elvek nem sarlózni, de írtani fogják mind azon dudvákat melyek eddig a gyenge kalászoktul az élet nedvét elszívták, s ott hol egyesek egyedáruzva a társadalmi erőket a gazdagságot eltulajdoníták, a közjólét mind inkább gyarapodni, terjedni, és virágozni fog. Ezért kezeskedik martius tizenötödike, a közép száraz föld népeinek nagy ünnepe.

Martius tizenötödike. A világ történet legnevezetesebb napja. Az ó történetben az enyészet az újban az ébredésnek csillaga.

Julius Caesar
† *Kr. sz. e. 44. évében*
Idus Martii

Ott a nemzeteknek veszni kelletett, mert a nép törzsöke az agg tölgynek elrothadott. Itt élni mert az egyenlőség, testvériség, és szabadság elvei a népben megfogamzottak.

Ez igy van. Itt látsz egy szép remény koszorujával magasba növő pálmát, mely előtt az arabs elterítve szönyegét buzgón imádja istenét. Amott silány bokrot mely alatt kígyók tanyáznak.

Martius tizenötödike a teremtésnek uj aerája felriasztá álmaibol a népeket, feltörte a Sarcophagot melybe a világ szellem bezáratott, a szolgaság feloldott rozsdás bilincseit békókká tevé melyek csörtetéseivel ijessze a nép zsarnokoknak álmait.

Martius tizenötödike a vitéz lengyel nemzet feltámadásának hajnali fénye, melyet ti három banditái a nemzetek szabadságának sírba zártatok a nélkül hogy megöltétek. Felosztottátok vagyonát. Hah de fel nem oszlathattátok életét. A halottas tortol mindnyájan viselősök lettetek, de ki nem szülitek rabszolgáitokat.

Martius tizenötödike megrettenté a világ zsarnokait, elkergeté az udvarok kegyenczeit, lélekkésértője lön a megtagadott hazafiúságnak, s utolsó profétája a közelgető itélet napjának.

Igen itélet napjának, mert irva van hogy nagy jelek fogják az itélet idejét megelőzni, jelek melyek az emberek életéből feltűnendenek.

Irva van.

„Hamis proféták után hadakozások fogják az „országokat háborítani, éhség és döghalálok pusztítani, szegénység és nyomorúság fog elterjedni, „a bűnök megsokasodni s a testvériszeretet „meghidegedni.

Máté 24;
6. 7. 8. 9.
10. 11. 12.

Irva van,

„Az emberek önzők, fösvények, dicsekedők, „kevélyek, szidalmazók, engedetlenek, háládatlanok „és tisztátalanok lesznek.

„Szeretet és békesség nélkül, patvarkodók, „mértékletlenek, kegyetlenek, a jóknak gyűlölői. „Árulók, felfuvalkodottak, gyönyörüségnek inkább szeretői hogy sem Istennek.

„Kik az isteni szolgálatnak képeit mutatják, de „annak erejét megtagadják. Kik mindenkor tanulnak, de soha az igazságnak esméreteire nem juthatnak.

Pál II Levele Timoth.
3. 2. 3. 4.
5. 6. 7,

Ezek irva vannak. Mondjatok egy jelet mely a társaságos életben nem volna, s így a közelgető itélet' napja ellen bizonyítana.

Igen a világ szellem itélend. Elvonulandanak

előtte a népek külön osztályzatokban a mint szabadok vagy nem szabadok valának. Az emberek két részre fognak oszlani gazdagok és szegényekre, seregenként előnyomulni az itélet meghallására.

A gazdag földbirtokost kinek öltözetén a gyémánt csattok fénylenek, setét árnyékában a szegény földnépe követi, rongyos öltönybe, száraz kenyérrel, izzadott homlokkal.

A gyárnokot egy kiaszott munkás éhező családjával fogja késérni.

A tözséreket követni fogják adósaik ugy mint őket szerencsétlenekké tevék a kétségbeesés kifejezéseivel.

A kereskedők kik a kelmék eladásánál magokat föczélnak tekintik, az utszai zsebelők és tolvajokkal fognak megjelenni, nyomukban azon szegény kézművesek kiket koldusokká tevének.

Igy hasonlóképen sorban fognak állani a hivatalnokok több osztályzataia rendőri minister vezérlete alatt, kik előtt lictorok gyanánt fogják az ügyvédek a sort képezui, és mind azok kik a társadalom bűnei után éltenek.

Az itélet mely az emberi nem közboldogítását czélozza nem büntetést fog hozni az osztályokra, hanem a régi rendszerek megsemmisítését egy ujnak alkotását hol a közjólét, mint a melegség világosság és levegő mindenkivel közös leend. Nem fogja mérlegezni a vétkek sulyát melyek a társadalmi életbe a kereset nélkülözhetetlen eszközeivé az osztályok rendezetlen helyzete miatt váltanak,

hiszen ezek egy uj teremtés által magoktul elhullanak. Az ifiu ki mézes szavakkal szinleli be magát azon hölgy kegyeibe ki őt minden areadnai fonal nélkül a boldogtalan érzelmek tévkertébe vezeti, a nő és férj kik szerencsétlenül ugyan egy helyre találják rendelni légyottjaikat, a szülők kik az isteni költészetnek szüleményeit melynek ők mennyei kegyelemből örömóráikban eszközei lettenek saját gyermekeiket vagyon értékű tulajdonaiknak tekintik, a barát ki hamis érzelmeit mint az érdek kígyóját a meleg szinlelés fészkébe rejti, a gondnok ki gazul elfecsérelvén az árva vagyonát boldogulásában gáncsoskodik vagy saját érdekeihez képest eljegyzi, — ki tudná mind elősorolni a férges gyümölcsöket melyek az élet fáján függenek a polgári társadalomnak bűneit, mindezeket nem a világ szellem hanem azon öntudat mely az emberi kebel mélyében megmérlegezve az emberit rejtezik itélendi el, és mint szigorú végrehajtó bírája itéletének a végső vonaglás perczeiben megjelenend, sulyához képest az élet végpillanatainak nyugalmát vagy nyugtalanságát valuta vagy convencionális értékben el árverelendő.

„A világ szellem itélete rövid leend. Irva van „ugymond, könnyebb a tevének által menni a tőnek „fokán, hogy nem a gazdagnak Isten országába.

„Ezek pedig ezt meghalván mint a tanítványok „megháborodva fogják kérdezni — ki üdvözülhet tehát?

„És válaszoltatni fog a mi az embereknél lehe-„tetlen az Istennél lehetséges.

Máté 19,
24, 25, 26.

Vegyétek az irás szavát ugy a mint írva van számítva bölcsességtekre. Elmélkedjetek azon képek felett melyek a természet könyvébe ugyan egyszerüen foglaltatnak, de az igazságot a gondolkodó előtt felmutatják.

E röpirathoz tartozik elosztatni kétségeiteket, felvilágosítani a polgári álladalom társadalmi bajairul.

Ez nem elég. Felmutatni azon ellentéteket melyek magokat az életbe beszőtték, elöitéleteket melyek megváltoztatva az emberi természetet vérbe mentek által a bajoknak végső forrásait.

Ez sem elég. Meghatározni azon eszméket melyeknek előbb utóbb a régi rendszerek tanait kell megsemmisíteniök, és tökéletes javítást eszközölni.

Nem jöttem a profétákat eltörülni, söt inkább betölteni.

És azért nevélje senki, hogy az élet jóléte melynek ez embert boldoggá kell tennie megfog semmisülni, ez még csak most fog elterjedni. A boldogsághoz való jog mely eddig egyedáruztatott közönséges leend.

Hogyan kérditek hiszen az senkinek sincs eltiltva magát boldoggá tennie?

E kérdés mint egy kemény gőz, az aristocratiának büze emelkedik hozzám, nincs eltiltva, de a törvények egy hálót képeznek melyekkel a gazdagok a szegényeket halászák.

Ezen röpiratnak végre olvasóm az idő szelleméhez képest harczias öltözete van. Az az nem csak a socialis élet bajaival tünődik, de röviden megmérlegezi eddigi politikai eljárásainkat és véleményeket sző a jövőbe.

Mint ily feladásának tekinti megmutatni, hogy a forradalmat Magyarországban a nép vette által. A mi történik a nép által történik külömben mi sem történik.

Hogy azon elvek, melyek eddig alkotmányunkba szövettek sokkal kevessebbek mint sem az egyenlőség, testvériség, és szabadság fogalmának megfelelnének.

Hogy az egyenlőség a szó legterjedelmesebb értelmében is megférhet, sőt kell hogy megférjen a polgárzatba ha az egyenlőség legszélesebb fogalmából csak annyi vétetik el, mennyi a közjólét terjesztésének akadályul szolgál, s ekkor még csak azon alap van meg melyen az emberek gazdagodása egymás mellett békességesen megférhet.

Hogy azon javitások melyek új törvényeink által hozattak nem írták ki a gazokat csak gyökereit nyesték meg, minek bizonyos következménye hogy még bujábban fognak kinőni, ha a bajok gyökeres kiirtásának eleje nem vétetik.

Hogy e nemzet más nemzetektül abban külömbözik, hogy másutt bár mily diferentia legyen is a segények és gazdagok között bajaik orvosolhatásával még is könnyebben vannak mint mi, bár a proletáriusok száma nálunk még nem növekedett oly

nagyra s ennek oka a közeladósodás. Hogy ezen kell és lehet is mint ujjá születésünk nélkülözhetetlen feltételének szempontjábul segíteni.

Ki jobb módot tud, és mindég feltéve hogy a nemzet közjólétét czélozza ám szoljon fel nagy Apollomnak fogom tartani.

Tudom hogy azoknak kik a törvények segedelmével embertársaik munkáik után éltek, s őket illető jövedelmeiket eltakarították, ugy fog látszani e röpirat tartalma mint egy ital melyet ki kell üríteniek benne pedig a keserűség csepjeinek minden színei tisztán láthatóan foglalvák.

De azt is jól tudom hogy az igazságtalanul elnyomattaknak egy pohár víz leend mely őket ujonnan fogja éltetni.

Ki mindezekben kételkednék tekintse e röpiratot mint a sybilliai könyvek egyikét, elmélkedjék az olvasottakon ekkor kételyeinek fátyol képei elenyészendenek, s őt legalabb ez volt a szerző ohajtása, az alapigazságok ösméretéhez vezetendi a **Mult Jelen Jövő.**

MULT.

Hozzátok szólok, kik mindenkor a magyar nemzet alkotmányos jólétét kebleiken melengetett reformerek első légiojába küzdöttetek, kik midőn a szabadságot, egyenlőséget és testvériséget nemzeti lobogókra feltűztétek, mint képviselők a haza megmentésére szükséges hadi és pénz erőt megszavaztátok, egy szent tartozásnak kétszeresen tettétek magatokat adossá. És ez a magyar nemzet' tökéletes **függetlensége.**

Hozzátok, kik a' haza megmentőivel egy sorban álván, egykor helyeiteken nem csekély tényezők valátok. És midőn camarillai ármány s árulástok által megszaggatott haza megmentésére seregeink a Tiszáig viszszavonultak, reményeitekben kétkedők, hitetekben tévelygők levétek. Száraz ágai habár a virágzó lombnak, hervadt- de egykor virágzó levelkéi a nemzet babérjának.

Hozzátok, kik habár népeitek' boldogságáról

felelősök vagytok, hivatástok' körébe erköltsei foglalvák, még is a legközelebbi idők történetébe oly koldus szegények vagytok.

Hozzátok, kik minden erők egyensulyozása nélkül a martiusi napok után köztársaságot követeltetek, és ha a törvényhozás, a végrehajtó hatalom öszhangzásban nem őrködik, más irányban érlelitek az eseményeket, az idő nagyszerü politikai következményeit könnyelműen eljátszátok, erők öszpontositása helyett viszssavonást eszközöltök, s e nemzet, mely hivatva van a száraz föld békéje felett őrködő hatalmak egyik lánczszemét alkotni, felületes politikátok tévedései között elporlik.

És most, midőn a felzúdúlt tenger elötökbe veti az eszmék gyöngyeit, melyeket elszánt hazafiuság' szilárd lelkületével az emberiség elidegenithetlen örökjogaiba beilleszthetnétek, midőn minden hóditási tér melyet önkény bérenczei bebitangolnak természetes meggyőzötte elveiteknek, s ők a polgárosodás bánditái hyenai hidegvérüséggel tépik le nemzetünk fejéről a trón iránti megőszült tiszteletnek utolsó fürteit, s e nemzeti viszszavonulásnak perczeiben politikai katekizmustok' hit ágazatait mélyen véshetnétek a nép szívébe, most némák és ridegek vagytok mint a puszták sír köve.

Hozzátok is szólok végre, kik egykor a nyomorgató rendszer silány eszközei valátok, kiket a törvényhozás nagylelküsége magához emelt és hajlandó volt azon körön is túlterjeszteni aszabad véleményezést, melynek határain innen

más népek, a hazaárulás bosszúló nemezisét megtűrték működni.

Mikor a martiusi törvények halomba dönték az ó rendszernek mesterségesen fentartott romait, és helyettek a végrehajtó hatalomnak kor kivánataihoz idomított alakot adván, kormányzási lehetőséget megkönnyebbiték, a közvélemény előtt ekként igazoltátok magatokat: mi is ezt akartuk, csak eszközökben külömböztünk czélunk egy volt, nem hivénk hogy az lehessen egy nap műve, mit egy század munkájának Ti magatok is sokallátok.

És e nemzet' férfiai jól tudván hogy az igaz szó is ajkaitokon hazugsággá válik, de még is az események villámszerüségében isten kezének látván működését, elhitették ámitástaitokat.

Igy lőn, a mi igazolástokban igen keveseknek közülletek volt tulajdona, az egészre kiterjesztve. Igy lőn, hogy szolgaságtok palástja vizes pokrocz gyanánt vettctett a nemzet testlére.

És most midőn a körülmények alkalmat nyitottak miként megmutathassátok, hogy a nemzetnek nem háládatlan fiai vagytok, a mentség melyet ajkatokra vettetek nem nemzet káromlás volt, most hallani lehet töletek; mi az események e következéseit mind beláttuk, s a reform kiindulási pontjánál felmértük annak utolsó lehetőségi határait is.

Mintha látnám ajkaitokon olvasóim e kérdést. Hol vannak tehát ez ön becsület' megfertőztetői, kik a viszszahatásnak eszközei? *

Ezen szaka barátim szegény hazánkban az egyediségeknek hasonlit a rothadt levegőhöz, melyet érezünk, nyomása alatt az élet gyakran elveszíti erejét, de nyomokba menni, minden kémrendszer mellett is, képesek nem vagyunk. Többeknél pedig kik kérdenének — hidjétek meg nekem — hasonlit a' fülzugáshoz, mely a zajnak sikeretlen keresése után, kell hogy önmagához terjen viszsza.

De én azért még is mondok valamit, mert kevés igazságot talán rejt magában.

Mindazok kik még a régi rendszer hagyományai ugyan, de törvényeink' újabb intézményeit pártfogolván, körükhöz képest az alkotmány népszerüsitésében működtek, s a honvédelmi bizottmánynak a haza megmentése iránt több alkalommal tett különböző felszólitásaira a terjedő veszély ellenében áldozatokkal léptek fel és közremunkálodtak — ezek nem reactionariusok. De a kik ezt nem tevék, főleg ha az örök gondviselés által anyagi előnyökbe részesitettek és még sem tevék, a háládatlanság bűnével isten és embereknek felelősek, s eléggé kérlelhetetlenül nem fogja őket sujtani soha a közvéleménynek ostora.

Ezek nem egyebek tevelygőknél. Világuk a setétség. És akármely politikai szinbe öltözzenek, meggyőződésük hasonlit phosphor képhez, mely látszólagos fényét azonnal elveszíti mihelyest a világosság sugára megközeliti. Tévelygők az emberi társaságban, kiket férfias viselettel az erény' ösvényére, bár mennyi türelmünkbe kerüljön is, vissza kell vezérleni.

Képviselők Polgártársak! Vessetek egy futó pillanatot legközelebb mult időkre. A történet soha nem volt tanulságosabb hogy előttetek a nemzet telljes erejében feltűnjék.

Nézzétek századokon által mephistofeli fogásokkal űzött fondorkodásait a végrehajtóhatalomnak, oly korban midőn előítéletekkel, külfény és udvari kegyvadászattal saturalt, beotiai tudatlanság és szükkeblüséggel terhelt aristocratia által istápoltatott, miként terjeszté ki polip karjait, hogy az alkotmányos szabadság virágát fejlődésében megölje, és jogait féltékenyen őrző magyart megorozza, miként altatta el ezen éjszak és kelet' barbár népei ellen harczban kifáradt nemzetet, hogy alkalmat vehessen hadi erényeiből kivetkeztetni, elfojtani minden szellemi s anyagi jólét utáni törekvését, tudományok növekedését, művészet ébredését, mindent mi a népnevelés, kereskedés, műipar és mezei gazdaság' körébe sürgetős teendőkül tartozott volna, 's ápolt ellenszenveket, osztálybeli előitéleteket melyek chinai falakként emelkedtek a nemzetre.

És még is habár időről időre lehet az önkény köröm helyeit a történet' lapjain felmutatni, nem sodortathatott e nemzet az absolutismus örvényébe, söt daczára annak hogy a mennyi nemzetiség, vallás, a polgárzat temérdek osztályzatai egy bizonyos szolgaságot czélzó concatenatioval a nemzet ereinek dissolutiojára, a megyei rendszerben fentartott önkormányzás desorganisatiojára működtek, midőn a historia lapjain fel nem mutattok népet, mely

korlátlan egyeduraság jármát magán nem hordotta volna, egyetlen mely mindenkor saját törvényei által igazgattaték, még is minden belkormányzati viszályok mellett elég erős volt Europa civilisatiojának táborszemeit alkothatni, elegendő erős arra, hogy midőn az örökös német tartományok, feudalis s imperialis jog szerént a franczia s angol királyok és mindannyi birodalmi fejedelmek által követeltettek a pragmaticalis örökösödés mellett az Europai potentatok mérlegébe vesse a győzelemnek pallossát.

Avagy feleditek-é midőn a világhoditó galliai lobogók ellen harczolni e nemzet felhivatott ama nagy lelküséget melyel a kétségbeesés óráiban zsarnokainak megbocsájtott. Pedig kevésbé gyülöletes emlékezetet költenek-é fel bennünk a Ferdinandok és Leopoldok emlékei, mint Francziáknál Lajosoké? És a helyett hogy legalább elrabolt jogaiban viszszahelyzette volna magát a nemzet, egy harczot küzdött mely reája nézve sem a szabadság sem jólét harcza nem volt, a szabad királyi választás felhivását szétszaggatva vetette a világ urának lábaihoz, és megtürte hogy a historia egykor elmondja miként 'angol aranyokon vásároltatta vérét a világszabadság harczosainak legyilkolására.

És még is e nemzet élt. Élnie kelletett. Mert két alapon nyugodott élete. Alkotmány és nemzetiségen. E két mag a nemzet' életében elegendő életerővel birt, hogy törzsöke legyen a felvírágzandó nemzet fájának.

Nem akarom az elmult idők keserűségeit visszaidézni, de lehetetlen midőn a magyar polgár hazai történetekre vissza pillant, olykor lelke mint terhelt felhő ne emelkedjék mely akaratlanul dőrög, és szorja villámait, lehetetlen hogy a feledékenység fátyolát oly könnyelműen vessük a mult koporsójára, honnan történetek emelkednek melyek emlékezeténél mint egykor a romaiaknál Brutus nevére minden igaz hazafinak tőrt kellene ragadni. Az örök gondviselésnek azonban tetszett az újjá alakitás munkáját a magyar törvényhozó testület feladásává tenni, mely győzelmet vévén a végrehajtóhatalmon, nem csak a reánk rozsdásodott szolgaságnak bilincseit feloldá, de alapot tett a continens közepén polgári jogok egyenlőségére fektetett népek szabadságának, és testvériségének,

És mondja bárki hogy itt az önhitségnek hibája nehezkedik meggyőzödéseinkre. Én az események napló könyvét fogom felmutatni a félelem azon pillanataiban, midőn a számadást követelő kor az ó rendszer támogatóinak büneinek lajstromát bemutatá, midőn a magyar ügyek erélyes közbeszolása alkalmával, mert hiszen kinek tartoztak volna nagyobb számadással mint nekünk, katonai fellépéstől a hatalom zsarnokai visszarettentek, s az örökös tartományok felibe tárogató emeltetett mely egész a Rajnáig tisztán adá viszsza a szabadság hangját.

E fellépés igaz, hazánkat mint virágzó oast

emelte ki a terra incognitából, s annyi idők után valahára ismét a világ szinpadára emelte, de egy felelősséget rovott nem csak reátok népképviselők, de leginkább önnön magára a nemzetre, mely abban áll: hogy a szabadság harczát kivivja, s az egyenlőség jogait a népek testvéri szeretetének alapján az önkény zsoldosai ellen fegyveresei által is biztositsa. A korlátlan kormányzás teréről leszoritott hatalom meg fog késérteni mindent, hogy az egyeduraságot ismét megalapitsa, ha a polgárosodás irtó háboruját idézendi is elő. A nép, erőt meritve az emberi jogok egyenlőségéből felszámithatatlan mennyiségben fogja harczosait a csatatérre állitani mert tudja, hogy hatalma hasonlit a tengerhez melynek ha egyes hullámai hullanak is a tenger azért csak tenger marad.

A martiusi törvények meghozattak, az alkotmány a nemzet tulajdonává tétetett, és minden ágyúlövések nélkül az emberiség jogai a világ zsarnokainak significáltattak.

És ha tekintetbe vétetik, hogy e nemzet ébredésének hajnalát még alig élte túl, hogy a felvilágosodás sugarai különösen a fő aristocratiának szemeire még fájdalmas béfolyást gyakoroltak, tekintve, hogy a föld kereksége alatt nem mutatok egy nemzetet mely a szakadásnak annyi magvát hordá magában, a hány polgári osztályzat, vallás és népiség ugyan annyi egymás közt, és egymás ellenében alakulásban lévő pártok, melyek a közel jövendőben kifejlődéseikkel fenyegettek, és mind

ezek oly irányban melyek kevés reménységet adtak az érdek egységhez, ha mondom mind ez tekintetbe vétetik, nagyobbnak látszott mintsem első tekintetre e nemzet ereje megbirhatta volna.

És még is világos tanubizonyságául annak, hogy szeretet a népek instinctusa, az uj törvények visszahatás nélkül fogadtattak, mert még a reactionak daemonai nem izgatták fel a népeket.

A megyei hatóságok nyilványos győzedelmet vettek a centralisation. Az igénybe vett tisztviselők, erélyes közremunkálásával sikerült a népet, mely hajlandó volt az új törvényekben nyert szabadságát, a katónáskodás feltételének, melynek terhét századokon által oly égbekiáltólag igazságtalanul viselte, tekinteni, meggyőzni a felül hogy a nemzetőrségben szabadságának biztositékait ösmerje. És a mi a historia lapjain mindenkor fényt fog árasztani a forradalomra, a kis birtokosok kik előjogaikat örömmel olvasztták be a közjólétbe, a szükség pillanataiban elsők emelték karjaikat a haza közveszélyei ellen. A nép pedig óriási tömegekben ébredezett jogainak ösméretéhez, a politikai intézmények mi hamar érlelték, és vádoljátok bár kiskorusággal, hisz ez azon zabola melyel magatokat, minden ok nélkül fékezitek, akkor midőn császári lobogok alatt izgatva a legnagyobb részt nyugodt maradt, sőt harczosait egész buzgósággal álitá ki a honvédelem legioi közé, még azon vidékeken is legnagyobb részt bészámitva hol a nép nyelve a diplomatikaival nem ugyanazonos, nagykoruságának

elegendő jeleit adta, és nagyon tévedtek midőn némely vidékeken külön népiességek gyúlékonyságáról, melyek a szakadás lángjaival csaptak ki, az egész népnek politikai éretlenségére vontak következéseket.

A törvények végrehajtásában, ha tekintjük hogy általalakulásunk első stadiumát akkor éltük által békésen, midőn más nemzetek hosszas előkészületek után is polgár vérbe fürödve ifjodhattak meg, a forradalomnak nemzetszerűségére kell öspomernünk. És beszéletek bár mit is a táblabiró politika ellen, most az egyszer alkalmat veszek kimondhatni, hogy azok kik a törvényeket végrehajták csak ugy táblabirák voltak, mint azok kik a nemzet Pantheonába szerepeltek.

Az új törvények által nem a nemzet szabadsága adatott vissza mely martius tizenötödike előtt is szabad volt, és valahányszor kétségbe hozatott, mindannyiszor fegyvereikkel bizonyitották be őseink, hanem csak a nemzet elrabolt jogai adattak vissza, s az mit önálló kormányzása mellett népeinek boldogitására régen megadott volna. Megszüntetett azon anomalia mely a kormányzásba szővetett az által hogy az ország főkormányzói, kik legnagyobb részt idegenek valának, merő hűségből a császárhoz hűtelenek kéntelenitettek lenni a magyar királyhoz, s újabb alkotmányos erő öntetett valamint a nemzet' életébe, a végrehajtóhatalom körébe is, kiknek tagjaira, azon ezer bajokon ki-

vül melyeknek gondjai nyomasztólag terhelők valának, a sérelmek lajstroma örökségképen szállott, mértékül azon politikai iránynak, melyet az austriai ministerium között fenforogható diplomatikai kérdéseknél követniök kell.

A martiusi törvények azon hibákat melyek magyarországnak az ausztriai birodalom irányábani érdekeinek alárendelésével a collegialis rendszerből származtak sokkal inkább feltünteté, hogy sem azok mellett az úgy nevezett birodalmi egységnek fellehetett volna állani, részünkről folytonos ministerialis crisisek származtak volna, mindaddig, még az alárendeltség meg nem szünik, mert azon anomaliába tétetünk hogy jó polgárának lenni a birodalomnak előbb rosz hazafinak kelletett lenni. Igy a viszszahatás politikáját a dynastia részéről, végtendentiájával mely szerént magyarországot tartományaival közbirodalomba olvassza, belátni lehetett. Vannak kik czélszerübbnek vélték a reactiot fészkébe befojtani, s a helyett hogy annyi ártatlan vér ontassék, s országunk az elszegényedés küszöbére sodortassék, inkább azon elvet követni, hogy számadásainkat végezzük be a forradalom alatt, és nem a forradalom után. A historiai borzalommal emlékezik XVI Lajos megöletéséről, pedig ha elvérzett polgáraink életét, s e hazának oly sok elpusztitott vidékein népünket az elszegényedéstől megmenthetnők melyikünk nem áldozná fel karját hidegvérüséggel egy döfésre melyet a hazaszeretet lelkesitne. És én mégis azt mondom, hogy nem. E

tett könyen a terrorismus terére vezethetett, és még veszedelmesebb alakba oszlathatta fel a magyar birodalom egységét, ha a királyságnak mit nem hiszek még akkor virágzó szerelmét megölitek is. Én azonban úgy vélem, a viszszahatás sokkal nagyobb erővel idézendi elő a katonai forradalmat, s az utolsó pretendens mellett is tömegestől lázitotta volna fel a népeket, hazánkban kétségtelenül többségbe hozza a monarchistákat, s ekkor hól van erőnk melyel nemzeti önállásunkat megvédjük. ?

Hidjétek a királyságot nem irtani kell a népek szivéből, mert mint a fű a sarló alatt még erősbben veti meg gyökereit. Ha magára hagyatik, s az alkotmányosság tetéről le nem lép egy bizonyos fejlődési fokig nincs miért meg nem tartani, mert azon vetélyzetből mely a pártok között van, csak haszon háromolhat a nemzetre, ha pedig eltér, s érezteti a nemzettel akaratának hatalmát, emelkedett bármily magosra a királyság fája a nép megvonja tőle éltető erejét és mihamar elszárad.

Arra tehát hogy meg fogunk támadtatni készen kelle lennünk, annál is inkább miután Olaszország irányában a nemzet rokonszenvét is követve, a debellatioban segedelemül nem lehetett, és mivel a status adóságokat, tudván azt hogy a kormány részéröl e hazába mi sem ruháztatott be, de sőt közjövedelmei a birodalmi számadás oroszlán torkába vettettek, s ezekiránt evidentiába soha nem jöhetett, legkissebb részben is elvállalni nem akarta. És hogy a veszé-

delem érezhetőleg közel van, bebizonyitotta a nép, mely akkor midőn még hónvédrendszerünk nem lévén, minden reményeinket jó akaratába helyheztettük, várakozásunkat felülmulólag sietett a harczi lobogók alá. Mutathatnék több oly megyéket hol korkülömbséget nem tekintve öregek a fiatalokkal együtt szállottak a harcztérére.

Az események mi hamar igazolták alapos sejtelmünket. A reactionak bérenczei elbizakodva erőtlenségünkbe azt hivén miután a pénz és hadügyi tárcza üresen adatott által a nemzetnek, pénzt és fegyvert teremteni egyhamar képesek nem leszünk annál is inkább, mert sem fegyvergyárunk sem reménységünk külföldről fegyverekhez jutni nem volt, váraink pedig idegen zsoldosokkal lévén ellátva még a legjobb esetben is üresek valának, támaszkodva arra hogy a vidéki toborzásokból, melyektől való irtozás vérébe ment által a népnek, katonai erőt egy könnyen nem gyarapithatunk, továbbá harmincz ezerre menő gyakorlott hadiserege, mely minden órában ötven ezerre felemelhető volt, Horvátországban csak parancsra várt, elkezdé először a lázitást a vallás körébe, mi daczára hogy különbféle érdekek képviseltetni ohajtatván a követválasztások alkalmával egymás ellenében ingereltettek, világos tanuságául annak, hogy minden előitéleteknek előbb útóbb lekell magokat élniek nem sikerült, folytatta továbbá az igazgatást a birtokosok osztálya ellenébe, és fájdalom itt ott mutatkoztak symptomái a fekélyességnek, nehány helyeken a

birtok felosztásához tettleg is hozzá láttak, de mind e mellett hogy ezen érdek a föld népéhez legközelebb áll a baj el nem terjedhetvén, elkezdé a lázitást a külön népiességekkel, nem számitva hogy kifejlendő nemzetségekkel nem az ausztriai birodalom egységét eszközlé, de inkább szétdarabolásának, kétség kivül megérendő magvait elhinté. Ezzel igaz sikerült a korona integritása irányába lázadást előidézni, mégis, ha bár elveszitettük már Horvátországot, el a magyar tengerpartot, a serbek lobogói már Banátusba hatottak, söt a kárpátaljai megyékben is a bujtogatás fészket keresett, ugyan jutott é valakinek eszébe megrettenni, pedig még ekkor ugyan csak volt mitől félni. Vezéreinknek egy része nem őszintén szitolt a magyar seregekhez. Hadsergünk sem nagy, sem erejére gyakorlott nem volt. Nem csak nem féltünk, de még emlékezzetek viszsza a lapokra, meghivtuk a bánt nyilt csatára, és megjövendöltük hogy seregéből egy sem fogja többé meglátni a Dráva partjait. Most pedig midőn tisztába vagyunk a lázitás eredményneivel, és mérlegbe vetve hogy monarchius állásunkat ha nem is töröltük el, de legalább egy időre szegre akasztottuk, a nélkül hogy ez viszszahatást szült volna, midőn minden eddig kifejtett erejét a nemzetnek túlhaladó, szász husz ezerre menő, és naponta szaporodó seregüuk legnagyobb részben begyakoroltatott, és vezérek állanak élén, kik mielőtt a magyar polgári nevet felvették, hadi erényeikért a halhatatlanság babérját már kiérdemelték, a nélkül

hogy táborunknak bár melyike is megsemmisitetett volna, vannak kik elegendő kislelküek megrettenni, s a nemzet jövöje felett gyávány kétségbe esni.

Nem kevéssé zsibbasztotta erőnket még akkor midőn az új kormány magát tekingélyében meg nem szilárdithatta ama viszály, mely a ministerium tagjainak külön politikája miatt, nem kevés eltéréseknek volt okozója.

Én megvallom ezen politikai differentiába az Europai civilisationak egy nevezetes kérdését láttam rejleni, mert azon kérdés megoldásának vallyon a népek fejlődése közép száraz földön, monarhiai vagy reszpublikai irányban történjék é, itt magyarországban kellett végbemenni. Csak tölünk függött hogy azon ausztriai birodalom mely az egyeduraságnak legerősebb támassza, és melynek bukása maga után vonandja a tronok bukását legyen é avagy nem? Kitudja a népek fejlödése köztársaságokban mily irányt veend. Öszhangzásba hozatnak e azon erők melyek alapján az emberiség testvéri egyenlőséget éljen, avvagy csak a zsarnokság álarczait változtattuk meg, és szaporitottuk a köztársaság helotáinak számát kik alkalomra lesnek hogy megragadják a kormányzást azért, hogy szabadság vandalusai legyenek, s ekkor még meglehet a népeknek egy biródalami concatenatioja feltartóztathatta volna még az éjszaki absolutismusnak közép szárazföld virágzó földein barbár foglalásait.

Isten láthatja csak a jövendőt, de én ha e

nemzet helyheztetését, elszigetelt nemzetiségét, keleties sajátságait tekintem, hivatásával azon önállást mely, őt egy közvetitő hatalomra emelve, az éjszaki vandalismus ellenerővé tegye, oly igen össze egyeztethetőnek találom, és hiszem, hogy bár mennynire bebonyolitva tegyenek is ügyeink, ha bölcsességgel járunk el javitásainkban socialis reformunkat a politikaiba könnyebben beilleszthetjük. E hit szilárd meggyőzödésemmé lesz, valahányszor más nemzetek állását magunkéval párvonalba teszem, mert ha igaz is, hogy a civilisatioban más nemzeteknél nem kevésbé vagyunk hátra, de az is igaz, hogy az álcivilisationak hátrányaiban sem részesültünk oly bő mértékben. Hazánkban még jelen pillanatokban nem szükséges rettegnünk az elszegényedett osztályok zendülésétől, mely Francziaországban a polgár háborunak legiszonyatosabb vérontásaival fertőztette meg a szabadság korát, ezen osztály nálunk, még kevesebb számu, s erejének öntudatára sem ébredett.

Csak egy önálló politika mely a nemzet világszerü hivatásával ugyanazonos menthető meg a hazát, egyébb kormányzási taktika minek jeleit láttuk is, a nyilvánosság proba tüzét ki nem állja, mert ott, hol forradalom vette által az ellenörködést csak közvéleménnyel öszhangzásba lehet kormányozni. Egy ily politika ellenében azután nem lehet fellépés. A közvélemény minden kezdeményeket szétőről, söt azok is, kiket a kormányzás ki nem elégit, nehogy akaratlanul a reactio eszközeivé váljanak

magokat inkább egésztüredelemmel a fenálló elvek alá oda engedik.

Azután őszintén megvalva azon politikának mely a ministeri padokról emelkedett nem csak egy kis aristokratikai büze, de azon avas sajátsága is megvolt mit e nemzet örökké birt, hogy ellenségeit mindég jobbaknak hitte. Batthányi Lajos egyike azoknak kiket ismerni, tanulni kell, ki romai büszkesége mellett, elegendő erényeket bir bár melyik patriciust megszégyeniteni. Az ő politikája után meglehet nem megyünk Bécs alá, az austriai status adósságok egy részét a nemzet magára válalja, s ez által a német bankok keletét valamennyire biztosítja, de azért hol van a logikai fonal hogy a háboru elmarad, s a nemzetnek alkotmányos szabadsága sértetlenül fenthagyatik. E hiedelmet nem hazudtolja e meg a historia? Volt e czélja valaha a dynastiának magyarország jólétét eszközölni? Nem hordom én fel sem a mulasztás sem a tartozásnak hibáit csak egy intézményt mutassatok mely három század lefolyása alatt a nemzet részéről kifizetendő felmaradott, mivel a habsburgok jó hajlamára lehetne következtetni? Nevekedett e ezen ország, hatalomban tekintélyben kiterjedésben? És nem veszité e el országainak nagy részét azon dynastia uralkodása alatt melynek düledező tronját annyiszor fentartá, és koronájába minden egyébb királyok gyémántjait tul fénylő köveket rakott, de azért mint mérges pók ült a nemzeten, élt zsirjából, véréből, a népvelőjéből? Nem tanusitott e az austriai ministerium a bank szaba-

dalmának követelésével egy oly mentalis reservátát melyhez hasonlókkal még több izben is megköszöntettünk volna? Megunta már a nemzet az örökös alkudozást, minek a vége az volt hogy mindég megcsalatott. A gordiusi csomot előbb utóbb a vitézség gladiusával kellett megoldani. Megkellett tehát martiusban a politikát is szükségképpen változtatni nem pedig az előbbenit megtartani. És épen itt van „martius tizenötödike" érdeme, hogy azon korban, midőn országos capacitásaink annyi egyediségei az uj téren magokat tájékozni képesek nem valának, sokan oly nagyot buktak, hogy fel sem kelnek többé, nem csak az ösvényt jelelte ki melyen haladnunk kell, de politikáját is nem kevés ügyességgel használta a végrehajtó hatalom körébe a kormányzás hibáinak felmutatására. Eddig érdeme. De midőn azon kevés tekintélyeket is melyeket birtunk gyermekes insultátiokkal sárba vonta, a nemzet becsületével játékot üzve törvényeken gázolt a nélkül, hogy azok helyett ujabb forrásokat ajánlott, folyton izgatott tárgyak és személyek ellen, és valahányszor izgatott, mindenkor egy kettőt ki is péczézett, elveszíté irányát, sokan azok közül is kik először szivesen olvasták, később mint a munkások ujságával magam is néha megszoktam, olvasásánál önkéntelenül zsebeikben tarták kezeiket féltvén zsebkendőiket.

Nem czélom a kormány tetteit hosszasan birálgatni, felmutatni malasztási hibáit, tapasztalatlansággal vádolni mind untalan változott tagjait, annyi azonban kétség kivüli hogy egy kevéssé erélye-

sebb eljárással sok igen sok veszedelmes bajok csirájukban elfojtattak, és bekövetkezett árulások elháríthattak voln..

Midőn a kormányt által vettétek miért nem töröltétek el azonnal a főhadi kormányszékeket azoknak vezérszálai a hadfogadókkal melyek kilencz éveken által felsőbb rendeletek után is kémeket képeztek, s ezek helyett miért nem osztáttok fel az országot felelős ministerium mellett osztály kerületekre? miért nem rendeltétek rögtöni befogatását valamennyi altábornagyoknak nem külömben őrnagy vezéreknek, és helyettesítettetek altisztekből? Nézzétek Francziaország egyszerre százhatvannégy al és főtábornagyokat csapott el. Midőn tapasztaltátok hogy oly sokan vannak kik a jelen idő viszontagságos körülményei között örömmel visszavonják magokat s ölték fel a közömbösséget, sőt vannak kik azzal is bibelődnek miként szépítsék magokat mind a két párt előtt, miért alkalmaztatok oly egyedeket kik az ó rendszerhez tartoztak? miért neveztetek kormánybiztosokat kik azután ha magok nem is de a kiket oly iszonyatosan minden oldalokról megcsaltak, ugy annyira hogy a status szükségeinek fedezése bizonyos tekintettek mellett ügyetlenségeik miatt, valóságos rendszeresitett zsákmányolássá és bün keresetté vált. Miért türtétek meg e kis zsarnokokat kik azután hatás köreiken nem csak sokszor tulmentek, s eljárásaikkal csak közingerültséget okoztak, hanem martius előtt követett politikai hitvallás üldözésének gyengeségét

semöltékle. E hibáknak nincs egyéb mentsége mint hogy először állunk az önkormányzás terén, és hogy nem akarom önzésnek beszámitani, de a kormány főelemébe határtalan bizodalmat nem helyheztetett, sőt a kormány ereje csak zsibasztatott.

„Es hat mit Euch eine Beschaffenheit wie mit dem Meer, dem man unterschiedentliche Namen giebt und es ist doch endlich alles gesalzen Wasser“.

Nem czélom fejtegetni valjon a nemzet képviselői mennyiben feleltek meg hivatásuknak, csak közbevetőleg azt jegyezem meg, hogy bajainkon igen könnyitve lett volna ha egy némely anyagi jólétünket tárgyazó kérdések rendkivülileg megoldatnak. Azon politikai irány melyet a képviselőház követett, mely szerént több izben probálta meg a békés kiegyenlitést, de azért bár mennyire ingereltetett is az alkotmányos térről lenem lépett, a nemzetnek nem csak méltóságával, és loyalitásával, de politikai tendentiájával is egészen öszhangzásban volt.

Helyén volt hogy V-dik Ferdinánd leléptével a pretendens ellenében az országgyülés erélyesen nyilatkozott, és sajnálni tudom azokat kik körülmények ezen fordulatánál egyességéről álmodoztak.

Haljátok a történet még ily aláválóságot fel nem mutatott. Ösmért zsarnokokat kik amnestiának hirdetésével kezdettek kormányozni, de a ki egy országhoz akkor midőn törvényes organumai között müködött azt mondta volna: Ti lázadok vagytok s addig veletek szóba sem állok

még fegyverrel meg nem hóditlak; és működését azzal kezdé hogy az országot feldarabolja, vérbe fürössze, tartományai közé beolvassza, ily gaz merényről még a történet lapjai nem emlékeznek. És ezt kitevé? Ferencz Josef, ki azt lehet mondani a journalistikai téren ellenmondás nélkül hivatott meg alkotmányos uton a királyiszékbe, kihez e nemzet rokonszenvét is tanusítá. Egy ily merénynek a nemzet méltóságához képest kellett megfenyíttetni, és semmi szín alatt nem egyezkedni, mert már ekkor austria a leöltött ál szemérem alatt, nem csak felmutatta mezítelenségét mint a statsschrift küldése alkalmánál, de egész szemtelenségében oly térre állította magát irányunkban mely a nemzet férfias bosszankodását és megvetését méltán felhívta. Egy nemzet mely nem képes tekintélyét megvédeni, képtelen az ön fentartásra. És én reménylem a történet író azon botlását a háznak midőn e nagyszerű határozata után, még is követeket küldött ő cs. kir. felségéhez (?) egyezkedni, hajlandó lesz nem a nemzet szilártalan jellemének tulajdonítani, hanem azon tekintetnél beszámttásba venni, melynél fogva a pretendens fellépését nyilt háború izenetének vevé, és mi előtt polgárait sikra állítaná a béke eszközlésének utolsó probájával is magát igazolja. Én azt vélem evvel a hibával az ördögnek tartoztunk. Tudnunk kelletett hogy a kígyó ha elveti is bőrét kígyó marad, és bizonyosaknak lenni a felől hogy a béke pontjai vagy olyanok lesznek melyekre azt határoznánk

hogy inkább vesszünk mint ily feltételeket elfogadjunk s ekkor indigno corpore visszavetjük, vagy hasonlitottak volna az angolok és portugallok között keletkezett szerződésekhez, melyek útobb a kelet indiai birodalmat játszották az angolok kezére.

De van még egy tárgy s ez a Horvát ügy mely nem kevés aggodalmat okozott. Más nemzetek meggyőzött népeiket rabigába hajták, megadoztatták, a társaság helótáivá tevék, őseink pedig megelőzvén a tizennyolczadik századnak franczia bölcseit, nem csak hogy az alkotmányszerüséget kiterjeszték, de még a szabadság minden jogait egyensulyozták sőt túlterjeszték, lehet mondani, hogy hodításaik a szabadság tétel kezdései és végrehajtásai valának. Emlékezzetek e nemzet naggyaira kiket a horvát nép szült és magyarság szerelme lelkesített, annyi sok elfeledhetetlenei a két nép testvériségének. És még is bár a martiusi törvények jogokat terjesztve nem tettek semmiféle nemzetiségi qualificatiokat, sőt kormányunk a testvériség fentartására kimerité a kormányzás minden lehetőségét, Horvátország a lázadás terére lép, és görbed az osztrák ministerium kizsákmányoló politikája alá. Esmerjük utopiai álalmaitokat a nagy Szláviniának oly sokszor megénekelt álom képeit. Látjuk jol hogy a keleti szláv fajok mozdulatai hova fejlödnek, esmeretesek előttünk az öszvevonó és visszaható erők melyek e fajok között létezhetnek, ezek bennünk sem reményt sem félelmet nem gorjesztenek. Mi nem a-

azon szláv organumokbul merítjük doctrinánkat melyek délnyugoti Europában irányzataiknak képviseletet keresnek. Sem nem hisszük a szláv népet a történet legrégiebbikének a honnan mint folyók a nemzetek támadtak és hova mint tengerbe ismét vissza folynának, fejlődéseikből tapasztaljuk hogy a nemzetiségeknek gyülölt ellenfelei, hogy is szeretnének ők mást midőn önmagukat is csak azért szeretik mert szlávok! Tudjuk hogy a kárpátok völgyei, az alföld térségei a déli virágzó tartományok azok hova vágynak. Hadjuk azonban őket még egy kevéssé élni a képzelet' világában, s azután ám lássuk azon milliomok melyekkel kérkedni szeretnek és fegyvereseik felszámlálhatatlanok e, és rázzuk meg egy kevéssé a telhetetlenség zsákját, ám hulljanak ki belőle saját kisszerüségeinek rongyai.

Valamint e kérkedő fajnak közelít már kiábrándulási ideje, ugy nem kétkedek azon, hogy a dynastia is megszánta már politikáját örömmel ösmerné meg függetlenségünket is, minden áron egyezne csak hogy jogait elne veszítse s austria önállásának feltételeket nyerjen, és én megvallom félek hogy lesznek részünkről, kik a körülmények fordulatánál egy békekötésben a nemzet megerősödésének kedvező feltételeit fogják keresni. Bizzunk azonban status férfiaink erélyességében kiknek feladásuk a nemzet újjá alakitásának nagy munkáját bévégezni, nem pedig az alkotmányra egy gyulékony fedelet rakni, mely után lehető a ház is u-

tánna ég. Bizzunk azon bölcsességben melyel e nemzet az ébredés első pillanatától a hatalom oscillatioinak külömböző epochaiban emeltetett. Mi a forradalomnak csak első évét éltük le, de azért a világ háború készületleneknek nem talál. És ha e nemzet megtartja lelkesedését, sziszeghetnek ellene az ármány kígyói, még egyszer fellázíthatják a polgár háborúnak demonait, még is meggyőzötten fognak lábai előtt heverni a foederalismus hydrái. Forradalmunk hasonlitani fog azon ércz anyagjához mely előbb forrás közben salakjától megtisztul, miután anyagja lesz a szabadság szobrának. —

JELEN.

Ha az életbe szétpillantunk, fájdalom igen sok kis keblűekre találunk, kik valahányszor seregünk visszavonulását veszik tudomásokra, meghuzzák magokat mint a viz alatti gólyák, rémképei lesznek a polgári társaságnak, kikről a romai időkben mint külömböző állatokról, hazát veszélyeztető jelekre itéltek volna az augurok.

Hogyan, ingadozó árnyékai a reszkedő félelemnek ti volnátok unokái a hét vezér népének, kiknek erényeit nem örököltétek? Nem ugy. A szabadságot megkell érdemelni, ha másként nem lehet, Árpád példájára ismét megkell küzdeni hazánk szent földét. És ha elejénte nem oly szerencsés sükerrel harczoltunk is, hol van nemzet mely egyszerre győzött s a vitézség babérját a nélkül tette homlokára hogy veszített? Csaták edzik a katonát ez oly erény melyet a harczban kell megtanulni. És gyakran a sok veszitett csaták után, egy ütközet határozza el a győzedelmet. Küzdenünk kell, és pedig azon elhatározással, hogy a nemzet' életét megmentsük. Ne véljétek hogy a mozgalom hullámai oly hamar fognak le csendesülni. Nem fognak

lecsendesülni mig az önkény szikláit alapostól ki nem mossák. Vélitek hogy azon dynastia mely nem iszonyodott a polgárháboru égő szövétnekét vetni népei közé, tartozkodni fog ha ön erejében reménységét nem találna a világháborút is előidézni? Gondoljátok ha a Francia forradalom, mi csak egy nemzet mozgása volt, mely erejének öntudatához ébredett, annyi éveken által tudta Europát nyughatatlanitani, egy világ forradalom csak egy két év feladása legyen? Ó nem. A harcz mely Magyarországban a polgári jogok egyenlőségeért küzdetik az emberiség testvériségének szent harcza. És a szabadság szerelme mely a délkeleti népek kebelét hevíti, rövid idő alatt felolvasztandja az éjszak jegeit.

Az igaz keserü tapasztalás és mélyen megszomorító fájdalma a szívnek, midőn férfiut kinek nem lehetnének annyi hibái melyekkel egykori jótéteményei iránt háladatosságra kötelezett nemzetben a pietas örök érzetét eltörölhetni, a hazafiui kétségbeesés őrjöngő karjai között kinlodni látunk, vagy keblet mely a költészet lángoló szerelmével hevült a nemzet ügyeiért, egy előitélet önzése előtt kislelküleg megrettenni, sőt egyediségeket melyek a nemzet szerelmének választottai valának a korköveteléseinek őrlője alatt tehetetlenségeik miatt elporlani.

De gondoljuk meg, hogy a forradalomnak ős apja a vén Saturnus nálunk is, a polgárzat minden osztályából egyenlően veszi ki adóját, és nem egy,

de temérdek utakon. Nézzétek férfiak kiknek törvény tudománya előtt félelemmel hajoltatok meg egykor elszegényedtek, őket az élet rongyszedője tudományaikkal együtt puttonba vettette. Férfiak kik pénzes okleveleik után a szépművészetek külön ágaiból jól éltek, most a proletariusok sorában állanak, okleveleikről az idő felszítta a csillag betűket, és gúnyul hagyta rajta a nagy függő pecsétet. Férfiak kik alapos szak tudományaik által e nemzet szükségeivé váltak, megszűntek azok lenni, a forradalom szele felszedé nyomaikat az enyészet sirkertéig. És ez mind miért? mert az idő világszellemű emberek meggyőződéseiben keresi a szebb jövő reményét, emberektől kik a buja tenyészetű ál polgárosodás dudváiból szívták életüket megvonja még a levegőt is. A kor nem koldul többé, nem kéreget az elszegényedett polgárok részére alamizsnát, de követeli, hogy a jólét ne egyedáruztassék többé, hanem közös legyen, melyből mindenki érdeme szerint részesüljön. És csak azok fognak a század felett rendelkezni, kikben a népek leginkább fognak bízni, hogy általuk boldogságuk eszközöltethetik. Nem azért fognak a népek küzdeni valjon alkotmányos monarhia, vagy köztársaság igazgatási alakját vegyék-e fel, mert ez utoljára is nem czél, legfeljebb eszköz, mely úton egyik vagy másik hamarább vél rendeltetéséhez eljuthatni, a czél nem egyébb, mint az élet javainak aránytalan felosztása helyett, módokat keresni, melyek által a társaságos életbe egy újabb reform rendszeresíttessék.

A történet mind ez ideig azt bizonyította, hogy valamint egy bureaucraticus korlátlan egyeduraság nem felelt meg a népek czéljának, hasonlóan sem egy feudalis monarhia mellett születési aristocratiaval, sem egy alkotmányos monarhia mellett pénz aristocratiával csak ugy nem lehetett a népek boldogságát elérni mint a köztársoságokban. Azért, hogy egyik másik nemzet a hatalom vagy a gazdaságnak kissebb nagyobb fokára emelkedett, ez csak látszolagos fény melynek árnyéka mellett az ál polgárosodás igen sok véres foltjait lehetne felmutatni.

Nem mondhattok nemzetet melynek ellenében szigorú bírálatot egy gondolatra fel nem álíthatnék. Felhozzátok Romát. Én a patríciusok és plebejusok hosszú küzdéseire, a köztársaságnak áruba bocsájtott hivatalaira, a Grahhusok haza szeretetének megbukott harczára hivom fel emlékezeiteket, azon pénz aristocratiára, mely a népet szabadság és jólét köréből kizárva a választások megvesztegetésénél áruba bocsájtotta.

Igy Athenében mily sok munkába került az aristocratia hatalmát megdönteni, még is Socratesnek csak azért, mert az istenségről újat tanitott, a köztársaság virágzó korában az athenebeliek kivánatára mérget kellett innia.

Igy Spartában, mig az alkotmány az egyediségeket az egészbe olvasztá, másrészt megtűrte századokig tartott Helóták szolgaságát.

Felhozzátok Adria kevély népét, azon korbul,

midőn puszta zátornyaira márvány palotákat tudott épiteni. Kérdeni fogom mily szabadsággal birhatott e nép, hol egy szabad szó tíz évi számkiűzéssel büntettetett, hol a tanácsnoki hivatal kétszáz zechinoért megvásárolható volt, sőt maga a patriciatus is áruba bocsájtatott.

Appelláltok a magas Albionra. Előtökbe fogom mutatni statistikai számát azoknak kik még az angol thoryk a fényűzés és mértékletlenségi bűnök karjai között bujálkodva élnek, London cloakáiban elrothatnak, egy monstre íven jegyzékét azoknak, kik napról napig tengető burgonya eledel mellett éhen elhalnak.

Vagy a Franczia köztársoságot fogjátok emliteni. Én az 1794-diki irtózatos számu névsorát a politikai foglyoknak, s azokét kik számszerüleg Juniusban ezer hétszáz kilenczven négyen, és Juliusban ezer kétszáz kilenczven négyen hullottak el a hóhér vasa alatt fogom előtökbe tartani, felmutatni azokat kiknek erényeiknél egyébb okuk nem volt a tribunal általi elitéltetésükben. És ha az új forradalmat emlitenétek hány ízben zárattak bé már a külömböző irányú társulatok, tiltattak le a hirlapok, történtek deportatiok megsemmisitései a polgári jogoknak, minden bírói itéletek nélküli befogatások?

És ha Éjszakamerikában a statusok mind inkább népesedni fognak, a pénz aristocratia természetesen növekedni, a terjedelmes földbirtokok elenyésztével, a nyomor azon kútforrásai melyek az

Europai népek életét több ízben megingatták, okvetlenül befognak következni.

A világtörténet mely az emberiség korának fejlődéseit mindég híven jeleli eléggé tanusítja, hogy valamint nemzetek életében egymás irányában a hodítást az idő eltörülte, vallásos igazgatásoknak melyek egykor oly iszonyú pusztítást tettek, s a paraszt lázításoknak erejét elvette, ugy külömböző nemzetiségek egymás ellenében való ingerültségei is lefognak csendesülni, mert nagyobb népek önállóságot fognak nyerni, kissebbek pedig általlátandják hogy közös életben a társulati czélt biztosabban fogják megközeliteni, és megfognak nyugodni ha nyelvük érintetlenűl hagyatik. De ha elegendőleg ovatosak nem leszünk, ha az eszmék világát vigyázattal nem terjesztjük, egy uj mindeneknél veszedelmesebb baj fog elterjedni, mely Francziaországban fellépésének első alkalmával a főváros utszáin tiz ezer halottat hagyott, s ez–birtoktalanoknak harcza a birtokosok ellen.

Én is igyekeztem az Europai mozgalmak történetébe pillantani, indokaikat kitanulni. A mult és jelen között a külömbséget abban látom, hogy a népek még csak most kezdettek saját emberi rendeltetésük s erejek fogalmáról magoknak öntudatot alkotni.

Voltak az előtt is forradalmak, de a népek setétségben lévén nem tudák hol és mit keressenek. Igy lőn hogy akármily alakba változtatta is által a kormányzást, bajain mit sem segitett, vagy csak

alamizsnához hasonlitó ideiglenes segedelmet nyert, nem terményző erőket, mondhatni nem tett egyebet, mint ujabban maga választotta meg zsarnokait. És mily különös, alkotmányos monarhiákba — kivévén Magyarországot — hol a kormánynak egy kifejlett ellenzéki pártal kellett küzdeni, néha csak lehetett a népek jólétének kevés gyarapodását láthatni, de éppen azon kormányzásban melynek rugója kellene hogy az erény legyen, a köztársaságokban legkevésbé értek a népek czélt, mert merő félelemből a kormányzat iránt, az újitásoknak, s igy a javitásoknak is ellene voltak, sőt megtartására nem szelidebb törvények alkattak, mint milyen szabályokkal az önkény magát védé.

Jelenleg azonban már tiszta fogalmakat birhatunk a forradalomról, azokat ugy tekinhetni mint az emberi természetnek ugyanannyi ellenmondásait valahányszor oly társulati rendszerbe sodortatott hol szükségeit nem fedezhette, tehetségeit kellőleg ki nem képezhette, és valamint kétséget nem szenved hogy az a nemzet — hol nem csak egyesek, de az egész nép érezi gazdagságát jólétét és tehetőségét — a leggazdagabb és tehetősebb, ugy önként következik, hogy minden népre az a legjobb kormányzati alak mely a gazdagságot legnagyobb mértékben teremti elő, s egyuttal az egyediségek között a munka érdeméhez képest legaránylagosabban felosztja.

Ha ezen eszmék vezérlete mellett hazánk álapotára nézzünk, méltó aggodalmakat érezhetünk.

Századok óta sinlődtünk az elszegényítési rendszer alatt. A földmivelés, ipar és kereskedés nem virágozhattak, kéntelenek valánk nyers termékeinket hitvány árért eladni, hazai iparunk hiánya miatt, mely csirájában gondosan elfojtatott külföldi gyakran rosz készületű kelméket drágán fizetni, mihez hozzá járult még az is, hogy a fényüzés mindég tovább terjedvén, már már oly czikkek' nélkülözése melyek nélkül el lehettünk volna, lehetetlenné vált. Az országnak tehát szükségképpen elkelletett szegényedni, mert azon kevés gazdagsági érték, melyet a nemzet naponta megtakaríthatott, oly kezekbe került, honnan többé forgalomba vagy nem jött, vagy ha jött is kétségen kívül áru értéket öltött magára, s igy a legkártékonyabban. De mind a mellett hogy az elszegényedés átaljános volt, mert mi is jó mértékben segítettünk hozzá, egyesek feltarthatták magokat, mert habár az uzsoráskodás nagyon elterjedett, de a ki takarékos gazdálkodásáról ösmertette meg magát, türhetőleg kaphatott kölcsönt, a közpénztárakat nem kevéssé potolták nálunk a külömböző alapítványok, söt még azok ellenében is, kik elpazarolni siettek örökségeiket, oly sok utakra vezetett törvénykönyvünk, melyeken utoljára is, nem a kül vagy belföldi uzsorás jutott kötelezvényével a birtokhoz, hanem egy harmadik akár mily jogczím melletti örökös. Várasokban a szegények száma oly igen nem szaporodott, egy részt mert a kézi munka mind ez ideig soknak adott kenyeret, más részt a czéhek

ha egyedáruzásaik által a szabad iparüzletet elfojták is, a szegény mesterek családaiból szaporodó proletárius seregnek elejét vették, s általuk nem keveseknek biztosíttatott élelme. Hozzá járult ehhez, hogy a szegénységnek könnyebbítésére nem kevés ájtatos alapítványaink voltak. Külömben pedig a mi a nemzeti gazdászatnak legterjedelmesebb ágát a földmivelést illette, azon viszony mi az ur és jobbágy között lévén, nyomasztólag hatott a földmívelés felvirágzására, más részt a tökéletes elszegényedés ellen a nép legszámosabb osztályának biztos menedéket adott, és csak azon vissza éléseknek melyek a hűbéri rendszerbe mindég tovább terjedtek tulajdonithatni, hogy a feudalis viszonyból eredő kötelességeket milyen a nevelés s a végső ínség esetében való segélyezés, az uri rend tökéletesen feledte, s a jobbágyságot szolgának tekinté még is nem lehetett állítani hogy hazánkban bár mennyire elszegényedett is, más országokhoz képest nevekedett volna a proletáriusok száma.

Az uj törvények által, a hűbéri járom mely a népek nyakát századoktól nyomta, a nemzeti erőket pedig elzsibbasztotta eltörültetett, s az új alkotmány szabadabb intézmények, polgári és politikai jogoknak egyenlősége által consolidálta a nemzet erejét. De nem csekély kérdések maradtak megoldandók, melyek ha az előbbeni helyzettel egy vonalba álítatnak, mi hamar ki fog tűnni hogy óriási előmenetelünk mellett bajaink még veszedelmesebb alakot is ölthetnek.

Ha végig pillantunk Magyarország birtokos osztályán látni fogjuk, hogy egy része az által hogy urbéri erejét elveszíté s azon kéntelenségbe találta magát helyhezve, hogy földeinek megmívelésére az elmult tavasszal kármentesítését aligha felül nem muló tőkét oly kamat mellett — mert birtokának hitele mivel sem emelkedett —, melyen rajta megkönyörültek, joszágaiba beruházzon, ha még koldus botra nem jutott is, de terheit annyira nevelte, hogy azoknak kielégítésére mielőbb tehetetlenné válik; más része pedig a birtokosoknak, kik beruházásokat nem tettek, vagy is inkább elveszített jövedelmeik forrásait ujabbakkal nem pótolták, gazdaságaikat szükséges terményző erők elhanyagolásával annyira elszegényítették, hogy azok kik eddig közüllök tönkre nem lettek, a birtok viszonyok jelen helyzete mellett rövid idő alatt azok lesznek, mert tudni való hogy a földbirtokos osztály annyira eladosodott volt, hogy ha martiustól örökös békébe éltünk volna, élnénk tovább is, még azon intézmények életbe lépnek, melyek érezhető segélyt nyújtanának az alatt a legnagyobb része a proletáriusok sorába sodortatik. Ne vélje ám senki hogy a törvény azon kedvezménye, mely az urbért veszített földesuraknak adosságaik tőkéinek bizonyos ideig csak kamat fizetését tartá fel, a crisist elléggé mérsékelte. Ó nem. Oly kötelezvényeknél hol törvényes kamat számítaték, ha rendes fizető volt az adós hitelezője külömben sem mondta fel a tőkét, ott pedig hol az egyedek, elegen-

dő hitellel nem birtak, ritkán kötelezvényekre, többnyire váltóra kölcsönöztetett, és a törvény világos értelme ellenére, mely csak a kereskedő viszonyokra vonatkozott, váltótörvény székeink mily sokszor itélték meg az e féle kereseteket.

Első sorban emlitettem meg a birtokosabbak elszegényedését, mert bár igen hiszem hogy a nemzeti gazdászat ujabb elvei után sokan lesznek a népből kik igyekezet és nélkülözéssel jóléteket gyarapítani fogják, de ha legközelebb elmult időkre vissza pillantok, ezen osztály érdekei, mely önáldozásai után melyeket az emberiség oltárára tett, példátlan hazafiui elszántsággal első emelte karját a közös haza megvédésére, megérdemlik azért hogy többen a jobb gazdaságu birtokosok s előkellők közül kik ki tudja felszámitani azon forrásokat melyeket nekik a kor nyitott, a sok diurnumokat sat. magokat fentarthatják el ne hanyagoltassanak, hanem megmentessenek.

Ha a kissebb birtokosokat kik az új törvények kedvezésében részesítettek tekintjük, valjon mi bizonyosabb hogy nagyobb része jólétében nevekedni fog e, némely vidékein az országnak meglehet, de egészbe véve nem e inkább lehet fájdalmason reményleni, hogy a tökéletes elszegényedés küszöbére jutand? Valyon azok kik csak egy nyolczadrész jobbágytelekkel birtak, mintegy hét száz ötven ezerre menő család, kiknek hogy életöket fentartsák olcsó pénzért kellett napszámra járniok, olcsó pénzért mondom, mert ha drágának látszott is a fizetőnél

a hiba ott volt hogy termékeit kellő áron elnem adhatta; ezekhez adva közel öt miliót tevő házas és házatlan zselléreket, kiket a törvényhozásnak ismét sürgetős feladata részben kármentesítés mellett, és nélkül szabaddá tenni, kiknek majd nem egyedüli keresetek a napi munkából áll; ide számítva még nem csekély számát a szónak legszorosabb értelme szerint vett leginkább túl népesedett helyeinken a semmivel bíróknak, tekintetbe vévén hogy az ország egy része pedig nem kevés ideig sínlendi meg a háboru viszontagságait, valjon mindezek jövendője tűnhet e elõnkbe kedvező alakba miután a mezei gazdának pénzszüksége mindég növekszik a proletáriusok' napról napra növekedő serege pedig, munka hiány miatt az utolsó darab kenyerét fogyasztja. —

Nem szándékom felmutatni mily sok utakon férhet be hozzánk egy kevéssé civilisáltabb alakban a depauperatio, mihez ha még az is hozzá járul, hogy a népnek ha csak egy része is elkorcsmázza vagyonát, mi több vidékeken megkezdetett, hozzá meg magunk is minden követválasztások mellett először zsebeinket üritgetjük, másodszor azoknak kik habár szegények de lelkek a népboldogítás szerelmével egybe forrott a képviselői hivatást lehetlenítjük, harmadszor a népet demoralizáljuk, akkor a pénz aristocratiának polyp karjai között a népiélet minden virágai elfognak hervadni, s a proletariusok colossalis serege a vandalismus korát idézendi elő.

Nem szükséges egyedül hazánkban keresni ta-

nuságokat, nézzünk a világ történetbe. Látni fogunk népeket, melyek ugyan nem szenvedik többé a föld kényurának önkényét, de a velő száradásig tartoznak dolgozni, munkájok jövedelmével nem magokat gazdagítják, hanem azon tőkepénzeseket kik a gazdagság elméletével egyedáruskodnak, a szegény fá-radozó nép gyümölcseit meglopják, nem hagyván fel munkája jutalmául annyit mivel az élet első szükségeit fedezze, annál kevésbé mit gyermekeinek nevelésére, az öregség gyámolítására, vagy a balesemények rendkívüli szükségeire fordítson, legkevésbé pedig hogy akár mily keveset megtakarítson, s azon örömet élvezze tudván miért élt hogy kedveseinek hagyományozhasson, akkor midőn azon kevesek s ezeknek száma mindég csekélyebbre olvad, mert a nagyobb tőkepénzesek a versenyzés terérül a kissebb tőkepénzeseket leszoritják, kik a dusgazdagság forrásait eltulajdonították, Luculusi ebédek mellet hidegvérüen nézik az éhenhalást, mert a balfogalmak melyek a civilisatioba megothonosultak minden emberi viszonyt és tekintetet a tőkepénzes és munkás között eltörölték, kiirták a keresztényi érzelmek csiráit is és a munkás egyedül azon tekintet alá esett mely alá a barom, az vásároltatott meg melyik legoltcsóbban kapható volt, s ezzel a szegény embernek megkelletett elégedni, mert különben keresetét veszíti, sőt meglehet ha még eszközökhöz nyúl melyek rajta segítsenek, ha módokat keres hogy munkája árát ő a ki teszi és nem a vevő határozza, a törvény foglya is lehet.

Anglia kétszáz millio pengő forintot ajánlott a rabszolgaság eltörlésére, s e tett az emberiség irányában tanusított érdemül számitatott be, pedig nem okszerüleg mondhatnók e hogy a rabszolgaság változott alakjában sehol sem található fel oly nagy számban mint épen Angliában. Hol van nagyobb aránytalanság a birtokos és birtoktalanok között a nagy világ területe alatt mint épen Angliában? Nem mindegy e akár földesurnak, akár gyárnoknak zsarolásai alatt kínlódni?

És miként a tőkepénzesek gyáraik által nem kevesebb suprematiát gyakorolnak a munkásokon mint a földesurak a földnépen, a kereskedés is nem kevésbé téveszti hivatását. A helyett hogy a terményzők és emésztők között közbenvetői bizonyos jutalom öszvegét venné, magát a nyereség mellett nem mint eszközt hanem mint czélt tekinti. És ez hibásan, de igy van. Azon nyereség melyet a terményző megérdemel kellene hogy arányban legyen azon tárgyak értékével melyeket szükségel. Ez azonban nem igy van a mostani elméletek mellett, egy második iszonyu tévedés esik munkánk jutalma és szükségeink értéke közé, a kereskedő eladó tárgyainak árát nem anyagainak benső értéke és a terményző irányában való viszonyosság elvénél határozza meg hanem saját önérdekénél, így történik azután hogy a terményző még akkor is ha legjobb hitele mellett magát fentarthatja hasonló lesz a kétnyirású juhoz, azzal a mi fenmarad meg is fagyhat meg is halhat. A kor szellem melynek fejlödésitől oly

sokat reményleni, rövid idő alatt megméreندi a bölcsességet, mely az ország gazdászat elveit alapitá, és nem csak könnyüeknek de az emberi hivatás czéljával ellenkezőknek találandja, nyiltan ki fogja mondani hogy a viszonyoknak egyenetlensége, s azon öszhangzásnak hiánya melynek a külömböző osztályok között fenállani kellene örökös forrásai társadalmi bajainknak, melyeken egyedül a politikai jogok egyenlősége nem segíthet.

Itt van az ok elrejtve, miért azon békes álapot melynek az emberre nézve nem csak természetesnek de állandónak is kellene lenni, a társaságos élet viszonyai által megzavartatott s az emberi nem hasonló lön a vízben úszó halakhoz, a tehetősebbeket felemésztik a gyengébbeket. Családok egymás között, csak ugy mint testületek nem a vetélyzet hanem a küzdelem terén állanak. A mely bajok a patriarhalis viszonyok mellett kicsinybe mentek, most nagyba fognak üzetni, többé nem egyediségek közölt folynak a csaták, osztályok állanak egymás ellenében. A müipar tág mezeje melyen oly sokan szedhették munkásságaiknak gyümölcseit, melynek minden egyediségekkel jótékony hatását kelletett volna éreztetni, csatatérré változott a csalás és ármányok közönségessé vált fegyverei alatt a legnagyobb része a küzdőknek elhull, s annyi temérdek megbukott gyárok romjai közül emelkednek nem a közjólétnek, hanem a közelszegényedésre még tovább is nehezkedő magányosok gazdagságainak colossalis épületei.

Kitudja az álcivilisatio kérdéseinek megoldása nem épen a mi fel adatunk is. A kor mely óriási haladással századok munkáját megérlelé és minden lépésnél hol utját álták már késő dörgé, nem fogja e tölünk is követelni hogy a socialis életnek gyümölcsévé a köz boldogságot tegyük? Nem fogják a népek mostani helyzetünket olyannak tekinteni, hol az élethez való tulajdonképpeni joga egyedül a gazdagnak van? Nem fognak e a jólét és boldogság utáni vágyaikban melyeket isten az emberi kebelbe lehellettt, jogczímet keresni hogy mindenkinek tehetségéhez, s azon haszonhoz képest melyet általuk a közre juttat követelje az osztó igazságot? Nem fognak e a népek a föld birtokában mely egykor a népek vérének közös szerzeménye volt, most pedig egyeseké, csak ugy mint a levegő melegség és világosság el nem idegeníthetők, elidősülhetetlen tulajdon jogot keresni? és megrázni azon oskolának alapjait mely a polgárt még élt és még szükségei voltak a családénak tekinté, és csak holta után midőn nem volt kivel éreztetni jótékonyságot nézte öt a status tulajdonának? A mahiavellismus mely a világ politikába szövetett magát sokáfen nem tarthatja, az idő igen sebes folyam mely medrét önerejével is mihamar kiássa, és látszassék bár civilisatiónk oly magas hegynek melyet ezred évek emeltek, egy föld rengés a népi életben és az saját terhének sullya alatt megszaladt, Készeknek kell tehát lennünk ha kell a korral is megalkudni, mert ha mozgalmak természetét vizs-

gáljuk a követelésnek terét a népek élete mely elenyészhetetlen, s erejét az emberi jogok egyenlőségéből meríti foglalta el, és ha ki nem elégíttetik meglehet vesuvi kitörésével követeléseinek láva rohamai alatt, a tudomány és művészetek virágait fogja elpusztítani. Tekintenünk kell a jelenkor civilisatióját mint további fejlődésbez való át menetet, mint egy azon körét a tévedéseknek melyet az emberi elmének mielött boldogságát megközelitené megkelletett futnia.

Az elmélet feladása vizsgálni a társadalmi bajok kut forrásait, megtekinteni a viszályos eredmények különköző természetét, kijelelni azon mondokat melyek javítást eszközöljenek a nélkül, hol általok a társulati rend szilárdsága megingattassék, és rendszeresíteni azon eszközöket melyeknek visszás hatása hibás alkalmaztatásokból, a jövedelemnek a közveszteség irányábani aránytalanságából származott.

Hibázna tehát ki a gépek felfügesztésében azért keresne javítást, mert nem csak sok kézi munkát emésztenek fel, hanem mint a vasútaknál a földnépének egyik igen jövedelmes ágát a fuvarozási keresetet egyesek nyereségévé teszik. A haszonnak mely most közvetve járul a földnépére, arányba kell lenni nem csak saját veszteségével, hanem viszonyban azon nyereséggel, mely a válalkozó által a közre háromlott. És ekkor meg van a nyeresége a válalkozónak, a földnépének mely keresetétül látszott megfosztatni.

Hibázna ki azért, hogy a föld szabad eladásából az egyesek kezébe kerül, s ezáltal a kissebb birtokos a földmivelésétől a gazdagabbak által leszoríttatik, a népeséghez képest akármiféle arányát akarná megalapitani ha mindjárt a szegények között felosztott földekben is az elidegeníthetlen holdaknak, mert ezáltal újabb alakba rendszeresitetnék egy oly álapot hol kevesebb teher a kis birtokost a jobbágyénál ha nem is azon természetü bizonyosan nem terhelné. A tévedés mely a szabad föld eszméjébe szövődött irtózatos, a föld nem szabad a jelenkor gazdászati elmélete mellett hanem rabja azon tőkepénzesnek ki egyedáruzza jövedelmét, mert a szabad földnek igen korlátolt fogalma az hogy egyik kézről a másikra akadály nélkül által mehessen, ez csak az adó és vevő között a földtulajdonához való viszonyának, s ebből a tulajdonosra származó elönynek megalapitása. A szabad föld alatt azon tér értetődik, mely midőn termést ad, azon erők tekintete alá esik melyek annak jövedelmeztetéséhez járulnak tudni illik a tulajdonos és termesztőkre, miből önként következik, hogy annak meghatározásához valjon a föld szabad e vagy teher két fogalomnak kell egybeműködni, és a föld csak akkor leend szabad ha azon jutalom a mi a termesztőket illeti nem csak fedezendi mind azon szükségeit melyek életének jólétéhez és biztosításához megkívántatók, hanem azon haszonnal mely a birtokosra háromlik azon arányban leend, melyben a terményzőknek jutalom kamatjához képest számitott tőkéje, a földbirto-

kosnak befektetett tőkéjéhez. Azután valamint a kézi munkák egyesítéséből nagyobb erő emelkedik, mintsem az egyeseknek külön számitásaiból származnék, ugy a föld ha nem daraboltatik, valamint jó munkáját könnyebben kapja gazdagabban is gyümölcsöz. Az tehát hogy a föld birtok mentől többek között legyen felosztva nem az elszegényités ellen szól hanem mellette, a czélnak nem annak kell lenni hogy az erőket egymástól elvonjuk, vagy hogy azok akár tekintve az általam felálitott elvét az öszhangzásnak a birtokos és terményzők tőkéje között, akár nem mint jelenleg van öszpontosíttassanak egy kézbe, mely azután a physikai és moralis kénszerítésnek minden eszközeit ön gazdagítására igénybe vegye mit csak egy szegény emberen elkövethet, ki felhasználtatja magát minden oldalrul, mert hiszen élnie kell, és mégis bűneinek mezitelenségét a törvény palástjával takarja; hanem hogy mindenki ne csak a munka gyümölcsében részesüljön, de szorgalmához képest a tulajdonosi jog élvezetéhez is juthasson. Igy tartatik fel azután a szorgalom aránya. Igy kap magyarázatot a tulajdonosi jog, mely eddig nem volt egyébb mint a gazdagok vágószéke a szegények számára. Igy lesz egyenlőség elvénél a jog forrásá mely ki apadhatlan, és vizével mindenkinek szomját külömbség nélkül enyhíti. Itt fekszenek a szabad föld utolsó elméletei, tanubizonyságai annak hogy a szabadság fogalma nem egyedül a cselekedetek, hanem az élvezetek világába is által szövődik.

Hibázna az is ki a szegény adó behozatával vélne a proletáriusok sorsán segíthetni. E neme az adónak nem csak hibás felfogáson alapszik, mert téveszti a czélt mely a statusnál a szegénység irányába nem lehet egyébb mint oly terményző erők kutforrását keresni melyből nem segély származzék a meglévő baj enyhítésére hanem alkalmas eszközök rendszeresítessenek magának a bajnak megszüntetésére. Ki ebben keresne menedéket nem kevésbé gondolkodnék alacsonyabbul az emberről, mint azon ángol gyárnok ki midőn nyereségeit mérlegeti hidegvérrel számítgatja azon halálozást mely munkásainak burgonya melletti élelmezésével jövedelmeit kevesbíthetné.

Ily eszközök nem az hogy közelebb vezetnék egymáshoz az embereket, de még inkább eltávolítják. A társadalom mely egyedül az önérdek' alapjára tétetett bünbarlangá változik által, az egyik mert munka nélkül mások keresményén él henyélő lesz, a másikát ellenben a szükség lopásra és kitudja a bün mily nemeinek elkövetésére ingerli. Ezt a törvény az első bitófára felakasztatja, amazt büntetlenül elnézi. Az erénytelenség terjedéséből származnak perek, hamis és nem hamis bukások, külömbséget nem teszek, mert a kereskedő ha azon jutalommal megelégednék, a mi ötet közbenvetői szerepénél illetné, és egymás között öszhangzásba élnének egy sem bukhatna meg, és ki tudja még mily különböző nemei a bünöknek. Elé áll egy szaka az embereknek kik azután csak azért mert

szükséges intézmények által a bajoknak eleje nem vétetett mások veszekedéséből élnek s érdekökké válik ezen állapotot még nevelni mert különben elnem élhetnének, és ha utoljára szét pillantunk, látjuk hogy a bűn valóságos keresetté vált az álladalomban. Nem akarok e tekintetek mellett tovább időzni, ha a sok rendőrségi rendszereken, a belbátorság fentartására megkívántató katonaságon, a sok bírákon, forumokon s isten tudja még mily intézményeken végig pillantok, hasonló lesz előttem jelen helyzetünk pandora szelenczéjéhez, és mind inkább meggyőződök hogy kevesebb gond fordíttatik az erényre mint a bűnre.

Ne is vélje senki hogy az álladalmakban azon bajok megszűntetése, melyek a társadalmi élet minden ágait keresztül szövik, egy könnyen eszközölhető, de azért el nem kell csüggednünk és ha Sisiphus sorsára jutnánk is. Hasonlóknak kell lennünk ahhoz, kiről álítaték hogy gyémántot csinál, és bezáratván addig vegyítette az anyagokat, még feltalálója lőn a híres cseh porczellánnak.

Mi martiusban megalapitók a forradalmat, de ne véljük hogy az be is fejeztetett. Mi az új alkotmányt nem a forradalomnak köszönhetjük, azt a nemzet törvényeinek ösvényén tette sajátjává, midőn azon pártnak szelleme mely oly sokáig tűrt szenvedett és gunyoltatott, az idő katlanjába felolvasztá az ellenvéleményüek meggyőződéseit, s a ki nálunk többet tulajdonít a martiusi napoknak mint azokat illeti jól vígyázzon hogy saját isteneinek

palástjaival utczai suhonczokat ne takarjon. Mi nem a martiusi napokban ébredező népek sorába tartozunk, a világ szellem csak helyet foglalt fejlődésünk' történetébe. A forradalom pedig által vette a nemzetet, felelőssé lett jövőjeért, és czélúl tűzte ki, kimondom ha még oly democratnak láttzassék is — mind addig meg nem nyugodni, még azon aránytalanság, mely a társadalmi életbe magát beszőtte ki nem egyenlíttetik, és a köz jólét nem eszközöltetik. Ez a forradalomnak feladása nálunk ugy mint Europának bár melyik országában. A kor szellem saját eszméinek hullámzásaival mind addig meg nem csillapodik, még habjai a külömböző status intézményekhez, bár mennyire dugdassuk is nem gyürüdznek, salakjaiktól meg nem mossák, és tisztaságukban vissza nem helyzik. Magok a vallások azon tanokat, melyek a társadalmi czélokkal ellenkeznek, nem alapelvei a morálnak csak külömböző idők viszontagságai alatt az absolutismus fedezésére, nem mondom rosz szándékból ha akaratlanul is elég ahhoz hogy becsempésztettek leteendik. Az álladalom a vallásokat ugy tekintendi, mint a lélek azon forrását melyből törvényeinek szellemét merítendi. Mig ez nem lesz, még Ti egy részt az előitéletek bástyái közűl a tűrők és szenvedőknek mennyországot ígértek, meglehet a felelőség iránti viszonyt Hám doctrinája szerint magyarázzátok, és midőn a nép nem csekély részét öntudatlanul is saját jólétéhez vezérelhetnétek a földi szenvedések érdem bölcsőjében

elringatjátok, addig eszközei lesztek az önkénynek azon spongya mely igen jól befogja szívni az udvar hamis mosolyait, de melyből a hatalom a nép zsírját fogja kicsavarni. És ezt jogom van felhozni, mert ha legközelebb múlt évre visszatekintek, bánatos érzelmek által fogodik el a hazafiui kebel.

Nem szólok rólatok kissebb rendű vagy szegényebb sorsu bár mely vallás papjairól, itt a hanyagság csak kivételekbe számítathatik. De ti kik a vallások főpapjai vagytok kiknek hivatástok hogy a lélekkel a szabadság, egyenlőség és testvériség elveit ugyanazonítsátok, mert ennél sem többet sem kevesebbet vallástokban a morál nem foglalhat, kiknek ily időben mint a jelen kötelességtek lett volna a szabadság igéit nem csak személyesen hirdetve példáitokkal híveiteket az erény követésére lelkesíteni, hanem egységet is alkotni.

Hogyan, hát valahányszor a népjogokért kelle küzdeni nem e elődeitek állottak az első sorban, és mutathattok e fel csak egy csatát, mely ha más nem egy barát által nem lelkesített?

Vannak közöttetek kik fényes névvel bírnak, egykori őseitek megtudák érdemelni, de ti ugy is mint polgárok ugy is mint papok kétszeresen feleditek hivatástokat, neveiteket mint hamis érczet viszitek a forgalom mezejére, és szégyen szemre megtűritek hogy minden utczai gyermek gúny tárgyai legyek, nem gondolva azzal hogy a névvel a becsület, és veletek vallástok van egy bekötve.

Azt mondám egységét, értem alatta azon

elvek öszveségét melyeket a néppel megértetni, és jelen helyzetünkel összehangzásba hozni főteendőtök körébe tartozott volna.

Ha ti az elveket megálapítva a népnek azt magyarázzátok: hogy isten azon főczélból teremtette őt hogy e földön boldog legyen, hogy ennek elérésére elegendő képességgel ruházta fel, de hogy ez igy nem volt azon tudatlanság s előitéleteknek tulajdonítható melyek századokig nyomták a nemzetek életét, melyek külömböző rendeket, castokat, a polgári társaságban alakítottak, még a születéshez is szabadalmakat csatoltak, s az előitéletek egész rengetegét a közjólét nem kevés sérelmével elterjeszték; azomban az emberiség nevelés és tapasztalások által mind inkább tökéletesedett, és miután az ember teremtetésében saját czélja bentfoglaltatik, a polgári élet sem lévén egyébb mint további fejlődés azésznek ösvényén, ennek köszönhetjük hogy a bajok kinövései nagyrészben lenyesettek, maga az aristocratia belátta helyzetének természetes jogtalanságát, és minden eszközök igénybe vétettek, és még inkább fognak vétetni a jövőbe, hogy azon szeretet és testvériség mely mindenkivel természeténél fogva ugyanazonos, de az egyenetlenség által mely alkotmányba beszövetett, az önszeretet, érdektelenség, gyülölet és irígység által elöletett, virágzást nyerjen.

Ha meg magyarázzátok: hogy a polgári társaság azon czél elérésére, mely az ember teremtetésének rendeltetésébe foglaltatik, szükséges esz-

közöknek tekinti hogy mindenki azon nevelésen kívül, mely benne a testi lelki s elmebeli erőket a lehetőségig kiképezze, nem csak az élet első szükségeibe részesüljön, hanem azon jólétet is élvezze mely őt az öregség gyengesége, a betegség és minden egyébb kedvetlen sors csapásaiból származni szokott bajok ellenében biztosítsa. Hogy mind ezek nem kegyelemnek tekintendők, hanem azon jognak mely abból származik hogy ő munkás tagja a társaságnak, és mely jog következménye hogy a ki nem dolgozik ne élvezzen, de a ki dolgozik annak az élvezet ne lehetetleníttessék. De hogy mind ez ideig ez nem így volt, még a gazdag a feleslegbe úszott munka nélkül, és vágyait nem tudván elégíteni az önzés, fösvénység bünei között egész az embertelenségig részvétlen lön, a szegény munkás fáradozásaiért kellő bért nem kapván szükségeit sem fedezhetvén az irígység és gyülölség bűn örvényébe sülyedett, melyek őt a lopás, gyilkolás s egyébb gonoszságok elkövetésére ingerlék, oka azon aránytalanság, mely a munka s a kereset minden ágai között melyek csak egy hazában az életmódok közé tartozhatnak fenállott, minek nálunk azon viszonynál fogva melybe az idő besodrott a legjobb szándék mellett is másként lenni nem lehetett. A mezei gazda, az iparűző, kiket a vámok termesztményeik s áruczikkeik eladásánál terheltek, nem szabhattak a munkásnak illendő árt melynek saját szükségeihez való viszonyaival öszhangzásba kelletett volna lenni. Azonban az új kormány intézkedé-

sei a közjólét elérésére irányoztatvák, a népképviselők igyekezete pedig oda öszpontosul az ember természetes jogait a polgári társulat törvényeivel biztosítani.

Ha megmagyarázzátok: hogy nincs más felség csak a nép, mely alkotmány és törvények által melyeket alkot magát kormányozza, hogy ezen jogával ellenőrködik minden ollyas kezdeményeknek melyek az egyenlőséget megzavarhatnák, hogy mind ez ideig ez nem igy volt, oka mert a felség eszméje balul magyaráztatván, egy nagy balfogalom mellett száz előitéletek teremtek. A felség magát nézte a polgári társulat főczéljának, elő jogainak bíztosítása megkivánta a külömböző rendek alakítását, melyekből azután a népnek ugyan annyi apró kényurai származtak, ez azomban jövőbe nem igy lesz, a nép képviselői által fogja biztosítani szabadságát, ellenezni minden törekvéseket melyek felségi jogainak elidegenítését czéloznák, közérdekekbe fordítani azon óriási öszvegeket melyeket az udvari fényűzések elemésztettek, és végre mert saját érdekei öntudatára ébredvén megmérgezhetetlen mint a tenger, jólétében mind inkább gyarapodni fog, a társadalmi új rendszer hasonló leend a naphoz, mely gazdagra és szegényre külömbség nélkül egyenlően fogja terjeszteni a közboldogitás sugarait.

Ha mondom mind azon tanokat melyek a haladó kornak elveiből gazdagítatnak egybefűzve, tekintettel a jelen és jövőre, öszhangzásban vitetitek

a szószékbe, a népet nem csak felvilágosítjátok, s a fenálló kormány irányába benne a bizodalmat felköltve határtalan szeretetté edzitek, hanem felmutatjátok előtte a jövő fátyol képeit, melyek benne reményt gerjesztvén bár mennyire sulyosak legyenek is a jelen szükségei, örömmel feledik egy közös boldogságért. Mind ez ideig csak a bajok és szenvedések türelméről szólottatok a néphez, s ez ájtatos buzgósággal ragaszkodott hozzátok, beszéllenétek csak örömnapokról melyek az emberiség felvirágzását tárgyaznák, s a nép oly hatalommá emelkednék kezeitek között hogy elmondhatnátok miként az eget villámaitól fosztottátok meg. Igy pedig valahányszor a közvélemény mely a fővárosban mérlegezi a kormányzást ujításokkal fellép, mindannyiszor méltó félelem gerjed mely nem kevéssé zsibbasztja a kormány erejét és ez, — valjon nem fog e a kifejlett alkotmány szelleme az országban viszszahatást előidézni?

Ha ezt cselekednétek megesmernétek saját kebletekben is azon férfiakat, kik a lélek kiképezésében gondaik alá helyzett híveiknél kitartó lelkesedéssel működnek, megszűnne azon gyűlölet, színlelés, és én magam sem tudom miféle nemei a lélekzsarnokságnak, melyeket hogy gyakoroltok fájdolom oly sok panaszok emelkednek, és melyekből eredett alárendeltség egyebet nem ad ősz fejeteknek hideg tiszteletnél. Magam is esmérek férfiakat vallás külömbség nélkül, becsület és erény embereit, kik a legközelebbi időben mint mindenkor

*

erélyesen találták be magokat hivatásukba, mégis minden fáradozásaik mellett örökké csak egy helyen, nem egyediségekhez mért közönségek előtt valának kéntelenek hengeríteni sisiphus kövét, egyházi helyzetük változtatására mit sem tevétek, s ez régi hibátok mert mint mondják örökké féltetek, hogy az érdem melyet koporsóba zártatok felszaggatja önzéstek halálos lepedőjét, sírjából kél és még a közhála és megösmerésnek szedendi jutalmait, felfogja mutatni halántékaitokon a hideg tiszteletnek elszáradt levélkeit, s ezért midőn megvásároltátok a lelket, gondotok volt hogy azonnal gálya rabságra kárhoztassátok.

Ez tovább igy nem maradhat meglehet ez az utolsó békés szó mely figyelmeztetéstekre emeltetik.

Eddig mehetett, mert a nevelés első küszöbénél vakengedelmességet papi nevendékeitekbe beoltva, szoros fenyítékkel kormányozni lehetett, de valjon a napsugárhoz hasonlító kor mely nem csak világosít de melegít is, nem fogja e halomba döntve rendszereteket az önkormányzásba a szeretet elvét felálítani, eltiporni azokat, kik hidegvérüleg számítgatván az ősz atyák kevés perczeit, a vallást csak azon lajtorjának tekintik, melyeken ha a főhivatalok regiojába jutnak könnyelmüen a lelki fáradozásoknak hátat fordítanak. Nem fog e a kor egy új tant álítani, mely hirdetve hogy X Leo korától a szeretet vallásának elvei helyett csak a bűbájosság szekrénye bálványoztatott, mely valahány-

szor az elnyomott nép szabadság villámait hordta a zsarnokoknak biztos menkőhárítója lett, — alakítani tanját a morál tiszta elveinek, azon alapelveknek melyeken a polgári társulat minden intézvényeinek az új kor szellemében virágozni kell, hirdetve hogy a vallások külömböző kezelők gondotlanságából hasonlók lőnek a penészes érczanyaghoz melyet salakjától meg kell tisztítani, nem fog e tért nyitni egy oly tanításnak hol azután nem hivatal, dicsvágy, és nem tudom mily szennyes érdekek hanem maga a tan mely gyümölcseivel itt e földön fogja a hirdetőt és halgatokat kecsegtetni lelkesíteni.

Ti azt mondjátok nem, és hivatkozni fogtok a leélt századokra.

És én figyelmeztetni, hogy elmultak már azon idők melyekben az erény a külömböző éghajlatok szokásai által mérlegeztetett, lehetőnek tartom hogy oly tanai a morálnak melyek gyökereiből a köz jólét virágai fejlődnek, melyek hogy ugy szólják feltételei volnának a polgári társaságnak mélyen véshetik be magokat a nép szívébe, és vannak kik hiszik, hogy a semmitevés politikájával oda érlelték a dolgot, hogy egy erélyes fellépés megingathatná a százados intézmények colossalis íveit.

Én nem tartom feleslegesnek utoljára is azon figyelmeztetést megtenni, hogy eldődeitek közül többen voltak kik a közboldogságért tett erélyes fellépéseik miatt a vér padra vitettek, emlékeik azomban örökké az emberiség szent hagyományai

maradtak, de valahányszor a tespedés mulasztási büne nehezült a történetre, a kor mindannyiszor keserü bosszút vön az intézményeken.

A pyramysek az emberek félisteni korának óriási emlékei idővel elfognak porlani, de tudjátok hogy a világ történetében elporladhatatlan emlékek emelkedendnek, emlékek melyek az erényes cselekedeteknek érdem szobrai, az erénytelen mulasztásoknak szégyen oszlopai leendenek.

JÖVŐ.

Midőn e röpirat közre bocsájtására magamat elhatározám, nem volt czélom a társadalmi bajok' rendszeresített munkájával fellépnem, ki nem látna által hogy ily egy mű több kötetes munkának is elegendő anyagot szolgáltathatott volna, s ezért azon alapvonások melyeket a jelen helyzetéből kiemeltem szolgáljanak a gondolkozás és bírálat kielégítő tárgyaiul. Azt vélem elegendő okokat és példákat hoztam fel az életből annak igazolására hogy jelen helyzetünk nem csak sok bajokat foglal magába, de könnyen igen veszélyessé is válhatik, hogy tévesztve volt örökké a fejlődések iránya, temérdek ellentételei az emberiség eszméinek oltattak be a társadalmi életbe, melyek azután mívelődés álarczája alatt nem csak vadságot hoztak be a polgárzatba, hanem magát az emberi természetet is az élet küszöbén megmételyezték. Mind ezek iránt tájékozásúl a magyar journalistikai téren egy szó sem emelkedett, pedig ha a bajok forrásaiba a veszély következményeibe pillantunk majd nem legyőzhetetlen akadályok tűnnek fel, ugy tetszenek első tekintetre a tárgyak mint midőn magas hegyekről

ködös völgyekbe nézzünk és minden köd felleg képezésében ugyan annyi szirt és meredekeket látunk, lelkünket borzadály futtja el, pedig ha türelmünket nem veszítjük szétoszlanak a nehézségek mint a ködképek melyeket virányos völgyek s ábrándos tájak váltanak fel.

Meg kell ösmernü.k hogy legtöbb bajaink az egyenlőség bal fogalmából vég felosztásában leginkább a földbirtokba szövött hibás elméletekből származnak. Azon hamis eszmék melyek eddig tévkertbe vezettek, kezdik magokra vonni míveltebb országokban a köz figyelmet, de támadtak ismét ujabbak melyek ha kellőleg meg nem mérlegeztetnek még irtozatosabb tévedések rengetegeibe sodorhatnak. Én a fennálló rendszernek gyülölője vagyok, a birtokok hibás kezelését jól belátom, de azért sajnálattal tekintek azokra, kik az ember czéljait különmben biztosítottaknak nem látják ha csak a földet, kába hitek szerént vagy fel nem osztják vagy közbirtokká nem alakitják.

Egy reformnak mely a polgárzatból a hiányos társadalmi élet fajzásait kinyesse csak egy feltétele lehett s ez a béke.

Eszközölhető az álladalom, társalatok, és tehetőssebb egyesek által is. Mivel pedig a törvények a mennyiben eddig a földbirtokok biztosítására vonatkoztak, nem egyebek mint a birtokos osztálynak a birtoktalanok ellenében védő falai, s azon háló melyel a gazdagok a szegényeket halászák. És ez nagyon is igy van. Azon politikának melynek vég-

czélja a közjólét, nem lehet más irányt követni mint hogy a mennyire lehető a munkások' sorsa könnyebbíttessék, a henyélőké pedig kik igen nagy részben tartoznak a birtokos osztályhoz, nagy részben hivatalok egész osztályaiban tápláltatnak a status által, lehetetleníttessék; a birtokosok érdekei a birtoktalanokéval öszhangzásba hozassanak s ezen czél nem ösmér más alapot mert ebből meríti életerejét a népszeretetnél. Mondjatok bár mit a szeretet nem csak vallás ügye a politikába ezen érzelemnek oda kell emelkedni, hogy az álladalom főleg a gazdag birtokosok ezen erénynek folytonos gyakorlatát kötelességüknek nézzék, a szegény nép pedig követelhető jogának tekintse mert ez az miáltala szabadságát éldelettel élvezteti.

Két uton kell czélt keresni, mind kettő felforgatja a politikai gazdászati tanoknak eddigi elveit, de azért nem semmisíti meg a tulajdon eszméjét, egyedüli feltétele bíztos alapja a közjólétnek, s ez először azon elvnek határozott kimondása mely egy úttal nem kevéssé töri szét a föld hamis elméleteiből származott előitéleteket, hogy a föld jövedelme oly nyereségnek tekintendő melyhez minden erőknek melyek a jószág termesztéséhez járultak joguk van; másodszor az álladalom általi meghatározása azon viszonynak melyben a különböző kereseti osztályoknak egymás irányában lenni kell.

Az elsőnek eredménye hogy legszámosabb része a népnek nem csak szükségeit fedezi, de egy

kis tőkét ezen felül anyagi gyarapodásába beruházandót gyüjt, s ez által eszközöltünk jólétet a nép között; de nehogy ezen jólét miután a nép által is nem kevés uj kereseteknek nyitottuk meg ágait, az iparűzők önzésétől feleméésztessék gondolkodtunk a második eszköz által.

És nevélje a földbirtokos hogy vagy jogában vagy hasznában rövidséget szenvedett. Jogában nem mert átlátja hogy a munkás fáradsága eléggé meg nem fizettetett, de abból hogy ő a vámok miatt kellő áron termékeit el nem adhatván jobban nem is fizethetett, nem vonhatja ama következtetést hogy a munkás illő jutalmát nekövetelhesse, és hogy ő ezen részét a megérdemlett munkának letartoztathatja. Hasznában hasonlóképen nem, mert a képzelt vesztesség, abban könnyen hisszem hogy kétszeresen is fog pótolódni, hogy minden munkás fáradságához mérve látván jutalmát, mindent elfog követni a jószág jövedelmeinek szaporitására, meg lévén pedig határozva azon arány melyben a három tőke ugy mint az ész, föld és munka az elosztásnál egymás irányában álljanak, az erők közötti igazság ezáltal eszközöltetett. Az arány feltezem ez lehetne. Az ész mely szerepét a kormányzásban leli az egészből legkevesebb jutalmat vehet, a munka kevéssé többet mint a föld. Az eredmény lenne, ha egy jószág munkás kezek után jövedelmezne tizenkétezer forintot, ezen öszvegből a birtokosnak mint két tőke tulajdonosának beszámitván a gondos kezelést is esnék akkor hét tizenketted

rész midőn a munkásoknak öt tizenketted rész, itt tekintetbe veendő még, hogy a jószág a munkások vetélyzete által javítatott; jövedelmében nevezetesen nevekedett, és hogy a birtokosoknak gazdaságaik' egyébb ágai melyekbe tőkék ruháztattak s eddig is legjövedelmezőbbek valának, csekély munkási fáradság mellett továbbad is tisztán jövedelmezők megmaradnának. Ha még is azon nehézség adná elő magát hogy felszámítva a munkabért melynek a munkás szükségeihez kell mérve lenni, hozzáadván azon nyereséget mely a munkást illeti, ezen öszveg felül mulná a birtokosnak ingó, s ingatlan jószágaiból való jövedelmét, akkor a birtok vagy nincs elegendőleg beruházva vagy ha van, az ok vagy a rosz kezelésben és bibás kül kereskedelmi viszonyokban vagy a gazdaság kicsinységébe rejlik, mely mentől inkább nagyobbíttatik annál többet fog jövedelmezni. Tudom jól hogy megszüntetvén a vámok melletti akadály sokan azt hoznák fel, hogy a földbirtokosok sorsának javulásával a munkásoké is segélyeztetni fog. Ott hol az engedélyezés önkényé fajulhatna, és fajulna mert mint ördög a rosz lelket tartja a gazdag kezei között a szegényt, és szükségeinél mert tőle él kénye szerint kénszeríti, a bajon törvénnyel nem segíteni annyi volna mint a szegények megraboltatását rendszeresíteni.

Megtudnám jósolni hogy soha még oly egerészet a sophismák rengetegébe nem volt, mintha a birtok elvei tekintettel a munka jutalmára vitetné-

nek a discussio mezejére. És miért? mert nem szólok átalánosságba de értheti mindenki, vannak avagy lehetnek igen sokan nálunk is kik az új törvényekben adott szabadságban igen örömest megnyugodtak, mert azokat ugy tekinték mint uzsorás kereseteknek ujabb forrását. Előttök a mult és jövő között az a külömbség hogy a multba csak a tőkéknek kamataival gazdálkodhattak saját zsebeikre, jövőbe pedig magokat a tőkéket fogják törvényes formák mellett eltulajdonítani.

Ez igy nem lehet. A születési aristocratia sok előitéletekkel van ugyan saturálva, de azért nem hordja magába oly nagy számba a könyörületlen szegénységet mint a pénzaristocratia. Mind kettőben az a hiba hogy aristocratia. Miért nem democratia?

Ne mondja addig senki még a jelen birtok viszonyok fenállanak hogy lejárt az aristocratiának kora, le bizony neked ha szegény vagy és hozzá politikai járadlanságodról itélve nincs is mit felejtened.

A democratia azon alapelveket foglalja magába melyeket a birtok elméletébe fűztem, csak itt jutalmaztatik a szorgalom, nyer igazságos részt az igyekezet, bűnködik a henyeség, s irtatik ki az erkölcstelenség.

Igen a democratia isten törvénye. Nézzétek a virágzó természetet, mily szépen éltet, mert minden növény adományait egyenlően éldeli, s az öszhangzás fentartja szépségét. A hol ez nincs a ter-

mészet vadonná lesz az áradozó folyók habjai elrabolják a gazdag termésű gabona földek arany kalászait, a szározon elhullanak az áldó természet minden gyümölcsei, ott sás itt gaz üti feltáborát. Igen a társadalomnak hasonlítani kell a természet virágaihoz melyeket egyenlőség élteti. Mint a virágnak kelyhe, legyen az életé a barátság testvériség, mint a virág kelyhében a méz, legyen az egyenlőségen virágzó élet testvériségének gyümölcse a közjólét és szabadság.

Im olvassátok a természet könyvéből isten törvényeit.

A democratiai intézmények addig fogják a társadalmi életet egyensulyozni még minden erők melyek a természetbe foglaltatnak felhasználtatnak, a föld hogy azon kifejezéssel éljek mely a jelentől leginkább megkülömböztetné r e n d s z e r e s í t e t n é k, kétségenkívül fényesebb csillaga leend a mindenségnek.

És ugyan azon tekinteteknek melyekre a földbe ruházott tőkénél ügyelünk, kell a gyárnokok és gyári munkások, a széles értelembe vett műipar, és minden egyébb kereset' osztályainál figyelmünket bírnia.

A gyárnok munkásainak tartozni fog a nyereség bizonyos részével. És én őszíntén megvallom valamint a földbirtoknál az arányt csak ugy egyre másra alapítottam meg, nem örömest bocsájtkozok különösen a műiparnál azoknak minden proba nélkül elöleges meghatározásába, mert a nyers anyagok, a

kész kelmék fogyasztása, s a munkások külömböző fáradozásai mind ollyasmik melyek beszámítás alá veendők, hogy azután a műiparnak ne csak egyes ágaiban eszközöltessék jólét, hanem az egészben, s a külön természetü terményző és munkás erők között az öszhangzás fentartathassék. De igazságos hogy itt is a működő erők igaz értékők becse szerint méltányoltassanak.

A gyárnok gépeitől tartozni fog az álladalomnak ugy nevezett gépi adót fizetni, ez ismét igazságos követelés mert gépei által a munkások nagyrészének keresetét vonja el. Hallom ugyan már az ellenvetést, hogy ő gépeibe tőkét ruházván be, a jövedelem egészben csak őtet illetheti. Ez nem áll ugyan azon alapnál is melynél fogva a földbirtokos saját ingoságaitól adót fizetni tartozik, mert igazságos hogy geniealis elmék találmányainak mindég az álladalmak legyenek örökösei, igazságos hogy minden ingóságok melyeket a természet felmutatott bár mily csekély, de azért még is bizonyos tekintettel az emberiségre lehessenek egyediségek tulajdonai. A külömbség a gyárnok gépi és földbirtokos ingósági adója között csak az, hogy a gyárnok keveset fog fizetni, a földbirtokos pedig mert ingóságaiba fektetett tőkéje soha sem kamatoz oly biztosan mint a gyarnoknak gépei tehát még kevesebbet.

A müiparos osztályok ismét akkor fognak tetemesen gyarapodni ha a mesterek és legények közötti igazságos viszony megtartásán kivül, minden

osztály akár mily nemét képviselje is a szükségeknek vagy is keresetnek egy közösen segélyező társulatba alakul, és időről időre nevekedő tőkét képez; különösen a kézműveseknek helyzete kivánja meg a javítást, kiknek sorsa néhány osztályt kivéve melyek a háborús idők által kegyeltettek a legnagyobb részben szomoritó. Ha éppen úgy mint a földbirtokok hiteltőkéket kivánnak meg, bizonyos öszvegek osztályok által is egymás segélyezésére öszve nem tétetnek, s ezekből leginkább a szegényebb kézművesek legalább kissebb öszvegeket felette olcsó kamat mellett nem kapnak, veszniek kell, kevés idő multával csak a gazdagabbak fogják e kereseteket egyedáruzni. Ezen elszegényedésnek egyik lényeges oka ismét rejlik a kereskedőkben, kik megvásárolják télbe a müiparosok több osztályaitól a készítményeket olcson, mert hiányozván segéd forrásaik eladni kéntelenek, viszik a világ piaczára és nyáron csak a kézművest veszem fel, oly árt szabnak áruczikkeiknek mely mellett ők még nyernek de a kézművesek nem, s igy azután a kereset teréről a mestereket leszorítják. Pedig kérdem mi köze van a kereskedőnek a szabó árúczikkelyeihez? vagy a czipős kesztyűs sat. készítményeihez? kihelyeselné a kocsiknak kereskedők általi eladatásukat pedig e kettőnek csak egy alapja van, vagy ha ő akarja a kelendőséget eszközölni ám tegye de igazságos hogy fizesse meg azon öszveget melyet beavatkozása által az osztályoknak okozott, mert a müiparosok munkájok ke-

resetéhez mért létezhetések természetében oly örömest emlitem ismét a kézművéseket fekszik hogy magok adják el készítményeiket, de akkor mi sem maradna a kereskedőnek nyereségűl. Mily szép volna a minden beavatkozások ellenében őrködő osztályoknak nyitott boltjait láthatni, igy pedig a szegény jó készítményeket felmutató műiparos, habár nyeresége nincs is munkája mellett mert tőke fogyatékban lévén nagyba nem vásárolhat, nem csak hitel hiánya miatt keserves készítményét el nem adhatja közép áron, de még a kereskedőnek is zsákmányává leszen.

Mind ezeken segíteni kell, és a felálitott elvek mellett lehet is. Határozott álítás, de sok eszközöket a historia eddig mint silányakat félre vetett, azt pedig több ízben tanusítá hogy az associatio elvénél bár az élettel lévő öszhangzás hiányzott még is több nemes czél éreretett, meg kell tehát probálni ezen az úton segíteni.

Emlitém a kereskedőket. Ezen testület nem csak nadályozza más osztályok életét, de azon kelmék el adásánál is melyeknek közzé tétele őtet illeti, mint a gyárnemüek végtelen sok anyagjainál és pedig azért mert a gyárak tömeges készítményeiknél a tőke tulajdonos írányábani nyereményezést tökéletesen betöltik, s azontúl az egésznek részekbeni eladása ismét uj keresetet természetére a gyárnokénál külömbözőt képez, ezeknél is mondom nem elégszik meg illő jutalmával, pedig keresete minden osztályokénál legbíztosabb s általa megsze-

rezheti hitelét, egy tőkét melyet a véghetetlenig jövedelmezővé tehet, hanem koczkára veti a világ gazdagságáért a maga és becsületes hitelezőinek sorsát. Én nem az vagyok, ki drakonikai törvényekbe keressek üdvöt, de miután minden osztályok állása a polgárzatba az álladalom vigyázatos ellenőrködése mellett árthatatlanná lesz, egyedül ez az melynek irányába ha hozathatnak is a műiparos osztályok jólétét biztosító törvények, de egyebek nem hozattathatnak mert a kereskedőnél a becsület elegendő, ha ez nincs minden törvény haszontalan, és azért is mert külömböző osztály kelmék kereskedési társulata ezen keresetben még többeket is részesíthetne, határozottan kimondanám, hogy hamis és nemhamis csődök között a törvények csak büntetési fokozatot ösmernek, és legszigorúbb törvénye a polgári társaságnak sujtsa azokat kik csőd alá esnek, nem értvén ide természetesen kiket a sorsveszély bármely csapása által megsemmisített, ezek külömben is segélyeztetnének, de egy ha csak részben is kölcsönösön biztosító kereskedelmi egyesület által e bajon is könnyen segítve lenne. Helyén volna a kereskedőkre vonatkozó szigorú törvényt azért mert a kereskedői keresetnek forgalma öszvekötetésbe van a világ kereskedőinek kereset forgalmával, minden nemzeteknél közössé tenni, és én megvagyok győződve hosszabb idők leforgása alatt sem történnének bukások.

Az osztályok rendezésén kívül megkívántatnék

hogy az álladalom azon viszony felett őrködjék melyekkel ezek a társadalmi életbe befolynak. Itt a teendőknek nem oly nagy körözete nyílik, mert a földbirtokos csak ugy mint a gyárnok felkeresheti gazdagodásának módjait a nélkül hogy egyik a másikát megkárosítani kéntelenítetnék, de vannak esetek milyet előbb a kézműveseken élő kereskedőknél felhoztam gyárnokok és mesteremberek között több ízben is elő jövők, meg lehet az idő körülményeihez képest a szesz gyároknál, burgonya termesztésnél is, melyek oda tanusítanak hogy az álladalomnak folytonos ellenőrködésben kell lenni, ne hogy az eredhető bajok akkor tűnjenek majd fel midőn már szegénységet alakítottak.

Az álladalomnak továbbá még egy oly helyet is kell elfoglalnia melyről a már kifejlett minden rendű osztályoknak mérséklője is legyen. Mert könnyen meglehet, hogy több ezen alapokon virágzó felteszem mezei gazdaságok, azért mert más kissebbek még magokat ki nem fejthették termékeik eladásánál oly árt szabhatnának, melyek mellett a kissebb gazdaságok fen nem álhatván, fejlődéseikben megöletnének. Még inkább világosan áll ez előttünk a gyári készítményeknél, hol gyakran egy nagy tőke birtokos gyáraiba fektetett tőkéjével, számtalan kis tőke pénzesek gyárait kik egyesületbe magokat ellene nem alkíták leszorítja a versenyzés teréről, s ezután jövedelmét egyedáruzgatás által nevelvén egy egész vidéket elszegényít. Bizonyítja ezt a kereskedés is, csak itt hazánkban

azon piaczokon hol a gabonának nagy kelendősége volt több ízben megtörtént hogy a tőkepénzesek olcsó években, öszvevásárolván a földbirtokosoktol nagyobb mennyiségben az életet, vagy kissebb birtokosoktol midőn megszorulva lévén napi költségek fedezése miatt eladást tenni csekély áron kénteleníttettek, különösen a zsidók egész évi hitelezéseikkel aratáskor a legcsekélyebb áron a szegény nép életét eltulajdoníták, s azután e külömböző gabona kereskedők magtáraikban rejtett élettel eláraszták a piaczot és lehetetlenítették hogy a termesztő kinek vagyonai ismét általuk vásároltattak meg kéz alatt jutányos áron tehesse termékeinek eladását.

Ki nem látja hogy a bajnak oka azon tőkék hiányában van melyek az ilyes kereseti visszaéléseket megsemmisítenék, és ki nem ösmerne itt az álladalom teendőjére. Nem elég törvényeket hozni de számtalan törvényeket nem is kellene hozni ha ha a baj a maga helyén orvosoltatnék, és ha az nem történik ismét haszontalan minden törvények alkotása. Az álladalomnak kell a főtőkebirtokosnak lenni, teendője a veszélyes vetélyzeteket, vetélyzetek által lehetetleníteni. Hogyan? Igen ezen eszme valóságát s eszköznek nélkülözhetetlenségét nagyon bekezdik látni a francziák, ez az mi leginkább foglalja el a journalistikai tért melytől a socialisták oly sokat reménylenek. A nevetséges eszmék birodalmát látom azon eszközökben melyeket még e kor ujabb politikai gazdászai is javaslatba hoztak sőt tüzesen is vitatnak, talán azáltal elhárítottuk

*

e bajt hogy a status gazdagságainak forrásaiból alkosson egy nagy tőkét, melyel ólcsóbb években a termesztményekben, vagy nagyobb gyárakbani vásárlások által az adás vevést mérlegezze, — mily semmiség ez a nagy akadályok elhárításához képest. Balgatagság volna először az álladalom tőkéit melyek a kormányzási szükségek, közlekedési eszközök fedezésére sem elegendők czéljoktul most elvonni; másodszor ez annyi volna mint az álladalmat a gyárnokok és földbirtokosok nyereségi révébecsempészni; harmadszor azon tőkének melyekkel az álladalom pénztárát kevesbítettük pedig ezen kiadás felülmulná mindegyikét csak ugyan pótoltatni kellenék; és negyedszer ezen szer nem radicalis csak palliativ mely mint teher örökké nyomná az álladalom vállait.

Terményző tőkék kellenek, ezek nélkül a gaz lenyesve csak bujábban nő. Minden állodalmak fejlödési korában az adók mentől több nemei és egyedáruzások szolgálhatnak szükségek fedezési forrásul, de czélnak annak kell lenni, hogy az egyedáruzások mielőbb tökéletesen megszüntessenek, az adó pedig lehetőleg kevesbíttessék. Hidjétek hogy azon haszon, mely a só szabad eladásábul a mezei gazdaságba származnék sokszorosan felülmulná a mostani jövedelmet; igyekezni kell az álladalmaknak ily tőkéktől melyeket a közjólét nem kevés sérelmével a kormányzás szükségeinek fedezésére letartóztatnak megválni. A nemzet midőn jövedelmi forrásait által adja melyekhez neki jogot a termé-

szetes egyenlőség ad, midőn magát adó alá vetteti ez azon elhatározással történik hogy a kormány azok segedelmével igyekezzék oly jövedelmi forrásokat nyitni melyek kimeríthetetlenek legyenek, ezek csak terményző tőkék lehetnek— a nemzetnek ugyan örökké fenmaradván az adó terhe de nem ugy hogy adóztatásával magát kormányoztassa, hanem a kormányzást adójával csak segélyezze.

Mily szép lenne az álladalomnak virágzó mezei gazdaságait, gyárait, számtalan fiok gyárait, ezeket egymás között öszhangzásba müködve az országban láthatni, melyeket oly egyedek kezelnénének kik külön szakokbeli járatossággal birnak, s a közjövedelmet meg nem rövidíthetnék mert ellenökbe a legnagyobb hatalom a nemzet köz érdeke örködne. Mintha hallanám többek véleményét kik a tapasztalásra utalva azt álítják, hogy az isten megverte azt a gazdaságot mely az álladalom által kezeltetik.

Minden férfiut ki a tudományoknak nem héján marad hanem igyekszik behatni elméleteivel a tárgyak utolsó redőibe, nagyon megilleti ollyas itéleteket melyekből kitetszik hogy a véleményező saját érdekeinek hibás felfogása miatt a mindennapiasság fogalmainak tespedő körén tul nem emelkedett, mosollyal elhalgatni vagy röviden megczáfolni.

Eddig azon terhek melyek egyes közbirtokosokat nyomtak, terhelték az itt ott álladalmak kezelése alatt fenálló közbirtokokat is. Azon rendszerbe hol fokonként a legmagasabb hivataltol az utolsó

kamarai ispányig mindegyik keresetének tekinté a zsebelést, másnak meg a tárgyhoz szólani tilos vala magábul értetődik nem volt kinek ellenőrködni, varju varjunak nem ásta ki szemét, árverés melletti bérbe adás kétség kívül mindenkor többet jövedelmezett volna. De ne vegyük a multat vagy a jelent olyannak, mely jövőnkben irányzatul szolgálhatna. Képzeljünk a természet szükséges adományaival ellátott helyen egy nagy gazdaságot, mely a hely természetes fekvéséhez képest ingóságokkal kellőleg beruháztassék, adjunk kezeléséhez oly egyedeket kik eléggé jártasak annak meghatározásába, mennyi jó munka kivántatik a megnevezett tér megmívelésére, mondjuk ki hogy a munka által nyert jövedelemnél az erők aránylagosságát tekintendjük, és ezen gazdaság meglehet az első évben magát ki nem fizeti, mert ekkor legkevesebb terményző erőkkel fog bírni, de jövedelmeinek egy pár évek során teendő beruházásaival annyira fog javulni, hogy tizedik évben leszámitván a kezelés és gazdasági eszközök fizetését kamatain kivül sőt hamarább képes leend nevezetes öszvegeket a tőkéből évenként lefizetni. Az ily álladalmi gazdaság nem vesz el semmit az egyesek jóllétéből, mert területének nagyságánál s a jószág jobb kezelésénél fogva a munkások jólétét még nagyobbítja, sok kézművesek keresetét még inkább biztosítja, magány földbirtokosoknak nem árt, ártana akkor ha a kereset terérül leszoritaná, de ezt nem teszi mert termesztményeinek eladásaáltal nem vetélyezetet akar elő-

idézni, hanem a veszedelmes vetélyzetek ellen éppen őtet fedezni, s oda vezérleni hogy társas szövetkezések után igyekezzék jövedelmeit többesíteni. Az álladalmi gazdaságok nélkülözik a kereskedőket, itt a termesztő maga fuvarozza el életét, megtölti termesztményeinek egy részével városokban lévő raktárait, többi anyagjait pedig viszi külömböző gyáraiba, s akkor midőn nyers termékeiből kész kelméket bír, ezeket az emberi szükségekhez képest már tovább nem idomítja, az az a műiparosok körébe nem vág sőt még több osztályokat segélyez is, hanem termesztményeit és kelméit azon ár mellett teszi kelendővé melyel a kissebb birtokosokat és gyárnokokat meg nem rontja. Azon elönnyel pedig, mely a legnagyobb földbirtokos és gyárnok jövedelmén kívül hogy a kereskedőket mind az általszállításánál nyers termékeinek a gyárakba, mind pedig a termesztmények és kelmék eladasánál két ízben is nélkülözi, az álladalom egy oly felsőbbség hatalmához jut mely által nem csak védője és ébresztője lesz a nemzet politikai gazdaságában fejledező erőknek, megsemmisítője minden veszedelmes concurrentiáknak, őrszemek alatt fogja tartani épen azon tőkéket melyek hibásan kezelve a bajok forrásai lettek, hanem képes leend az álladalmi köz kölcségek fedezésére is.

Azon tekinteteknek továbbá, melyek az álladalom kötelességévé teszik a szegénység tökéletes megsemmisítését eszközölni, körébe tartozik, nem

csak a bevételen könnyítve a munka illő jutalmát biztosítani, hanem az élet szükségeinek fedezésére megkívántató kiadásoknál a költségeket is kisebbíteni. Költségek fedezései melyek a társadalmi külön terményző osztályokhoz tartoznak mihelyest azokat a lehetőségig tökélesítettük terhesek nem lehetnek, de az ember teremtetésében nem egyedül physicuma foglaltatik, magasabb lény mely lelki s észbeli tehetségeinél magasztosabb élvezeteket is igényel. Megnyílik tehát egy új teendő a lélek és ész kiképeztetésében, s a nevelés azon széles értelemben melyben a szorosan vett tudományok is körébe tartoznak a státus gondjához tartozik, mely nem ellenzi ugyan hogy a haza polgárai gyermekeik nevelésében saját elveiket is követhessék, hanem minden hanyagságnak mulasztásnak ellentmond, megnyitja a tanításnak óráit nem pénzért, mert a mi az emberben szellemi az a polgári társulatban meg nem adoztathatik.

Gondja legyen az álladalomnak hogy a munkások bizonyos csekély öszvegeket életök folyama alatt megtakarítván, öregségi korukban nyugottan élvezhessék a gondtalan élet végörömeit. Erre alkalmatos módnak látszik ha évenként jövedelmének bizonyos részecskéjét mindenki az álladalom e czélra való pénztárába befizeti, mely biztos jövedelmekre kezeltetik, s azáltal hogy a meghálálozottak tőkéi az élőket fogják illetni a munkások ezen nagy egyesülete, szép alapra növekedő kölcsönos élet biztosító társasággá

alakuland. A munkás nem érdemetlenebb tagja a polgári társulatnak mint a katona vagy az álladadalomnak bármely tisztviselője, mert a szabadság fogalmához nem csak az tartozik, kogy a haza megőriztessék, hanem hogy meg is míveltessék. Ha egyiknek biztosítható élete méltán követelheti a másik is.

De kell hogy mind azon bajoknak is melyek az eseményes történetek szüleményei, melyek gyakran vidékeket tettek szegényekké eleje vétessék, s ez nem leend oly nagy terhe az álladalomnak mint talán első tekintetre látszik. Mennyi sok betegségek a rosz termesztmények kéntelen felemésztéséből származók irtózatos pusztítást, felteszem hogy csak a szarvas marhák között is végbevittek; a tüzveszélyek melyek talán sehol annyi kárt mint hazánkban nem okoztak, és ha statistikai adatokat jól felszámítanók, ítélve csak azon sok bírói ítéletekről melyek főleg nálunk a legközelebbi időkben a gyujtogatók pereikben keletkeztek, általlátnók — hogy alap okaik többnyire a szükség bosszuló indulatai, gyakran a vigyázatlanság. Ám de a veszély azáltal hogy az elszegényedést lehetetlenítvén ebből származható bünöket is nagyrészben kiirtottuk, a közérdeket pedig felébresztettük, nem kevéssé fog nagyságából veszíteni. —

Az álladalomban azon anomalia, hogy hivatalnokainak száma míndég kevés el fog enyészni, a bölcs rendezés mely a társadalmi életbe behozatott véghetetlenül fogja leszálitani számát a kormányzási

egyediségeknek, számtalan hivatalbeli osztályok ha nem is fognak tökéletesen elenyészni megkevesbülnek, s azon tehetségek valljuk meg igazán melyeknek nagy része hivatalok által volt képviselve, de ez sokaknál csak a hanyagság széles köpönyege a vetélyzet azon terére lépendnek, hol a világ gazdagságainak bár melyik columnáiban nagyokat és szépeket fognak felmutathatni. A kormányzásban uj hivatal osztályok leendnek, s az ki helyének betöltésére alkalmatlan minden sogorság daczára a mi uj alkotmányunkba is ugyan csak elharapodzott bukni fog, csak egy holnapi számadás is megsemmisítheti, minden ágak külön kezeltetvén, főleg a társadalmi osztályoknál fog megkívántatni az éber figyelem különösen a birtok könyvek kimutatásánál, melyek azután nem csak igazság könyvül használtathatnak valahányszor a munkások és tőkések között kérdések támadnak, de egy uttal a tőkéseknek hitel könyveik is.

Akármily különösöknek látszassanak is a társadalmi bajok rendszeresítésének új eszméi, megkell velek esmerkedni. A való mindenkor hasonlít az égő szövétnekhez mely fényt áraszt de félünk hozzá közelíteni nehogy felégessük magunkat. Megengedem hogy ezen eszmékkel, bár még nálunk az álcivilisationak bajai nem terjedtek el annyira még is nehezebben boldogulnánk mint más országokban, de azért el nem kell csüggednünk, hátrányunk oka az hogy a nemzet minden mértéken tul elvan adósodva. A politikai közgazdászatnak csak az az alap-

ja a mi a magány gazdaságoknak, nincs az a gazdaság bár mennyi ruháztassék is belé mely magát fentarthassa ha azt még régi terhek a jószág értékét gyakran meghaladók terhelik. És mi épen így vagyunk, nem szólok egyes aristocratákrol, én nem tudok egyesek gazdagodása előtt hevülni előttem a nemzetnek közös jóléte van. Megengedem hogy hitelintézettel kissebb adósságokkal terhelt birtokon lehetne idővel segíteni, de a segedelem a birtokosok legnagyobb részéhez már akkor jut midőn késő, s a tulajdonos terhei miatt jószágától megválni kéntelen, hisz azon veszteség melyel ő az uzsorásoknak kéntelen volt adózni és mi ebből reája származott nincs kipótolva, s azután ha az uzsoráskodás csak a pénz kölcsönzéseknél történt volna még hadján, de megmutatám a visszaéléseket legyen elég csak kereskedők' vagyon kezeléseikre visszaemlékeztetnem az olvasót, mondhatni hogy azt a lelket a mit a szegény magyar gazda emberben hitelezője benthagyott, lemérte rőfeivel a kereskedő vagy mosolygásaival a szép kereskedőné csiklándozta ki. Ez okból valahányszor a jövőbe nézek, felszámítva azon adatokat melyeket előmbe az ész és tapasztalás sorolnak, aggodalmaim mind inkább növekszenek, s egyetlen reménységemet a törvényhozás bölcsességében keresem. Azt olvasgatni hányan lesznek évenként kik eddig élvezett jólétekben haldokolni fognak, azt nézni hogy a nép melyet isten törvényéből szabadnak nyilatkoztattunk, miként fog seregonként a gazdagok vágószékére vezettetni, ez lehet

az emberiség irtója előtt kedves látvány, de ez az igaz hazafit önérdektelenűl magasabb szempontok bírálatához vezeti, s ébreszti az emberi érzelmeknek a polgári törvényekbe való beoltására. Mondják sokan hogy a nép nálunk még nincs eladósodva, lehetnek vidékek mely tájakon tudni illik az izraeliták oly nagyon el nem terjedtek s a nép erkölcsei különösen őriztetvék, de ellenben mutathatnánk tökéletesen eladósodott vidékeket is, s abból hogy a baj valahol még el nem terjedett nem következtethetni hogy terjedni sem fog, főleg ha még ragadósabbá lett, egyébbiránt adattal is szolgálhatok. Tisztviselői gondom alá bízott egy kis városban egyetlen egy izráelitának a népet kötelező hatszáz kötelezvényét lajstromoztam öszve, az időközökbe lefizetett vinculumoknak öszvege felszámíthatlan volt, de a kötelezvények igen nagy részével belehetett bizonyítani az uzsoráskodás irtózatos nagyságát, az izraelitának minden kötelezvényei mellett melyeket vinculumokra kötött, még arra is gondja volt hogy a fizetés határ ideje épen azon tájára tétessék az évnek midőn a szegény nép legkevésbé fizethetett.

Hogy fogjátok képviselők e gordiusi csomót megoldani? A francia forradalom alatt felszámlálhattuk számát azoknak kik a guillotine alatt elhullottak — kimondja hogy nálunk a guillotinok nem működtek? Nézzétek a váltó törvényszékek jegyőkönyveibe, csak a legközelebbi két évek alatt tett csőd hirdetéseket, de valjon falszámíthatjátok e az elszegényedettek a koldus botra jutott családok ezreit?

A bajon segíteni kell akár hogy kerülitek is ez a ti teendőtök, palliativ orvoslásokkal képviselők semmíre sem fogtok menni, ezzel egy darabig fentarthatjátok a statusquot, örökké csak kamatokat fizetni és tőkét nem ez nem megy, maga az urbéri kármentesítés ez még nem elegendő, és nem csak birtokosabb osztályok követelhetnek orvoslást, de az egész nemzet az öszves nép s igy előbb utóbb ott vagyunk, hogy vagy tenni, vagy az erőket ismét bomlásaiknak bocsájtani kell. Az idő maga int hogy kissé bátrabban nyuljatok a baj orvoslásához, mert hidjétek meg s ezen jel után keressetek szert, hogy ha a világ nyugodt maradt volna is, ha egy villany csapással a szabadság elvei a közép száraz földön el nem terjednek is Magyarországban a forradalmat a depauperatio akármily kétséges kimenetelűnek látszassék is okvetlenül előidézi. Feledétek e hogy ugyan azon napon midőn a Franczia forradalom kitüzte a köztársaság zászlóját, Kassán az egykor Bocskay és Rákoczy megyek conferentiája Ujházy László atyamester elnöklete alatt Május elsejére hirdettetett?

Sokan vannak kik látják az örvényeket melyekbe milliok üdve fog hullani, gyanítják mely uton lehet csak kissebb bajjal a nagyobbat elenyésztetni, de azért mert magokkal eléggé tisztába nincsenek csak botorkáznak nem merik még kimondani, inkább egy ujabb forradalmat készek később rendezni nem számítva fel az esendő véres áldozatokat, csak hogy keresztül vigyék közohajtásukat s ez az adosságok eltörlése.

Minden eszme mely féketlenül a maga pallérozatlanságában hozatik elő visszatetszést idéz, és csak salakjaitól megtisztázva lehet a megtekintésnek tárgya.

Azt mondjátok az adosságok eltörlése. Vannak nemzetek melyek egy ily kezdeményel nem csak hítelökben megsemmísülnének, de a magányosok jóléte között is véghetetlen sok családoknak tökéletes elszegényedését okoznák. De ha a történetbe nézünk, látjuk hogy a világ legbölcsebb törvényhozója Solon, korában tökéletesen eladosodott nemzetét a magány kötelezvényeket megsemmisítő Lex Sisactea törvényével regenerálta. És igy egy ily értelmű törvény azon nővényhez hasonlít mely a polgárzatban kifejlett erőkhöz képest nem mindenütt adclimatizálodhatik.

Magyarországban ha ez eszmét a józanság határain tul nem kergetjük, benne a socialis reform egyik nélkülözhetetlen eszközére esmerhetünk, vegyétek a tárgyat nem csak ugy mint van, hanem miként lenni is kellene.

Eddig Magyarországban a forradalom alatt kik veszítettek? A tőkepénzesek, müiparosok, kézművesek, kereskedők, nagy és kissebb városokban a házi gazdák, kivételével azon városok vagy helységeknek melyek az ellenség által elpusztíttattak de kármentesíttettek, semmit nem veszítettek sőt igen kevés keresetek kivételével a legnagyobb résznek csak nem az egésznek jövedelmei sokszoroztattak. A sok mindenféle kormánybiztosok jegyzőkönyvei-

ben feltalálhatjátok a keresetek óriási öszvegeit. Veszítettek a kissebb és nagyobb földbirtokosok, a néppel közösen kik nem csak vérükkel áldoztak, de valahányszor külömböző nemeit a fuvarozásoknak és munkáknak teljesítették izzadságukkal, és ha valamire bár mily csekélység lehetett is a müiparosoktól szükségek volt, igen nagy mértékben pénzzel. Ez igy van. A földbirtokos ki legnagyobb részet a mult évi jövedelmének elveszíté, ismét legjobban adoztatik, pedig az anomáliához még az is hozzá járul, hogy ha felteszem ez vagy amaz keresete a müiparosnak vagy kereskedőnek nem annyira jövedelmező is mint volt, tőkéjét egy másik keresetbe könnyebben által fordíthatja, mint a birtokos kinek földjéért éppen a legközelebbi időkben mit sem adtak volna. Engedjetek meg de ti kik jól fizető hivatalaitok után nem vagytok azon helyheztetésbe melyben a szegény földbirtokos, ki nem tudja marad e miből élnie ha gazdaságának szükségeit fedezni ohajtja, sorsát is könnyebbnek hiszitek. Ha pedig nem, akkor himezés és hámozás nélkül komolyan fogjatok a dologhoz.

Forradalom alatt mindenkinek kell áldozni, a mennyire lehet aránylagosan. A nép vérével és izzadságával, a többi része a nemzetnek mely a néphez nem vegyült pénzel.

Azt tudjuk hogy a földbirtokosok kik legtöbbet veszítettek hozzájok vévén a népet is mely hivatását a harcztéren ugyan csak lelkesen betölti tökéletesen eladosódtak, kérdjük kik ezeknek hitelezői?

Pénzes hári urak, több helyeken kereskedők, egyik másik polgári hivatalok s egyébb osztályokhoz tartozók kiknek ugyan van keresetük, de azért megtakarított tőkéiket forgatták, nem nagy mértékben a müiparosok, több gazdagabb földbirtokosok, takarék pénztárak, alapitványok, árvák özvegyeknek gyámság alatti pénzöszvegeik, de mind ezeket számtalanszor kölcsönzési mennyiségben felül múló tőzsérek uzsorás izraelíta bankárok.

Emlitém hogy az eladosodás kérdésének azon elv mellett hogy nélküle Magyarországban a socialis reform lehetetlen kell megoldatni, miből következtetem hogy az adosságok eltörlésénél tovább nem lehet terjeszkedni hanem csak azon határokig hol a socialis reform lehetősége általunk elkezdődhetik. Általunk mondám mert előttem nem mindegy valjon születésénél fogva magyar birja e azon vagyont melynek birtokába van, avvagy egy más tőkepénzes kinek csak nyelve lehet hogy magyar. Ugy látszik mintha e kérdés megoldásának lehetősége azon külömböző viszonyokban melyek az adóst a hitelezőhez csatolták benne foglaltatnék.

Az adosságok nálunk kétféle természetüek valának, olyanok melyek a kölcsönvevőt akármi ágát üzte is a keresetnek jólétében elősegítették, és olyanok melyek őt megőlték. E két tőkéket el kell egymástól különíteni.

Igazságos hogy minden alapítványi, közpénztári, gyámság alatti pénzek a tulajdonosoknak megtérítessenek, bizonyos közveszteségi csekély

kamatok levonása mellett egy részben az adósok más két vagy három részben az álladalom lefizetésével is könnyen megválthatók.

Azon adosságok pedig melyek nem ezen természetüek, keletkeztek váltókra avvagy magány kötlevelekre elenyésztetnek, kivévén azon tartozásokat melyek kereskedők, gyárnokok, müiparosoknál, akár egymás között, akár mint osztályoknál egymás irányában fenállanak; kivévén a kereskedők azon kereseteit melyeknél ők teljes probát tehetnek a kelmékneknek történt eladásáról, s ezek azon természetüek hogy bennök nem uzsoráskodás rejlett, hanem a házi vagy gazdasági szükségek fedezésére megkívántattak; kivévén azon követeléseket, melyek nem kölcsönzés hanem ingatlan birtok eladásábul származnak.

A kereskedés iránti figyelmet kül kereskedőkkeli viszonyok miatt hitelünk kivánja meg, voltak bár eddigi kereseteikben a legigazságtalanabbak.

A müiparosok osztályai pedig veszteségeiket mely hitelezések nálunk leginkább a főaristocratiával tétettek, a jelen idők csak azt lehet mondani nékiek virágzott korában eléggé kinyerték, mind azonáltal hajlandó vagyok azon adosságokat bizonyos részben a főaristocratia által megfizettetni, melyekkel a jelen időkben nem csak nem kegyeltetett, de a kereset teréről leszorított osztályoknak tartoztak.

De miután az osztó igazság azt követeli hogy a veszteséggel a tőkepénzesek tul ne terheltessenek, mennyire lehető csak azon tőkepénzek melyek silány természetüek valának használtassanak fel, ugy igazságos hogy a közös teherviselés tekintetéből

azon öszveg mely az álladalom által potolandó fenmaradott volna az urbéri kármentesítésből levonnattassék, kivévén azon közbirtokosokat kik tőkét és urbért vesztettek, ezek midőn tőkéiket veszítik egész kármentesítést nyerjenek, avvagy nehogy nagy tőkék és kevés urbéri telkek a birtokosokra anomaliát szüljenek, a levonás egészen megtörténjék, s a birtokosok oda utasítatnak, hogy tőkéjükre nézve alább megirandó módon teljes probát tegyenek. Ez esetben ha találkoznának meg lehet nagy városokban lakó egyesek kik bebizonyítani több évek során által tudnák, hogy tőkéiket igazságosan forgatták, és még is tönkre jutottak, ezek nagy számmal nem lehetnek mert ha több különösen provincialis városokon végig pillantunk soká kell keresgetnünk még egyet találunk, ezek' tőkéi bizonyos kamatok levonásával egyrészben az adós, más részekben az álladalom által kifizcttetnek, s az urbéri kárpotlási öszvegekből levonandok közé besoroztatnak.

De én a legloyalisabb alapra is merem fektetni a kérdést, kimondva hogy a váltók és kötelezvényeknél melyek közhitelesség által is biztosítatnak a probára nézve kivévén a kereskedőknek egymás közötti keresetét semmi külömbség helyet nem foghatván, azon esetben ha a hitelező bebizonyítani képes, hogy kész pénzben az egész tőkét lefizette s a kötelezett fél a pénzt felvette, s ennek ellenében értéket illetőleg adósnak semmi alapos kifogásai nincsenek, s annak bebizonyitására

hogy a fizetés csalással volt öszvekötve félprobát hozni sem képes, az ily öszvegek bizonyos kamatok leszámításával az adósok által egyrészben lefizetendők, a többi részekben pedig a kármentesítésből levonandó tőkéhez adandók. Még ezen alap mellett is meg vagyok győződve, mint magamat a külömböző termeszetű kötelezvények körül tájékozom, főleg nálunk hol azt lehet mondani majd minden uzsorás kötésekbe hol egy szőlő, hol egy ház sat. beszámítaték, hogy annyi az adósságokból lefog a nemzetről hullani a mennyi őt megmenti azon bajtól hogy ne csak el ne vesszen, de beruházások mellett oda segítessék, hogy a közjólét alapján virágzandó társadalmi reform el fogadására képessé legyen.

És kimeri mondani hogy valaki előtt az igazság utja bezáratott, hogy azon pénzkölcsönzések melyek tiszta természetűek valának meg nem fizettettek, — más nem történt csak a törvény az igazsághoz alkalmaztatott, és csak azon pénz kölcsönzések terheltettek melyekbe akármely birtok alakjába, vagy külömben az uzsoráskodás beszövetett, vagy melyeknél a birtokos magát elegendőképpen nem biztosította.

Kimerné mondani hogy a hitel megcsonkítatott, azon hitel melyet nem birtunk és melynek feltételeit csak most szereztük meg. Ugyan mikor szűnendünk már a gazdagok báb szerei lenni nem veszitek észre hogy a hitel enyészet fenyegetése csak egy palást mely alá saját érdekeiket legbiztosabban vélik elrejteni. *

Egyébiránt szőrszál hasogatása a tárgynak melybe annyi bírói diurnum és ügyvédi keresetek beférnek, melyek azután sokáig húzódnak vonódnak nem kevés kárával a nemzeti gazdászatnak felesleges, megtevém mert a magyar ember igen nagyon szeret még most is bármely eszmék álítassanak is fel azok között egerészni. Egy törvény melyben kimondanátok: hogy mind azon kölcsönzések melyek közpénztárokból, alapítványoktól vétettek, árvák vagy özvegyek vagyonait illették., öszvegeket alkossanak melyek az állomány által kifizettessenek, s ezen öszvegek az urbéri kármentesítésből lerovattassanak igazságos tekintettel azon földbirtokosokra kik tőkét és urbért is veszítettek; egyébaránt minden viszonyok melyek a gyárnokok, iparűzők és kereskedőknél egymás között és irányában voltak meghagyatnak, sőt a kereskedőknek azon keresetei is melyeknél bebizonyítani képesek hogy a vásárlott kelmék nem hamis pénzkölcsönzéseknek szolgáltak alapul, hanem olyanok voltak melyek akár a házi akár gazdasági szükségekbe beruháztattak megfizetendők. Azok az iparűzők közül kik a forradalom ideje alatt kereseteiket elveszíték követeléseiknél, ugy mindnyájan kik mint magányosak egyedűl tőkéik után éltek s azt több évi kimutatásokból kivilágosíthatják hogy mindenkor becsületesen kezelték bizonyos tekintettel a közveszélyre az igazságig kegyeltessenek. Egy ily értelmű törvény elégséges arra hogy a nemzet regeneráltassék, és hidjétek meg mert ösmerni kell a

magyar jószivüséget, ha ez látná hogy egyik vagy másik hitelezője kinek azért van miből élnie, de sokat veszített, neki pedig módja lenne kifizetni adósságát segíteni fog hitelezőjén, ha pedig módja hiányzik ekkor e tőke a hitelezőre nézve előbb utóbb veszendő volt.

Ezen rövid rajzal sem többet sem kevesebbet nem volt czélom megmutatni minthogy a magány kötelezvények eltörlését, valamint a historia nem egyszer a közjólét előmozdítására szükségesnek tanusította, az nálunk is minden megrázkodások nélkül miután nélkülözhetetlen feltétele jóléti gyarapodásunknak törvényhozási bölcsességgel végbevihető.

Mihez jelenleg azt is hozzá teszem, hogy ez még most lehet kölcsönös kiegyenlítés tárgya, de az emberek miután igen egyszerű esméretekkel lehet eljutni helyzetünk tudomásához felvilágosítatván, ha még most kevéssel is meg elégednének meglehet később hogy követelőleg fognak fellépni, s ekkor alig ha feltétlen megadás nem lesz a vége. Még nem késő. Azon gondolatokkal melyeket öszvefűztem ne vélje senki hogy a nagyszerű tárgy már absolváltatott, csak két irány szélesebb és keskennyebb alapokkal jeleltetett ki. A törvényhozásnak valamint az is figyelmét igényli, hogy nagyobb ház birtokosok kiknek ha pénz tőkéik kérdés alatt nincsenek is, de gazdagon jövedelmező házakat több helyeken magány gazdaságok' értékét felülmúlókat bírnak, a közveszély ezen adója alól ki ne

simuljanak; főleg a törvény hozatalánál mely gyors végrehajtást igényel arra kell tekintettel lennie, hogy a törvénynek inkább keskenyebb alapja legyen mintsem határozatlansága által több visszaéléseknek és veszedelmes bírói arbitriumoknak hely adassék.

Hidjétek el e nemzet hasonlít a beteghez melynek gyomra annyira el van rontva hogy nem képes mit sem emészteni, az orvos minden magyarázásainak daczára ki már a hajtó szereket is sükker nélkül próbálta meg, erős hántatot javasol ezt is sietve mert a test már annyira veszité erejét hogy akadályától megmenekülni rövid napok alatt képes nem lesz, még is ti azt akarjátok hogy e baj ne egyszerre vettessék ki fészkéből, hanem erősítő szerek adassanak a betegnek melyek talán vidámabb szint fognak kölcsönözni, de az életet meg nem mentik.

Végre valamint megvagyok győződve hogy a magánykeresetek okszerü eltörlésével, azon viszonyok melyek külömböző polgári osztályokat egymáshoz csatoltak tágulni legkevésbé sem fognak, ugy tudom igen jól hogy azon veszteség mely lehet mondani az uzsorás tőkéket majd mind felemésztette számára bár mily nagyszerünek látszassék de valóságos értékére még sem oly nagy, és pedig azért mert ezen öszvegek leginkább olyanok által kezeltettek kik a pénzt árunak tekinték, igy ha a földbirtokossal hasonlítatik az öszveg egybe mely kölcsön vett pénzét uzsorásan kapta, jószága pedig nem

jövedelmezetett kétség kívül nagy, de ha felteszem a kölcsönző izraelitával hozatik párvonalba ki azt értékében oly gyakran a szegény földbirtokos és nép szakállára magsokszorozta csekély értékü, melynek vesztesége annál is inkább nem teheti őt koldussá, mert tudjuk hogy azok kik ekként forgaták pénzeiket azért mert a kereskedelmi keresetet is üzték, a szükségeket hitellel potolván tőkéjek egy nevezetes részét készen tartották, hogy ez nálunk igy volt ha mást nem említenék eléggé világosan kitetszik abból, hogy a mint a forradalom kitűzte zászlóját az ezüst s arany pénz ugyan csak főleg az izraeliták által nagyba beváltatott, melyek a béke idejéig bizonyosan forgalomba sem jönnek.

Itt az idő, hogy jőjjünk már valahára az izraelitákkal is tisztába. Megtűrni azon embertelenségi helyzetet melyet a polgárzatba foglalnak csak ugy nem lehet, mint megtűrni zsarolásaikat melyekkel a társadalom nadályaivá válnak, e kettőnek egymás irányában való feltételezését a kor többé el nem nézheti. Kénszeritő törvény kell, mert az álladalom maga boldogságát nem fogja egy castnak előitéleteitől, vagy engedményezésétől feltételezni. Kikell tehát a jogegyenlőséget mondani, hogy a zsidó ne legyen többé a föld bitang népe, de ekkor ama chinai fal mely a vallásokat egymástol elválasztá megdöntendő, a nevelés mely eddig is azon szellemben adatott az izraeliták által gyermekeiknek melyek őket más vallásbeliektől elidegenítsék, nehogy a törvény irótt malasztá váljék, s a testvériségnél a

gyűlölség foglaljon helyet, az áladalom kötelességében leend a köznevelés öszhangzására ügyelni, és ha mégis azt látnók hogy titkos irányzataik oda öszpontosítatnak a mennyire lehet a polgári társaságba külön testületet alkotni, mindég fenmarad az álladalomnak azon joga, hogy az emberiség nevében a népek testvériségének áldozatául, egy veszedelmes castot ha másként nem lehet születésénél is az öszves polgárzatba beolvassza.

Ha azomban a socialis rendszerbe miután gyarapodását ellenző akadályok elháríttattak, az osztályok rendszeresitése nem helyheztetnék, akkor a végczél a közjólét ismét elvan tévesztve, sőt könnyen lehető hogy a kormány még inkább játszattatott a henyélök kezébe, s a politikai status gazdászat józan elvei helyett ismét az elöitéletek fognak diadalmaskodni, a közkormányzat' minden ágait egy egész serege az ugy nevezett Karri Anyo Csirkéinek fogja megszállani. Ezen neme olvasóm a madaraknak (Procellaria pelagica) örökösen a legmesszebb tengereken él, az orczátlanságig szemtelenül repdesi körül a tengeri hajókat eledelért, de a mi létezésük titka, az hogy miután sem vizen sem szárazon fészkeiket még senki fel nem találta, szaporodásuk mind ez ideig a természet buvárok meg nem fejtett rejtélyéhez tartozik.

Ki elött esmeretesek azon elönyök melyek a társadalmakban az erők egyesítéséből származnak bizonyosan ohajtani fogják hogy ne csak alladalom

de egyesek és pedig mentül nagyobb számmal keressenek az associatio elvénél magoknak jólétet többszörösítése által anyagi gazdagságaiknak. Az öszvesítések alkalmával tett földmérésekbül is eléggé világosan kitetszik, hogy egy öszvesített földbirtok nem csak megtöbbszörözi a jövedelmet, de minémüségére nézve is jobb termesztményeket szolgáltat, bebizonyul ez a földmivelésnél de még jobban kitetszik a minémüség azon gyárak anyagjainál melyek nagyobb tőkéket forgatnak. És miért nem lehetne hogy hazánkban külömböző tőkék felteszem egy társulatba alakultaké nagyszerü földbirtokba beruháztatnának? miért nem lehetne, hogy minden erők egy ily birtoknak szükséges megmivelésére előre megszereztessenek, a költség épen ugy mint a roppant gyáraknál a nyereséggel együtt kiszámíttassék? Csak akarni kell és semmi sem lehetetlen minek akadályai megmérhotetlennek látszanak, sőt a kis birtokosoknaknak nincs is egyébb menedéke mint ez, csak ezáltal többszörözhetik jövedelmeiket szükségeiket pedig sokkal jutányosabban fedezhetik, külömben előbb vagy utóbb mint a nagyobb tőkéknek felemésztő áldozatai esnek el.

Tudom jól hogy az associationak elve hazánkban mind ez ideig mennyire népszerütlen, mert az önzés mindent birnivágyás sokaknál erősebben meggyökeredzett mintsem mellette mások jólétének gyarapodását megszívelhetné. Isten tudja miért de de olyanoknál is kik jól birják magokat s igy okuk nincs reá miért, még is azt tapasztaljuk hogy

irigyek gyakran ha lehetne még a testvérnek vagyonát is elidegenítenék, s azután vannak egész vidékek hol a csalás annyira vérbe ment által, hogy a legközelebb rokonok, barátok, egymást a legnagyobb mértékben megcsalják, a nélkül hogy ezt lelkiesméret tárgyává tennék, a csalás valóságos kereset melyet több vidékeken a zsidó fiutol egész az örmény kereskedőig vagy bár mely előkellő birtokosig mindenki űz, voltak előttem példák az életbe midőn még ugyan tehetős egyedek is nem szégyeneltek nehány silány forintok végett piszkolodni, És ezért hihető hogy nálunk ezen eszköznek is több nehézségei volnának, mert a magyar ember igen hajlandó akkor térni a józanság elvéhez midőn már legnagyobb részt tul tett vagyonán, de ebbül is az következik hogy a földnépét fel kell világosítni. Egy nagy társulattal melyekbe vidékenként számtalan apró egyesületek beolvadnának, s egy alkalmatos lappal, de melyben semmi olyas glossák ne legyenek mivel a nép figyelme a főczéltul elvonattassék hanem egyedül saját érdekeinek igaz elméletével foglalatoskodjék, és különösen oly példákkal melyek több helyeken az ész igazságait tapasztalással igazolták kell behatni a nép életébe, s azon tévedéseket melyek őt mint szenvedélyek a játékost elveszítik kiirtani. Hidjétek meg ily fáradozás nem maradna süker nélkül, minden eszménél csak a fonalat nehéz megtalálni, de ha életbe lép gyorsan követtetik, s azok kik a tanításban kételkedtek sőt néha nevetségeseknek is találták a tápasztaláson okulva magok előtt fognak megszégyenülni.

És épen azért mert az elvek olyanok melyeket a nép életébe kell által ültetni, nincs pedig veszedelmesebb valami mint midőn az ily kisérletek nem sükerülnek, továbbá mert az elveknek itt szélesebb amott keskenyebb alapra való tételével könnyen oda juthatnának, hogy külömbözőképen a vágyak felköltetvén a tulajdont megrohannák, s egy merény után örökös vérmes remények támadhatnának, mindezeknek elkerülése végett is megkívántatnék hogy azon organumok melyek a közvéleményt kezelik öszhangzásban müködjenek, meghatároztatnának az agitationak eszközei melyek az idők czélainak külömbségeihez méretvék, s ezeknek kétszeres oka és lehetősége is abban rejlik, hogy először azoknak részükről kik gazdag tőkéik által reménylenék a jövőben is az élet kasából annak mézét eltulajdonítani, minden el fog követtetni a régi rendszer megtartására bármely nagy áldozatokat igényeljen is, mert midőn a véghetetlent akarjuk megnyerni semmi veszteség tekintetbe nem jöhet, s ezért az eszmék tul hajtására mindenek elfognak követtetni; másodszor magokban az eszmék igazságban foglaltatik, mert mentül inkább vizsgáljuk helyzetünket bajaink annál világosabban tünnek fel, és valamint okai tisztán feltünnek, azoknak elhárító eszközei is egymással ellentétbe nem lehetnek. Kell öszhangzásban lenni ne hogy egyediségek kik a közboldogítás szerepére magokat elég ügyetlenül reá játszák, oly téren bitangoljanak hol magok sem othonosok vég tendentiajokkal tisztába

nincsenek, ne hogy egyes lapok melyeknek azután az embernek a társadalmi életben való magasztosabb czéljaival semmi közük, elveik a napi politikai eseményei által hol rövidebbre hol hosszabbra a mint tudniillik a legyőzetéstől jobban vagy kevésbé félhetünk méregetvék tovább is az országban mint zsebelők bolyongjanak.

Ha ez meg van s e nélkül mentül buzgóbb valaki meglehet annál többet is árthat, mert izgatásaiért a felelőséget magára nem válalhatná, a mire a sok egyesületek és banquettek által is működhetni, az irodalom mezeje megtisztulna azon gyomoktul melyeket igen gyakran az íróknak egymás ellenében talán sehol ugy mint itt feltalálható engesztelhetetlen gyülölségei elterjesztenek, ez vagy amaz talán ennek vagy amannak elfizetőinek számát, hirdetéseit, avvagy dicsőségét irigyli, vagy tartja magát annyival többnek, ezeknek ha a társadalmi élet javításai körül erélyesen nem czélt tévesztőleg akarunk működni le kell magokat élniek, mint kicsinységeknek melyeket nem csak a közönségek de az írók is feledni fognak elenyészni — az irodalom vetléyzet terévé fog által alakulni, hol a közboldogításnak bár mennyi versenzői is eltérendnek egymás mellett, s azon tudomány mely az irodalmat elfogjalandja, testvéri szeretettel fűzendi egybe az írókat, mert a valónak mely bizonyos tárgyak mellett feltünik közösen vonzó ereje van, az írók pedig midőn a férflasságnak togáját felöltik kisszerűségek bábszereiktől is megválandanak.

Azon elvek meghatározása melyek az új polgárzatba időről időre beveendők, s azon terek kijelelése melyek a törvény foglalása alá essenek egy társulat' működése körébe tartozik, melyet én egyenlőségi egyesületnek legalkalmatosabban neveznék, nem értvén azomban az egyenlőség alatt akár a törvény vagy politikai jogok egyenlőségét, ez sokkal szűkebb fogalom mint sem ebbe a czélt beléérteni lehetne. Egyenlőségi azért mert minden bajaink az egyenetlenségekből származnak, és csak akkor fognak megjavítatni, ha a külömbségek kiegyenlítetnek.

Mily szép volna az ily egyesületeket működni láthatni, még akkor is ha az ármánynak sikerülne megingatni a democratiai intézvényeket az egészet öszvetartaná, és mily sok eszközök melyekben a közjólét feltételei foglaltatvák mennyivel könnyebben elérhetők volnának, nálunk különösen arra is hatna hogy ügyetlen táblabírák helyett inkább ahhoz értő kereskedők, gyárnokok, tekintettel az értelmesebb műiparosokra szóval oly egyedek választassanak követekül, kik a közjóléthez alkalmazott politikai hitvalást követni és magokat a század itéletére érdemesekké tenni képesek.

És én megvallom jelenleg tovább nem örömest tárgyalom a socialis rendszer' reformját, röviden adám elő mit hosszabban kelletett volna előterjeszteni, mert igen jól tudom hogy társadalmi életünk sokak által ezen oldalokról melyekről feltüntetni igyekeztem nem vizsgáltatott, és ha hibás helyze-

tünkről az olvasó alapos meggyőződést alkot is magának, de ha előtte egyszerre uj Eldorádója nyíttatik az életnek hajlandó az egészet álomképnek tekinteni, hiszen physikai természetünkben is oly igen benne fekszik hogy ha valamely tárgyba sokká belé tekintünk árnyékvonásait a legvilágosabb képekhez is által visszük. Nem örömest tárgyalom, mert meglehet eddig felállított eszméimmel egy szebb jövőnek csak első epoháját festettem, és merülhetnének fel kérdések melyek az egyenlőségnek még szélesebb alapot tennének. Csak azon kérdés is valjon bizonyos területeknek közbirtokká tételével lehetetlenné válik e a társadalmak közös jóléte nem kevés figyelmet von magára, most természetesen nem sőt ez jelenben egy chimera mely körül sok tévelygések történtek már és történni fognak a tulzó communisták részéről, de valjon ha társadalmi reform a társadalomban működő minden erőket rendszeresíti és öszhangzásba hozza, ki merné állítani hogy azért mert csak ez a külömbség hogy azon jövedelem melyet eddig a birtokos húzott minden erőket inkább jutalmazó felosztással váltatott fel már a világ fel nem álhat, valjon a tapasztalás nem elléggé bizonyítja hogy haszonbérlők mellett is létezhetnek vidékek, mennyivel inkább ha azon öszvegek melyek a birtokosoknak fizettettek a vidék közjólétébe beruháztatnának. Ki tudja hogy minden rendszeresítésünk mellett is nem fog e az által ha a földbirtokok szabadon elidegeníthetők, s ismét örökölhetők egyik vagy másik-

nak kezei közé annyi gazdagságot halmozni mely a veszély félelmét felköltse, és mivel az emberi massáknak a föld jövedelme mind inkább fogja szemét szúrni, mert külömböző anomáliák létezendnek, anomáliának fog tartatni hogy egy minden tekintetben ügyetlen örökös csak azért mert a sors reá mosolygott nagy földi birtokok jövedelmének ura legyen akkor, midőn másnak ez nem másért csak egy szerencse mosolyáért hibázik, nem fog e ezen és más anomáliákból oda vonni következtetéseket hogy ez a nép jogainak tetemes sérelmével történik, hogy azon ingoságokkal is melyeket a birtokos csak ugy mint a munkás megtakaríthat elég bizonyságát lehetne adni azon szeretetnek mely a család tagait egymáshoz köti, anyagi elönyökben részesíteni a kedveseket s ez senkinek sérelmével nem történnének, vagy ha a földbirtokok elvételénél meghatároznók hogy hosszasbbb évekig a status által megszabandó igazságos fizetés mellett haszonbérbe adathassanak, hol azomban nem birtokosi hanem kormányzói szerepénél való haszon illethetné a birtok kezelőt, s ekkor a kötés éveihez képest örököseire is által bocsájtható lenne a vagyon.

Hogy ide irányzó probatételek történni fognak abból is igen bizonyul hogy ha végig nézzük legrégiebb időktől a törvény könyveket, sehol nem találunk annyi visszás intézkedéseket és minden népeknél annyi felállított külömböző elveket, mint melyek a birtok s az örökösődés, különösen oldal örökösődésbe szővettek. És ime már a föld gyü-

mölcseinek közrészesítése után ott vagyunk, a melyen tul ha terjeszkedtek is egy némelyek, de oskolát mely életet reménylhetne nem alakítottak.

A vagyon külömbsége elegendő a szorgalom jutalmának biztosítására, mely lelke a működő erőknek s azokat versenyzésre lükteti. Ne is vélje senki hogy a szegénység eltörlésének rovására a henyélők tenyészendenek, az nem lehet mert mindenki egymásnak ellenőre. Mindenütt a munkák folyni fognak azon reménységben hogy a jó és gyors munka kétszeres jutalmat nyerend, s igy a leggazdagabb terményző erők tőkéje a munkások igyekezetében fogmegfogamzani. Az előmenethez képest sokféle galeriákban mindennapos látványok lesznek a gazdagságok külömböző nemei melyek eddig csak a gazdagoknak ékesítették csarnokait, megnyitva az éldeletek tárai melyek utáni élvezethez az ember érzékei után ragadtatik. Nem csak physikai természetének fog elég tétetni, a lélek mely fárasztó munkák után gyakran elszóródást keres melyből uj erőt merítsen, oly helyeken hol a mivelődés sugarai mély behatással leendenek feltalálandja a nélkül hogy mint nálunk csak a színházaknál is egész napi keresetének lefizetésével megvámoltatnék. Az ízlés mívelődni mind inkább terjedni fog, s utánna a szépművészet virágozni, szépművészetek melynek ébresztői nem fognak többé a szükség zsákmányaivá lenni, hanem magokat bármelyik nemében kitüntetett tehetségek a köznek pártfogoltjai leendenek, — a nemzet védő karjait fogja kiterjeszteni művészei-

nek oltalmára, mert ők azt mi a szó legmagasztosabb értelmében isteni az emberivel egyvelítik. Igen ama temérdek gaz mely a társaságos élet kevés örömeit elfojtja nem fog tenyészni, családi viszonyok melyek az emberhez legközelébb állanak ilyen a házas élet más alakot öltendnek, hol azután azon temérdek viszályok, s a házi nevelésnél is a gyermekek fejlődéseire oly visszás hatást gyakorló példák nem fognak feltűnni. A férfi midőn az életbe lép nem fog megfüzéreztetni valyon micsoda valásu, van e pénze, élnek vagy meddig élhetnek még szülei, egyik vagy másik rokona kiről egy nagy örökség illetheti, vizsgáltatni valyon ehhez pörrel fog e jutni vagy pör nélkül, micsoda családból valyon nem e a polgári osztályokból vagy épen a népből való e vannak e öszvekötetései és milyenek sat, — megfüzéresztetni gyakran hogy hány akós legyen az üres hordó. Nem fogja az ifiu ki lesni, hogy ennek vagy amannak a szép hölgynek gazdag örökségei lehetnek e, első szerelmét meglopva több évek során az ártatlan leánynak, ki azt hiszi hogy az élet mindent a maga valóságába mutat fel, azt hazudni hogy ő mily hévvel szeret, és mennyire boldogtalan lenne ha sat, — még más oldalról meglehet ugyan azon nap vezetett a kétségbeesés örvényéhez egy nőt, kinek hasonlóképen egykor esküdött, ki kérőit boldogító reménység hitében utnak eresztė és most élő szégyen oszloppá változott sat. Nem fog a kis hölgy ki néha annyának intésére mosolyoghat s a szerént csinálhat komoly képeket, több udvarlókat

mindegyiket mézes szavakkal tartani, édes ez, kedves amaz, ma egyre holnap másra a templomban vagy színházban, a fagylaldában vagy a sétatéren tekinteni, kották adására melyekbül ha mi sem játszattatik, de belőlle bizonyos szerelmes vallomások kerülnek ki alkalmat szolgáltatni sat, — ha még ezek azon hiúságból történnék hogy sok ország nagyok közül annál jobban tünjék ki a báleset fénycsillaga csak maradhatna, de ez azért történik hogy ha egyik vagy másik az udvarlók közül elmarad legyen kihez férjhez menni, mert gyakran megtörténik hogy ennek a szülök akaratára mihamar kell megtörténni. Az ifiu a pénzes hölgyet elveszi, a hőlgy meglehet csak azért ment hozzá, hogyha mást nem bizonyos czimeket nyerjen, melyek őt feljogosítják a társasági körökbe vagy a nyilvános mulatságoknál egy székkel az elnöklethez közelébb vonulni, és másokkal a frau vont sat, éreztetni. Világos hogy megcsalták egymást, de azért még öszve nem vesznek s ismét meg nem békélnek jól sőt boldogan is élnek, mert a férfi még azt is képes elhitetni magával hogy ő boldog és hiszi hogy ezen mistificatio mellett csak ugyan boldogul is. A társas élet gyönyöreit le sem irom, míg a nő első látogatásait teszi csak férjevel, egy veszedelmes utczai találkozás s a nő a kétségbeesés könnyüire reá ösmérve ájuldozik, pedig még férje iróasztal fiokjába bizonyos levelek meglepetésül elrejtvék, melyek nagyságos czímet viselnek de belül a forró szerelem hevével, ez vagy amaz boldog

órára visszaemlékeztetőleg iratvák. A férj is meglehet csak akkor veszi észre magát midőn a nagy árjegyzékek havonként kifizetendők megjelennek, vagy azon házibarátrul kit egész életén által házánál megtűrt, már majd öregségének határainál tudja meg hogy ez kis feleségének első kérője volt, de ez vagy amaz körülményeknél fogva meglehet szülői ellenszegülésnél ezen szerelem diplomaticus házasságá nem válhatott. A szülők nem fognak gyermekeiktül vak engedelmességet követelni meggyőződéseiken zsarnokoskodni, elhanyagolni nevelésüket meglehet egy oly tanító vaspálczája alá szívtelenül oda lökni gyermekeiket hol fejledező anyagi és szellemi tehetségeiknek a kínok külömböző nemei alatt el kell törpülni, a szeretet mely sehol nem álhat tisztábban, mind ezen viszonyban fogja kormányozni a szíveket. Nem lesznek az életnek veszedelmes intrigái, melyeket gyakran egy némber oly ügyesen néha ravasz könnyek kíséretében nem csak a családba, de a társas életbe is képes beszőni, minden tehetségek fejlődni, a szép művészetek és tudományok férfiak által tökéletesbülni, a lélek művelődése és házi erények a nők által gyakoroltatni fognak. Az élet ne hidjétek azért hogy az associationak elve által a társadalmi rendszer reformja eszközöltetett monoton vagy prozai lenne. Ó nem. Ezen itélet midőn bennünk keletkezik nem egyben függ, mint azon előitéletes szálakon melyek mindenhez mihez csak szokva voltunk kötnek. Az élet boldogsága-

*

nak magasabb élvezetéhez csak költészet által emelkedhetünk, s ez a szépművészetek virágzó korában nem hiányozhatik, az egész működésünk minden fáradozásaink csak egy czél felé irányoztatvák, mely nem egyébb mint annak bebizonyítása hogy az erők öszhangzása mellett egy közös jólét eszközölhető, s egyik embernek boldogsága nem feltételezi másik embertársának boldogtalanságát.

Ime itt van főbb vonásaiban a jövő. Lehet hogy sok abbul mi e röpiratban irva van ábrándos képzelgésnek fog látszani. Ha ti az elveket fogjátok hibásaknak tartani, én az egyediségeket. Jól tudom hogy a társadalmi rendszer javítása körül felhozott elvek nem épen a napi politika által életbe veendők, hogy ezeknek bővebb megfontolás kell, a külömböző eszmék többszörös megvitatása sőt probák után lehet csak velek nyíltan kezdeményezni, hogy előbb nagyobb teendőnk van s ez Magyarország függetlenségét kivívni, a kormányzást szilárd alapokra tenni, s az alkotmányos rendet ismét helyre álítani. Igaz ki kételkedném a teendők sorozatán, de a nemzet függetlenségét kivívni a felálitott katonai légiok körébe tartozik, ők a magokét rövid idő alatt teljesítendik. Ti pedig csak arrul gondolkodtok hogy katonáink legyenek, az az megteszitek a rendeléseket mások kiálítják őket, a rendet pedig fentartani mind addig még az ország közjogilag szolván a rapló csapatokbul meg nem tisztul nem lehet, éppen ezért itt az idő hogy egymás között jöjünk tisztába arrul

mit akarunk, mert hidjétek azon politika hogy rejtegessük elveinket inkább magunk se tudjuk mi tévők leszünk csak hogy az ellenség se tudja, nagyon lejárja már magát, ő mint tanusítja tisztába van magával azt is tudja mit akarunk t. i. függetlenségünket ezért bennünket lázadóknak tekint, s ezen hitéhez képest következetesen is jár el. Vagy azt hiszitek, hogy a közérdekekbe nálunk a magány érdekek is könnyen beszövődnek, s így félni lehet hogy a nemzet megerősödése előtt a pártoskodások viszályai között fog szakadást szenvedni, a legyezgetéssel ekkor sem fogtok tovább jutni a gyülölség mint hamu alatt lappangó tűz terjedend el, de jöjjetek tisztába a katonaság szellemével egyetértésével, és félelem nélkül haladhattok azon az ösvényen melyet a kor szelleme nemzetek részére kitűzött, a közvélemény minden erejével részeteken van, s a gaztörekvéseket megfogja semmisíteni, hiszen a kérdéses harcz mely ha ki nem mondatott is, de titokban a kedélyeket forralja nem egyébb mint az aristocratiának és democratiának kérdése. Ha ugy latnátok az aristocratiának istentelenségeit mint az csak Erdélyben is elhatalmazott, lehetetlen hogy minden kormányzási formátul melyben bár mily csekély részben foglaltatnék megne undorodnátok. Ezen kis országban mondhatni minden bajokat az aristocratiának lehete tulajdonítani. Mellőzve azon embertelenségi viszonyt mely a főaristocratia részéről, a kissebb aristocratia és polgári osztályzatok irányába gyakoroltatott, mily zsarolások történtek az uj törvények behozatala előtt, melyek a

földnépét különösen a románokat felingerelték, s azon gyülölséget mely a magyarok és szászok hogy ugy fejezem ki magamat aristocratiai nemzet és polgári nép között fenállotak még inkább nevelték. Én a bünt melyet irtani akarok egész sulyában mutatom fel, az aristocratia Erdélyben határtalan mértékben költéfel a népek gyülölségét, a reactio nem tett egyebet mint azt ügyesen felhasználta. Lépjetek a síkra, most van ideje, hogy a socialis reformmal s annak nélkülözhetetlen feltételeivel tisztába jöjjetek, mert mondom néktek mi eredménye sem lesz munkáitoknak ha csak politikai reformot hoztok be, nem néhány éveknek sem egy tizednek, hanem századoknak kell hogy vessétek meg alapjait, és félek parlamentalis formáitokkal a kor irányában ugy lesztek, mint martius előtt magyarhon azon jogtudósok kik temérdek casusaikkal a Corpus Jurisban évekig egerészni képesek valának, kiket az élet rongyszedője minden allegatioikkal együtt puttonba vetette. Ezen politika mely most követtetik mindenek felett veszedelmes mert ellenfeleink benne a rejtegetett félelemre ösmernek, mi pedig a tespedésre. Csak egy oly politika mely férfias bátorsággal nyilatkozik és tisztán mutatja fel a nemzetet, s a nép akaratával öszhangzásba van szerezhet tekintélyt, ijesztheti elleneinket és mentheti meg a nemzetet. Oly örömest említem ismét a népet, mert a történeteket mentül tovább vizsgálom annál inkább meggyőződök hogy a forradalom tulajdonképen nálunk a nép műve. Nem szólok itt

egyesekrül, nevök s emlékezetük ragyogni fog, de számuk nem oly sok hogy fel számlálni nem lehetne. A forradalmat nem elég kikiáltani, az utczákat szabadság emlékeirül nevezni, ezen vagy azon piaczon vagy utcza szegleten egy beszédet elmondani, ilyesmik által sem forradalmakat nem alkottunk, sem forradalmi emberekre szert nem tettünk, a forradalmat be kell végezni, s épen ott hol egyik vagy másik eszmének diadal vivatik ki gyakran azt látjuk hogy a nép egyedül áll. Ha a történetbe néztek soha ily tespedő viseletét az aristocratiának fel nem találjátok, más nemzeteknél mentül nagyobb volt a veszély annál többen léptek a síkra, itt pedig mindenki azt lesi ki lesz a győztes, a nép pedig bár mily romlott erkölcsűnek mondják erénye tiszta és nem szűnik kérdezősködni uram mi tévők legyünk? Ha csatába kell menni s ez vagy amaz ütközet szerencsésen ütött ki, az utolsó tisztül a legmagosabb törzstisztig mind azt hirdeti hogy a nyereségnek tényezője volt, akkor is midőn sokszor jól elől az első sorokban itt ott altisztekkel a nép egyedül álott, ők pedig hátra vonultak hol inkább hátukat mint mellüket kelle védeniök. Azért hogy a nép nem tud olvasni, írni, mert meg nem tanítottátok, s azért mert külső viseletével tetszésteket talán nem bírja, de tenyerén és homlokán a munkának bevésett redőit fogjátok láthatni, a becsületes keresetnek jelét, és ha egyszerű logikájához szólatok hamar megnyerenditek. Mit neki királyság vagy köztársaság, azt vélitek ezen kérdés-

bül ő valami nagyot fog csinálni, minek következése meglehet terveiteket semmisítheti meg, távol sem, neki kenyér kell, ő élni akar, s értessétek megvele hogy ezen vagy más kormányzási alak mellett czélját legjobban érendi el, egész erejével fogja azt általkarolni. Ne tévedezzünk tehát, hanem szoljunk a nép érdekéhez, ha ez nem történik és rémképekkel magunkat ijesztjük, e nemzet ha ez évben nem, a jövőben, vagy akkor a mikor veszendő, mert az élet' szerelme nem vitetett által a nép vérébe. Emlékezetek midőn e nép először szólítatott fel a haza megvédésére, elejénte vonakodónak tetszett, okát a nép neveletlenségében, ravaszságában, a birtokosok iránti hidegvérűségében kerestétek, csak ott nem a hol kelletett, az ok ott volt, hogy a zsellérek sorsán mitsem javitottatok, midőn egyrészének érdekei megnyugtattak a nép legnagyobb részének érdekei mellőztetvén közingerültség eszközöltetett, és ha jó elején óvatosak nem leszünk, valjon nem félhető e hogy az egyszerű nép belássa a társadalmi rendszer hibáit, mérlegezze állását, s öszvehasonlításokat tegyen, melyek váratlan következményeket idézhetnek elő. Ha azomban a nép saját érdekeiről felvilágosítatván, elősoroltatnak a szükség mind azon czikkei melyek részére az állomány által biztosítatni fognak, minden tartozkodás nélkül felmutattatnak bajainak forrásai s igéret tétetik hogy minden igyekezet a közjólét terjedésének biztosítására leend öszpontosítva, minek jeléül a társadalmi rend-

szer javítása nélkülözhetetlen feltételeinek közzététetelével sem késlelődünk, s ezek mind a jelen háborús helyzetünkel öszhangzásba hozatnak; ha a népet megnyugtatjátok, hogy azon rendi külömbségek melyek még az új törvények által fent hagyattak megsemmisítetni fognak, s így azon félelmet — hogy e fonalak csak a régi rendszernek lassankénti visszahozatalára tartattak fen bátran leőlheti, hogy ez nélkülözhetetlen volt eddig egy oly hazában hol még királyság létezett mert amaz ennek támasza; ha a népnek megmagyarázzátok, hogy jóléte csak azáltal eszközölhető, ha mindég az ül a főkormányi székbe ki a közérdekek terjesztésében legtöbb érdemeket szerzett, de ez másként nem lehet ha csak a királyság el nem töröltetik, s azon tőke mely évenkénti fentartására pazaroltatott mely sok polgár családok becsületes élelmezésére elegendő a nemzet szükségeinek fedezésére nem fordítatik; ha előterjesztitek, hogy azon dynastia mely századoktul nadályozta a nemzet erejét, legközelébb vérbe füröszté a hazát, s alig van család melynek egy vagy több kedvesét fel nem áldozta volna, az országot elszegényítette, a szeretet és tisztelet érzéseit ön maga írtá ki, azon királyság melynek minden bűnös emlékezettül tisztának kell lennie, de mely magát az erényt fertöztette meg tovább fen nem álhat; a nélkül hogy ezen valóságoknak hoszas magyarázatot adnátok, hiszen egy fél ív elégséges azoknak értelmes fogalmazására, a nép millioiba ujabb erőt öntöttetek mely saját érdekeinek kivi-

vásában kezeitek között legyőzhetetlenné változik által.

Azon kétes helyzet melybe a nép egy része magát találja, azt sem tudván van e nincs e királya, s azon erélytelenség melyet politikánkba tapasztal hogy a királyi család ellenében mely ugyan mi kimélettel sem viseltetik bátrabban ellene nem szegülünk, nem egyben költéfel a tespedést és félelmet. Egy kissé bátrabb eljárással ha a köztársaság még nem rögtönöztetik is, alapos előlépésekkel melyek a jelen időnek harczain kívül más emlékeket is tartanának fel többre mennénk, pedig ha jól megfontoljuk a körülményeket közelebb állunk az elhatározás perczéhez mint vélnénk, s ekkor ha kedvező feltételek alatt köthetnénk is békét, általlátnók hogy királysággal bajosan érnénk czélt, mert gyökereit jobban megvagdaltuk mintsem kisarjadhatna, s az uralkodó ház az által hogy nem szeretet de rettegésre alapítá kormányzását, legközelebbi eljárásaival oly nagy mértékben költé fel a gyülöletet, hogy ha ma köttetik egyesség már holnap a keserű emlékek melyeknek átka még az unokák vérébe is által menend bosszút forraland megbuktatására, — igen természetes a meghaltak kisérteni fogják az élőket.

Más királyi családot alakítsunk? Ha hazait választanánk tudjuk a belviszályokat, előttünk állanak királyságunk első korábul az örökös családi küzdelmek s engesztelhetetlen gyülölségek bizonyságai, hogy pedig ismét idegenet vállaszunk,

tisztelem a szabad választás jogát de ezt a tévedést egy nemzetről, mely három százados szolgaságával bűnhődött fel nem tehetem, s öszintén megvallom, hogy közjólétet czélzó népképviselőkről akkor midőn ezredéves bizonyságai a történetnek örökké azt tanusítják, hogy a nemzeteknek veszni s elszegényedni kelletett mert az aristocratia egy vagy más alakba mindég behálozta, királyságnak pedig a nélkül fenálhatni a legnagyobb ellentét a kormányzási eszmék világában, s ezen valóság kézzel fogható igazság kezd lenni mindennapi emberek előtt is, fel nem tehetem hogy a nép felség jogait letiporva szavazatokat könnyelműen egy királyság alapítására oda vetni képesek volnának. Ha pedig e nemzetnek százados intézményeit vizsgáljuk, kormányzási műszereit egybe hasonlítjuk, habár a megyék csekély öszhangzásba működtek, időnként csorbított jogaik mellett is az önkénynek változó alakokba tett ostromait megsemmisíteni képesek valának; meg kell esmernünk hogy csak egy oly politikai kormányzási alakzat eszközölheti leginkább a népek boldogságát, s a nemzetek' gazdagságát, melybe nem csak a központi de számtalan provincialis érdekek is mentöl nagyobb számmal képviselve a közérdekbe vonatnak, melyeknek megegyezése nélkül az alkotmányon változtatást tenni ne lehessen s ez az álladalmak' szövetsége. Nem oknélkül említém az alkotmányoni változtatást, mert mind addig még a nemzeteken zsarnokok ülnek, vagy a törvények zsa-

rolokká fajulnak a forradalmaknak helye lehet, de a közérdekek beolvasztásának határán tul a forradalom eszméjének is el kell enyészni, a ki nincs megelégedve a kormányzattal igyekezzen hatni a képviselt érdekekre s ez által javítást eszközölni, az előmenetel a polgárzatba a béke és nem forradalmaktul feltételeztethetik, nehogy eddig a becsületes de igazságaikban elnyomott pártok jogszerü ellenmondásai a közveszély alacsony eszközeivé váljanak. Azon anomáliának hogy a főváros közvéleménye eldöntő szerepeket vigyen a kormányzásba, ma ezt holnap amazt buktassa meg kell szűnni, a népek ezrei mint egy pokár víz megmérgezhetők, de a népek millioi mint a tenger megmérgezhetetlenek. És ez csak a szövetséges álladalmakban érhető el, hol az alkotmány begyökerezi magát a statusok életébe, és minden merény mely a statusok jogainak sérelmével történnék vagy feloszlatná a statusokat, s ezen félelem miatt a fővárosi forradalmak elenyésznének, vagy minden alkotmányra czélzó veszedelmes kisérletek visszatorlást, nem oly hamar csillapodó ingerültséget okoznának.

Magyarország legrégibb alkotmánya szövetséges álladalom (Status Confederati) volt. Azon szerződés melyet a hét vezér egymás között kötött, vérük s esküjökkel pecsételtetett, volt az alap kötés. Idézzétek e korbul az eszmét vissza s idomítsátok ugy, hogy mentül tisztább alakban álhasson fel. Csak a vidéki erők organisatiojában rejlik a nemzetszerüség, és ha az alapelvek egyek minden cris-

sistől mentek, csak ekkor biztosítatvák az álladalomnak népjogai s azon vezérszálak melyek a társadalmi reform behozatalánál a congressus által megalapítatnak. Az önkormányzásba tetszik a statusoknak ezt vagy amazt a módot követni, a közjóllétre ilyen vagy amolyan kezdeménnyel hatni az nem tesz külömbséget, bizonyosan elkorhadt megyei szerkezetünknél a status köztanácskozásai számtalan alakzataikban miket csak a statusok érdekei magokra öltenek, a minden águ közvélemény terjedésének alkalmasabb helyei leendneek. És nálunk mily elöny lenne tekintettel a nemzetiségi qualificatiora politikai helyheztetésünkre is, alkotva megyékbül statusokat, melyek időnként nemzetiségünket consolidálnák s a népiességek vérmes reményeinek helyet nem engednének. Egyébiránt a mi ismét a népet illeti szünjenek meg valahára az aggodalmak, a nép legnagyobb része jól tudja hogy több holnapoktul minden királyi befolyás nélkül kormányoztatik, s azért még csak kedélyét sem választotta; vagy a nép csak takaró féltek másoktól nemde kik magokat ártatlanoknak színlelik, és midőn a nép elméjét előbb megtévesztven s azután reá buzdítatván lázadásba tették, azt mondják nézzétek ezt a nép cselekedte, ne véljétek a magyar népet oly könnyen bivőnek mint eddig volt, mert a háboru irtó természetét megösmerte, ezt az első reactioi kezdeményeknél is bebizonyította, ha tétlen maradott is minek okát megmondám, de egy könnyen saját vére ellen fel nem lázítható, sőt több helyeken maga

kötözné meg lázitóit, — s azután lássuk már utoljára ne legyen okunk rém képeket csinálni kik a reactionariusaink, a nemzetnek mindég jobb ösmerni egyediségeit, mint saját hazájában ösmeretlenül tévelyegni, és ha irgalmatlanul sujtó törvény az árulókra hozatván végre is hajtattatnék, a bünhődők nevei köztudomásra juttatnának, a magyar ember természetében lévén hogy nevéhez és családi becsületéhez nagyon ragaszkodik de külömben is a harcz kétes kimenetele reája nézve birtokainak veszteségét okozhatná nem oly könnyen határozná őt oly kezdeményre miből semmi haszna, ezt leginkább a főaristocratia iránti tekintetből említém meg. Még egy nevezetes körülménynek nem szabad figyelmünket elfutni, s ez ha a háborus idők lecsendesülnek, s a közeladósodáson nem segítetnék az elszegényedés naponta potencirozva fogna terjedni rövid idő alatt azon vennők észre magunkat hogy a proletáriusok hatalma kifejlett, hogy ez pártot képez mely mindég szilárdul, már kisérletet is tön az alkotmány megsemmisítésére, ha ez történik és sükerülend forradalom által ily pártnak a köztársaságot behozni, elveinek szélesebb alapot veend mint mely a társadalmi rendszerbe békés reformot idézhetne, és ha nem csalatkozok nem csak a főváros népének, de az egész nemzetnek vérfördője leendene. Vagy féljük a külpolitikát, tartunk az orosztól, ezzel csak magunkat ámítjuk. Azon kérdések melyek nemzeteknél a kormányok és népek között

a kormányzás formáira keletkeznek külnemzetek beavatkozásai által meg nem oldathatnak, ez éppen oly természetes és jogos mint hogy nemzetek más nemzeteket kormányzási rendszereik megváltoztására nem kénszeríthetík, politikai rendezésekbe be nem avatkozhatnak, s ezen népjogi eszme legközelébb minden Europai udvarok által a Franczia köztársaság alapításakor megösmertetett, mely ha meg nem ösmertetnék az Europai háboruk kimeríthetetlen forásvá válnék. De felteszem hogy az orosz még is jönne, mert meggyőződésem szerént előbb utóbb jönni fog, még csak alkalomra les micsoda színt öltsön magára, és valjon azon nemzetiségek melyeket titokba lázít elérték e már fejlődésük azon fokait hogy a pétervárадi politikának beostromolhatatlan várai legyenek, jönni fog mondom mert a szabadelvűség mely előbb utóbh a királyságokat mind leőrli, annyira terjedend s érlelendi a népeket, hogy az orosznak nem fegyverektül de elvektől lesz bajos megőrzeni birodalmát, nem várhatja tehát bé még a közép száraz föld absolut hatalmai tökéletesen megsemmisülnek, sem nem veszélyeztetheti külömböző rokon nemzetiségeit, s igy az orosz igen közel jövőben síkra lépendő ellenünk, nekünk s az Europaí civilisatiónak.

Az orosz beavatkozás nálunk csak ugy mint bár mely más nemzetek belkormányzási kérdéseibe világ háborút idézne elő, a nemzetek két részre oszolnának az elválasztó vonalokat többé nem a nemzetiségek, hanem az elvek tennék, s ekkor

nézzük mint állanánk Europában. Felteszem a legrosszabb esetet hogy csak e három Franczia Olasz és Magyar nemzet szövetkeznék egymással, az absolutismus pedig az Orosz protectoratusa alatt ellene, habár Angliának nagyobb érdekében állana a szövetséghez tartozni, még is bizodalmatlan politicája miatt számítsuk ellenünk. Nevezetes elöny leend a szabadság szövetségeseinek részükön, a háboru nem fogja erejeket kevesbíteni söt nevelni, min den ország meghódítása azon oknál, mert a hódítás nem lenyügzése a nemzeteknek hanem szabaddá tétele könnyebb leend. Helvétía után Német országnak egy igen nevezetes része mely a köztársasági elvekot magába szítta, azonnal a szövetséghez csatlakozna, nagy részben szét szórt gyúlékony anyagok minden részröl öszpontosítanák magokat. Igy Belgium is. A porta pedig jól tudván kiknek köszönheti állását és jövöjének micsoda feltételei lehetnek, a nevetségig lehetetlen azon kábaságot rolla feltenni politikai conjuncturai miatt is, hogy az oroszt segélyezze. Oláhország akár mily kis tért foglaljon is midön a forradalmak kezdetekor magát egész resignatióval a forradalmi eszméknek ölébe vetette, de engedni a hasonlíthatatlan nagyobb számu erönek kéntelen volt, elégé tanusította föleg ha függetlenségéhez még remménnyel is csatoltatnék, hogy az orosz elleni engesztelhetetlen gyülölségének adandó alkalommal fegyveres bizonyságát hozandja. Lengyelhon, mely mint gyenge bár és vékony, mert vérével három hatalmasságok

kígyói felszíttják magokat, de hosszu növény nyúlik be az abszolut hatalmasságok közé, közös segélyezés mellett azonnal megrepesztené az önkény szikláit, és ha felteszem de hinni nem akarom hogy a közép száraz föld szláv eredetü, de függetlenített népiességek be nem látnák is eljárásuk politikátlanságát, de a mi Europára az orosz ellenében csak ugy befog következni mint Magyarországba a horvátok, ilyrek, és ráczoknál, kik a legközelebbi időben minden szinlelést melyel viseltettek Ausztria irányába leöltvén, örömmel fognak először igen nagy de utoljára becsületes feltételek mellett is velünk pacificálni akarni, ha mondom a szláv fajoknál nagyobb volna a nemzetiségeknek melyek jelenleg csak historiai álomképek gravitationalis erejek mint a függetlenség és szabadság szerelmének, azt még is senki kétségben nem hozhatja hogy felette veszedelmes harczi álása lehet egy oly birodalomnak, mely a felvilágosodás eszméi ellen fegyveresekkel őrzi tartományait, és hol még is daczára a kegyetlen despotiának egy nemzetnél mely historiai bizonyságok után különös hajlammal viseltetik a forradalmak iránt, legszámosabb merényletek a kormányok megsemmisítésére irányzattak történnek. Vegyétek mindezekhez számba a camarillátul elesett kész katonai erőket, és melyek nemzeteknek ilyszerü confedratioja mellett midőn a kérdés nem többé a rend visszaállításárul vagy a törvényesség terérül lenne melyet az erősebb határoz meg, s az önkény mistificál, hanem a nem-

zetek életéről a világ polgárosodásáról, a szővetség lóbogóí alá térnének. Akár hogy fogják is zsarnokaínk kártyáikat keverni hogy külömböző népiességeket álítsanak szembe, a rokonérzelmüek általtérendnek, a gyülöltek pedig megfogják unni az örökös harczot. Ha pedig a német nemzet, mely bizony nem oknélkül féltheti a rajna vidékét, ha t. i. késni fog magát a nemzetek confederatiojába beolvasztani, megnyugtattatik teritorialis integritása felől, legnagyobb része minden kérdésen kívül meg fog nyugodni, mert azon hátrányok melyek Olaszország függetlenítése által reája származtak, egy jól rendezett német szővetségben eléggé kárpotoltatnák. És én megvallom, ohajtanám hongy a világ háborúnak kérdése mielött döntetnék el, minden késleltető percz nem az absolutismus de a népek szabadságának terhe leend. A lelkesedés első perczében midőn a szabadság érzelme által villanyozta a népeket és készületleneknek találta a hatalom bitorlóit, meglehet erőssebbek valánk, s ezért meghuzták magokat, a közohajtásnak engedni képesek csak hogy a megtartott hatalommal hatalmuk viszszaszerzéséhez reményt birjanak, azóta a moskovitai nagyravágyás, politikájának ellenünkbe sokkal veszedelmesebb irányt adott mintsem ha egész ármádiáját megkétszerezte volna, és ne adja isten hogy az Europai nemzetek véresen kiküzdött szabadságaik után ösmerjék meg, hogy az elmult év nem a béke, de a világháboru minden évei között, a titokban szítogatott háborunak legveszedelmesebb

éve volt. Az orosz kormány általlátván, hogy a szabadelvűségnek Francziaországban van gyulpontja mely az Europai democratiai mozgalmakra nézve épen oly tekintetü mint Arhimedes matematikájában azon pont mely körül ö tudományának birodalmát köröztetéּ, a történet pedig már egy ízben tanusította hogy egy nemzet lelkesedése képes a világhódítás felébe emelkedni, igyekezetét oda öszpontosítá, hogy még ő katonai erejét mindinkább nevelvén seregét begyakorolja, addig titkos és nyilvános befolyásai által az egyetértést a franczia nemzet kebelében megszakítsa, elveket mételyezzen, s a kormányzás és nép közé az örökös bizalmatlánságot terjessze. Miként az angol nem régen a journalistikai tért, különösen a kereskedelmi bal fogalmak terjesztése mellett milyen p. o. a szabad kereskedés, mely természetesen hogy egy gyáraiban kifejlett nemzetnek nagy előnye melyel más népek alaptőkéit semmisíti meg, saját hasznára nagy szavak kíséretében nem kevés sükerrel monopolizálta, épen ugy az orosz mindent elkövet hogy czélait bíztosítsa, és mondjanak bármit is az angol közömbösségrül, egy nagy aristocratiai testület mely a democratiai mozgalmak végsö tendentiait„ az az önmagának feltétlen megadását bélátja tétlenül nem vesztegelhet, és ha ez eddig így történtnek látszik, meglehet azon elbizakodás eredménye mely vele elhiteti hogy az eszmék tulhajtatni fognak a mint az elmult év a' franczia köztársaságnak nem elömenetelét de hátrálását tanusítja. Kérdem mit tett a franczia köztársaság arra,

hogy elvei a népek életében consolidálodjanak, elnézte a kormányok által a népek szabadságát leigázni eszközölt népfajok lázításait, bár kijelenté hogy magát az elnyomatott nemzetek protectorának tekinti. Valjon franczia befoly által mind a mellett is hogy hatás körei több oldalokon meg nyiltak eszközöltetett e valami a mi a nemzeteket egymáshoz közelébb vezesse, a közeljövőben virágzó érdekeikkel megösmertesse, s a támadott differentiát mely kormányi lázítások következtében a népeket barmoknál leljebb sülyeszté, az emberi nemnek ezen lealacsonyítását megszüntesse. Lehet e franczia befolyásnak legkevesbet is tulajdonítani, mely által az tanusítatnék hogy a csehek és német, vagy magyarok és horvátok, illirek, szászok ugy a román nép között valami kiegyeztető lépések tétettek volna, pedig mily sok helyen van e hatalom képviselve, a mult évben legkitünöbb teendője éppen ez lett volna, ez által nem csak hivatásának térét előkészíteni, hanem az érdekeknek jókori felvilágosítása által hatni a barbarismus ellen, hogy egy szavára annak idejében feltámassza egész lengyelországot, s az oroszt a maga természetes határaiba visszaszorítsa. Láttunk azomban a köztársaság első évében veszedelmes zendüléseket, melyek midőn megvizsgáltattak, nem ok nélkül a köztársaságon elkövetendő oly merényeknek találtattak, melyeknek távolabb öszseköttetéseik vannak. Ha az orosz politika francziáknál a proletáriusoknak izgatásaiban tul sulyt nyerend, s ezen felsőbbsége nem csak a főváros lakosságára, hanem a vidékekre

is fog kiterjedni, pénzével a szabadság hazáját már ekkor legyőzte. És hogy a francziáknál a köztársasági elvek crisis alá jövendnek kétséget nem szenved. Nemde a köztársaság első korában kérdés alatt volt, valyon Napoleon Lajos megválasztathatik e követnek és most véghetetlen számtöbbséggel elnökké választatott. Hiszitek hogy azon nép mely Napoleon emlékezetével a nagy császár emlékét költve fel hirben és dicsőségben egykor ragyogott, nem fogja e magát az egyszerü polgár nemzet nevezet mellett feledni? Ha világ háborúnak lenni kell s e nélkül a száraz földön a reform életbe nem hozathatik kezdődjék mielőbb, mert azon sok apró érdekek melyek egy közérdekbe olvasztva nemzetek nagy reménységét költék fel a forradalom első napjaiban, oly ügyesen ingereltettek egymás ellenében, és fognának továbbá is, hogy akkor vennők észre magunkat midőn már késő lenne. Én a franczia népet ha változékony és könnyelmünek tartom is, de többségét politikailag megvesztegethetetlennek hiszem bár a historia ismételve bizonyítja, hogy a német tartományok felosztását tárgyazó szerződések a francziák és oroszok között több ízben voltak keletkezendőben, de valamint a forradalmak azokat mindenkor megsemmisítették, ugy reménylení lehet hogy a nemzet moralis többsége e tekintetbe megvesztegethetetlen leend. Az orosznak sikerülhet a francziát saját hazájában a communismus elvei mellett felbőszítve kormánya ellen lázadásra ingerelni, de őt barátságba vonni hogy

egyik vagy másik nemzet halálának tora mellett vendégeskedjenek soha. Ne hidjétek hogy moskau alatt elhullotakat századának reményét e tüzes képzelődésű nemzet oly könnyen feledné. Nem, fegyveres kézzel fog az elhaltak de meg nem győzöttek sírjaikhoz zarándokolni. Még nem késő, de rövid idő alatt késő lehet, ha az idő szellemében fekvő erők elpárolognak. Az orosz is, s ezt azért említem meg mert az éjszaki fajok érzetét felhasználni törekszik, ha nemzetiségéhez gravitáló erőkben csak egy kissé is el bizakodik, és meglehet Lengyelhont hogy annál szabad kézzel működhessék, mint protectoratusa alatt leendő királyságot szabaddá teszi, saját politikája által fog megsemmisülni. Nékünk kétszeres kötelességünk magunkat ál reményekkel nem mystificálni, mert küzdéseink a szabadság harczában felvették a becsület harczának jellemét is, melyel e nemzet hosszú idők alatt megtestvéresedett rokonai és harczpajtásainak a nagy Lengyelország szabaddá tételével tartozik, s e második czél egy lépéssel sem áll előttem hátrább az elsőnél, sok okoknál fogva mit az olvasónak nem kell magyaráznom. Nékünk egyességet a nélkül hogy a lengyelek sorsát tekintetbe vennők kötni nem lehet, vagy ha kötnénk bojosabban fejlődhetne a lengyelek ügye oda hogy egy könnyen nemzeti önállásukba beavatkozhatnánk, s a beavatkozás ismét újvilágháborút reánk nézve nem kevésbé véreset támasztana, s így mert helyzetünket ha magunk nem is de elleneink belátják nincs miért a

szabadabb politika követésétől tartozkodnunk, — hogy eleinte ovatosak valánk, politikánk helyzetünkhöz, hogy ugy mondjam gyengeségünkhöz volt mérve ez rendén volt, de most midőn még egy ország részt melynél a gauerilla háborúra, mely a lakosság nagyobb része által fanatisálva üzetett alkalmatossabbat alig mutathatni, daczára a bent fészkelő és kétszeres számu ellenséges seregeknek féken tartani és tökéletesen meggyőzni képesek valánk, más részt szeregeink kétszeres számmal s ugyan csak alkalmatos tábornagyoknak vezérlete alatt győzedelmesen küzdenek, ha a közügyek kormányzási bölcsesség s egyetértéssel vezettetnek, nincs ok miért nem az isten és magyar nép nevében szólani. Hogy elejinte a kül politikába azon szerepet nem vittük, mely egy szabad nemzetet megilleti, ez kéntelenség volt melyel a magyar király iránti hűségből az austriai császárnak tartoztunk, de e kéntelenség azon pillanatban megszüntetett midőn az ausztriai császár a magyar krály ellen háborút indított. Ne legyünk tehát kiskoruak a kül politika körében, ne véljük hogyha mi az Europai udvaroknak bejelentjük hogy ekkor s ekkor p. o. ezen stylben jó királyunk atyai jó szívüségéből ismét vissza nyertük szabadságunkat, azon szabadságot melynek terérül időnként leszoríttatunk, de azért csak jogainkat nyertük vissza legkevesebb sympatiát is gerjesztettünk magunk iránt, vagy egyes kormányi informatorokkal megnyertük részünkre ezt vagy amazt a nemzetet, koránt sem

megengedem hogy többet tenni bajosan lehetett, mert hijába gyengék valánk, de változván a körülmények midőn a királyi ház mezítelenül mutatá fel politikai szemtelenségét, midőn annak, hogy férfiasan nem szólottunk a világ népeihez és követeket nem küldénk és nem fogadánk, mint szabad néphez illő nem cselekvénk, egyébb oka nincs mint hogy Magyarország királya Austriának császára is, csak ez a bajnak forrása nem több, mely bennünket kötelezettségekbe sodort akkor midőn Austria semmi viszonyosságot ösmerni nem akar, melyből származott mint a historia tanusítja hogy a magyar király örökké feledte esküjét, sőt legújabban a nemzet koronához való jagaiból vakmerően általa kizáratott, midőn a királyi ház beléegyezéséből mert ellentmondás azok részéről kiket a pragmatica sanctio illethetne nem történt, minden törvények ellenére nem király de korlátlan hatalmu egyedúrnak Ferencz Jósef feltolatott, ki kormányzását ott kezdé a hol Nero végezte, s a nemzettel minden érintkezést nélkülözvé arrogált hatalmát egy katonai parancsnokra korlátlanul ruházta, mi tartoztat ilyenkor midőn a pragmatica sanctionak az örökösödés csak ugy alapja mint a törvényeknek megtartása, s ezek minden ellentmondás nélkül a leggyalázatosabban megfertöztettek, azon nemzeti önérzettel mint az Éjszak Amerikaiak az Angolok ellen nyilatkoztak, kimondani az uralkodóháznak elő sorolva a nemzet alapos okait számüzetését.

Legyen mindenkinek hite szerént én tévedés-

nek tartom, hogy az érdekek legyezgetésével tovább jutnánk mintha azok a közjólét követeléseihez képest oldatnának meg, külömben is csak azt halogatjuk minek rövid idő alatt be kell következni, de hiba hogy szükséges előkészületeket nem teszünk. Adnátok csak a nép kezébe, ha egyebet nem, legalább az emberiség jogainak bulláját, melyben foglaltatnának azon alapigazságok melyek a népet rendeltetésével öszhangzásba hoznák, s ebben lelkeitek tükrét láthatná, vagy mondanátok hogy arany könyvbe fog írodni annak neve ki a nemzet szabadság harczában részt vett, és ha más elöny nem tartatnék is fel részére mily lelkesedést gerjesztenétek. Esmerni kell a magyar embert kinek azon nemes büszkesége örökké megvolt, hogy egy könnyen a hazafiuság terén magát meg nem előztette, kivált ha ez a közönség itélete által erősbíteték, minden család azon versenyezne hogy neve az arany könyvbe foglaltassék, ha pedig az érdekeket tisztába hoztuk a mi nélkül bizony annyi magyar család koldus botra jutand, látni fognátok azon temérdek segélyezéseket, minden ágaiban a szükségeknek melyeket a háládatos nemzet a haza oltárára teendene.

Sokan vannak kiket ezen gondolat világ háború boldogtalanokká tesz, és ha még kétszer annyi elönyeket hallanának is, pedig nem vonva el semmi dicsőséget a hadi tudomány és fegyverek ügyes használatátul, meg van a győzelemnél a maga része az eszmének is melyért harczoltatik. Eléggé tanusítja ezen igazságot a 'szabadelvüség terjedésé-

nek története. Mielőtt a nemzetek harczhoz készülnének, midőn még a koreszméi a jobbaknál fogamzának meg, pártot alakítanak többséget nyernek, s ez mind magok erejéből daczára minden nyomásnak, ez történik a természet törvénye szerént, mert az igazságos ügynek van annyi vonzó ereje, hogy feléje mindég több és több erők gravitáljanak, melyeknek erejük ismét minden hason buzgalmu nemzetek lelkein keresztül szövődik, mert a haladó nemzetek hasonlítanak a tenger szemekhez, melyek a magas hegyeken elterülnek felvetnek néha csigákat tengeri hajók széttörött darabjait, megmérhetetlenek, mely jelekről itélve öszveköttetések van a tengerekkel, a nemzetek is mindenütt a szabadság, egyenlőség és testvériség elveit követik Párisban ugy mint Bukarestben, mert ezen igazságok az emberi természetben fogamzottak meg, s épen azért mert öntudatot alkotnak, mindenkor erőssebb e részen az öszvetartó erő, ha ritkán példák ellen kezőt bizonyítók történnek is, tudnunk lehet hogy ott az egyéni elmíveltség, elromlottság, a természetes állapotot tul sulyozta; még elleneinknek rettegni kell a világosság sugarától mely bizonyos tárgyakra midőn fényét veti, nem egyszer a legerőssebb ármádiákat is feloszlatta. Még akkor is ha az absolutismus zsoldosait jobban fizethetné, nagyobb erejére vagy bátrabb harczosaira következtetni nem lehet. A szabadság bajnokainál a jutalom nem a napi zsoldban, hanem azon jogokban van, melyek öt tulajdonképen másodszor teremtik emberé, s ezért

e reménység lelkesítése bátrabbá elszántabbá teszi, egy könnyen magát fel nem adja, képesebb inkább meghalni mint ügyét feladni, hasonló lesz azon indiai ékszerárushoz ki örömestebben veti gyöngyeit a tenger fenekére mint azokat értékén alul eladja, még ellenkezőleg kik az igazságos ügy ellen küzdenek nem egynél ébredtek fel az öntudat mardosásai, melyek ha a kiontott ártatlanok vérét felmutaták hasonlók lönnek azon álathoz mely ha tükröt lát megborzad és dühében magát töri szét.

Igen a nemzetek szabadság harcza előbb utóbb győzni fog az absolutismus legyőzetni, azon vidékeken melyeken a hatalmak fejledező virágait a szabadabb életnek mint sirocco szele ölték le ismét virágzani. Mily boldog leszel nemzetem, hazája a gazdagságnak magyar föld, alvidéki ronáidon és regényes tájaidon mily szépen fog a közjólét elterjedni, s az erők gyarapodásából népeidnek egy földi éden kifejleni, mint ha látnám jövőd fátyolán erényeid jutalmát által ragyogni mintha látnám emelkedni téreiden a világ gazdagságának tárait, a jövő századok nép felségének palotáit. Néktek hazafiak kik elszántan vezérlitek e nemzetet, szívében fog a hű magyar nép hála emléket emelni, s a merre néztek a nemzetben mint széttörött tükör darabjainak mindegyikében egyenlően fogjátok lelkeiteket megláthatni. Néked pedig Kossuth Lajos ki az igazság igéinek hirdetésével újjá teremtéd e nemzetet, mint napsugár mely az utolsó por-

szemig leszál a nélkül hogy magát bepiszkitaná, nem csak felvilágosítója a nemzet közboldogítására ébresztett érzelmeinek de lelkesitője is valál, számtalan magot mely elvetettett de a földbe fagyott újéletre élesztél, s e nemzet szabadságának megtörhetetlen lelkületű Vasingtonja levél, azon izzadsági gyöngyeket melyeket a közboldogítás gondjai homlokodra fűztek e nemzet halántékaidra tüzendő babérral mely minden levélkéiben örökké hervadhatatlan leend váltandja fel. És ha isten ugy magunk erejéből mint szabad nemzet a béke karjai között háborítatlanul fogjuk élvezhetni a szabadság örömét, saját jolétünk gyarapítását eszközlendő intézmények alakításával elfoglaltan, ám akkor fogjátok e nagy férfiut megösmerni, mik eddig történtek és jó ideig történni fognak magas terveinek csak árnyék vonásai.

Nem érezem magamat arra hívatva hogy akárki lelke redőinek annál kevésbé Kossuth Lajosénak magyarázója legyek, csak azt ohajtanám, hogy mindenkinek fogalmai nagy embereink ösméreténél egy színvonalra emelkednének, habár megvallom Kossuth Lajos személyes érdemeivel igyekezvén forradalmunk eddigi történeteit feldisziteni, mint hazafi ugy is mint e röpirat szerzője kétszeres hála tiszteletet érezek.

Engedjétek azomban hogy Eszak Amerikából ha nem is egészen képzeleteimnek megfejlő, de az emberiség eszméjét legjobban megközelitett szabad nép hazájából egy hasonlatosságot hozhassak fel.

Az Indus látjátok Szent Lörincz folyamát áj-

tatos tisztelettel említi és képzelődéseit különböző magasztos képek és regényekbe olvasztja. Nem egyszer csodálja e pompás óriási folyamat melynek megtekíntésénél érzelmeink elfogódnak, zavaros partjain több helyeken veszedelmes zugói és rejtett sziklás helyein csak ügyes révészek hajokázhatnak, de a közepén tökéletesen tiszta a folyam, midőn a vízbe pillantunk mintha csak az ég azúrját néznők, a nagy mélységből kilátszanak a tengerek kincsei s az óriási sziklák emelkedni.

Mily sokan vannak, kik e férfiunak ösméretéhez jutni képesek nem valának, elvesztek mint az ügyetlen hajós, és mily kevesek — láthattak bár egyes gyöngyöket de emelkedő lelkének tisztaságában magas terveinek ösméretéhez nem juthattak.

Fel nemzetem a szabadság szent harczát küzdjük ki, más népek lelkesítő példájára, s a forradalom jutalma mérve leend a törekvés nagyságához. Az nem lehet hogy ezen nemzet melynek ős történetei felett Lucanusnak Pharsaliájában a meghódított ó világ eldöntő csatájának könyvében emlékül e sorok iratvák:

Haec unica Gens mundi est. De qua
Caesareis possem gaudere triumphis.

mely akkor is midőn a világ minden népei a korlátlan egyeduraság járma alatt nyögtek örökké alkotmányos állással bírt, most veszítse el életét midőn a közép száraz földnek ő riasztá fel álmaiból népeit. Az nem lehet hogy a szabadság harczának korában midőn minden nép kissebb nagyobb

mértékben harczias rokonszenvét tanúsítja a szabadság ügye iránt, egy nemzet megöletbessék. Ugyan ha mi az Europai civilisationak tábor szemei megsemmisítetnénk, mi lenne az emberiség részére a sors könyvéből olvasható?

Van e nemzetnek egy régi emléke, mely idők viszontagságai között feledékenységbe menvén még a jelenben is elferdítve adatik elő, pedig ezen emlék nagy kincse a nemzetnek, mert ez a nemzet czimere, mely eredetiségében még a szövetséges álladalmak korában a kárpátok három főcsúcsai alatt hó fehér pongyolában heverő hét oroszlánt képezett, de a viaszk pecsétekről az oroszlánok lekopván a fehér pongyola is még akkor régiségeinkben nem annyira jártas időben négy folyóvá hibásan általváltoztatott.

Fel a harczi lobogokra katona köztársasági korunk a szövetséges álladalmak egykori czimerével, az oroszláni bátorság jelképeivel nyissanak utat seregeink a szabad nemzetekhez, harczias vitézségünk s ágyuink' dörgéseivel adassék czáfolat azon halottas beszédekre melyekkel elleneink elszigetelt helyzetünk mellett kéntelenségünkre daemoni káröröm ök kiséretében az emberiség előtt önmagokat hazudtolták meg, ám lássa Europa az ifiu erejű nemzetet, azomban ne csak lássa, de meg is ösmérje, mondjuk ki valahára hogy még egy csepp vér ereinkben buzog, annál is inkább mert lelkünk sokkal büszkébb, szívünk nagyobb mint külömben cselekedni képesek volnánk más felséget a népnél nem ösmerünk.

ERDÉLYI MÚZEUM
2931 . 1912. SZPT. 23.
KÖNYVTÁRA

KOLOZSVÁRT 1849.

NYOMT. AZ EVAN. REF. COLLEGIUM betüivel.

MAR 3 1 1991

Acme
Bookbinding Co., Inc.
100 Cambridge St.
Charlestown, MA 02129

